

2025

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gülseren UYSAL

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

**ÖZBEKİSTAN SAHASI CENKNÂME TÜRÜ:
“ZUFUNUN KISSASI”**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gülseren UYSAL

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

Ankara, 2025

T.C.
ANKARA YILDIRIM BEYAZIT ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

**ÖZBEKİSTAN SAHASI CENKNÂME TÜRÜ:
“ZUFUNUN KISSASI”**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Gülseren UYSAL

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Seyfullah YILDIRIM

Ankara, 2025

ONAY SAYFASI

Gölseren UYSAL tarafından hazırlanan “ÖZBEKİSTAN SAHASI CENKNÂME TÜRÜ: “ZUFUNUN KISSASI” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyesi	Kabul / Red	Kurumu	İmza
Prof. Dr. Seyfullah YILDIRIM	Kabul	Gazi Üniversitesi	
Prof. Dr. Yılmaz YEŞİL	Kabul	Gazi Üniversitesi	
Prof. Dr. M. Mete TAŞLIOĞLU	Kabul	Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	

Tez Savunma Tarihi: 29/11/2024

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Doç. Dr. Muhammet Enes KALA
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü V.

BEYAN

Bu tez çalışmasının kendi çalışmam olduğunu, tezin planlanmasından yazımına kadar bütün aşamalarda patent ve telif haklarını ihlal edici etik dışı davranışımın olmadığını, bu tezdeki bütün bilgileri akademik ve etik kurallar içinde elde ettiğimi, bu tezde kullanılmış olan tüm bilgi ve yorumlara kaynak gösterdiğimi beyan ederim.

İmza

Gülseren UYSAL

TEŞEKKÜR

Çalışmam boyunca bilgi ve birikimlerinden istifade ettiğim tez danışmanım ve kıymetli hocam Prof. Dr. Seyfullah YILDIRIM'a, akademik çalışma konusunda bizleri yetiştiren Prof. Dr. M. Mete TAŞLIOVA'ya, bilgi ve birikimiyle tezime katkı sunan Prof. Dr. Yılmaz YEŞİL'e, araştırmam boyunca eserlerinden sıklıkla yararlandığım Prof. Dr. İsmet ÇETİN'e, saygılarımla teşekkür ederim. Ayrıca çalışmam boyunca sevgisini ve desteğini esirgemeyen eşim Mehmet UYSAL'a, çocuklarım Elif Nergiz, Mustafa Çınar ve Ali Yiğit'e yüksek lisans eğitimim ve tez yazma sürecimde hep yanımda oldukları için sonsuz teşekkür ederim.

ÖZET

Türklerin İslamiyet’i kabulünden sonra millî ve kültür kaynağımızda önemli bir rol oynayan cenknâmeler, Anadolu sahası Türk edebiyatına önemli katkılar sağlamıştır. Cenknâmeler, Anadolu sahasında kaynağını İslam tarihî, dinî kıssalar, menkıbeler, destan ve efsanelerden alır. Bu eserler, Anadolu insanının kendi inançlarına, ideal insan ve karizmatik lider arayışına yanıt bulmuştur. Hz. Ali ve oğulları Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve Muhammed b. Hanefiyye’nin etrafında teşekkül eden bu edebî eserlerde Müslümanlar ile gayrimüslimler arasındaki savaşlar manzum-mensur veya mensur-manzum olarak anlatılmıştır.

Türkistan’daki cenknâmeler, Arap ve Fars edebiyatının yanı sıra millî destan geleneklerinden de etkilenerek gelişmiştir. Sovyet rejimi, toplumun dinî duygularını güçlendiren ve İslam ahlakının benimsenmesine etki eden bu eserlerin yayılmasını önlemek ve etkisini zayıflatmak için baskı uygulamış, ancak SSCB’nin dağılmasıyla da bu eserler tekrar yazılı ve sözlü olarak nakledilmiştir. Sovyet rejimi, Özbekistan’da edebiyata baskı uygulayarak din konulu eserlerin gizli ele alınmasına neden olmuştur. Bağımsızlık sonrası Özbek edebiyatı yükselişe geçerek ele alınan eserlerde vatan, din, tarihî kişiler değişmeyerek inançları daha da artmıştır.

Özbek sahası eseri olan “Zufunun Kıssası” adlı Muhammed b. Hanefiyye cenknâmesi, 1903 yılında asıl nüsha üzerinden hazırlanan eser, 1993’te yeniden yayımlanmıştır. Özbek sözlü kültürüne ait bu edebî eserde Anadolu sahasındaki cenknâme türünün birçok özelliğini görmek mümkündür. Bu eser, Özbeklerin kendi kültür ve coğrafyalarının izlerini taşıyarak, Anadolu cenknâme türünün özelliklerini yansıtmaktadır.

Bu çalışmada cenknâme kavramı açıklanmış, tür ve şekil özellikleri incelenmiş; Anadolu ve Özbekistan sahalarındaki cenknâme geleneği ele alınmıştır. Ayrıca Türkiye Türkçesine aktarılan “Zufunun Kıssası” adlı Muhammed b. Hanefiyye cenknâmesi hakkında genel bilgiler verilmiş, motifleri tasnif ve tahlil edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cenknâme, Hz. Ali, Özbek, Muhammed b. Hanefiyye, kıssa.

ABSTRACT

Cenknames, which played an important role in our national and cultural resources after the acceptance of Islam by the Turks, made important contributions to the Turkish literature of the Anatolian field. Cenknames take their source from Islamic history, religious stories, legends, epics and legends in the Anatolian field. These works have found a response to the Anatolian people's own beliefs, their search for an ideal person and a charismatic leader. Hz. Ali and his sons Hazrat. Hasan, Hazrat. Hussein and Muhammad b. In these literary works, which were formed around Hanafiyya, the wars between Muslims and non-Muslims were described in verse-mensur or mensur-manzur Dec.

Cenknames in Turkestan have developed by being influenced by Arabic and Persian literature, as well as national epic traditions. The Soviet regime applied pressure to prevent the spread and weaken the influence of these works, which strengthened the religious feelings of society and influenced the adoption of Islamic morality, but with the dissolution of the USSR, these works were again transmitted in written and oral form. The Soviet regime put pressure on literature in Uzbekistan, causing works on religion to be handled in secret. After independence, Uzbek literature rose and the homeland, religion, historical persons did not change in the works dealt with, and their beliefs increased even more.

Muhammad b., whose Uzbek field work “The Story of Zuf” is called. Hanafiyya cenknamesi, the work prepared from the original copy in 1903, was republished in 1993. In this literary work belonging to the Uzbek oral culture, it is possible to see many features of the cenkname genre in the Anatolian field. This work reflects the characteristics of the Anatolian cenkname genre by bearing the traces of the Uzbeks' own culture and geography.

In this study, the concept of cenkname was explained, the characteristics of its type and shape were examined; the tradition of cenkname in the Anatolian and Uzbek fields was discussed. In addition, the story of Zufunu, “Muhammad b,” which was translated into Turkish in Turkey. General information has been given about the Hanifiyya cenknami, its motives have been classified and analyzed.

Keywords: Cenknamah, hazrat Ali, Uzbek, Muhammad Hanifiyah, parable.

İÇİNDEKİLER

ONAY SAYFASI.....	i
BEYAN	ii
TEŞEKKÜR	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
GİRİŞ.....	1
Araştırmanın Tanıtılması	3
Araştırmanın Konusu	3
Araştırmanın Problemleri.....	3
Araştırmanın Amaçları ve Önemi	3
Araştırmanın Yöntemi.....	3
Kapsam ve Sınırlılıklar.....	4
1. ANLATI TÜRÜ OLARAK CENKNÂME	5
1.1. Cenknâmelerin Konusu	6
1.2. Cenknâmelerin Kaynakları.....	8
1.3. Cenknâmelerde Şekil ve Üslûp Özellikleri	9
1.4. Türk Edebiyatında Cenknâme Geleneği	10
1.5. Türkistan Sahasında Cenknâmeler	13
1.6. Özbek Sahasında Cenknâmeler	14
1.7. Muhammed b. el-Hanefiyye'nin Hayatı.....	17
1.7.1. Muhammed b. Hanefiyye'nin Tarihî Hayatı.....	17
1.7.2. Muhammed b. Hanefiyye'nin Menkıbevî Hayatı	19
2. ZUFUNUN KISSASI'NIN İNCELEMESİ	22
2.1. Zufunun Kıssası ile İlgili Genel Bilgiler	22

2.2. Zufunun Kıssası'nın Olay Örgüsü.....	24
2.3. Zufunun Kıssası'nda Şekil ve Üslup Özellikleri.....	25
2.4. Zufunun Kıssası'nda Mekân ve Zaman	30
2.4.1. Zufunun Kıssası'nda Mekân	30
2.4.2. Zufunun Kıssası'nda Zaman	32
2.5. Zufunun Kıssası'nda Şahıs Kadrosu	32
2.5.1. Müslüman Kahramanlar	32
2.5.1.1. Hz. Muhammed	32
2.5.1.2. Hz. Ali.....	34
2.5.1.3. Hz. Fatıma	35
2.5.1.4. Hz. Hasan.....	36
2.5.1.5. Hz. Hüseyin	37
2.5.1.6. Hz. Ebû Bekir Sıddık.....	37
2.5.1.7. Hz. Osman	37
2.5.1.8. Mukbil	38
2.5.1.9. Sad' b. Ebu Vakkas	38
2.5.1.10. Zayd İbn Ali	39
2.5.1.11. Hacı Ömer Ummiye	39
2.5.2. Sonradan Müslüman Olan Kahramanlar.....	40
2.5.2.1. Zufunun	40
2.5.2.2. Bibi Hanifiyye	42
2.5.2.3. Yaşlı Kadın (Mürşit)	43
2.5.2.4. İram Şah.....	43
2.5.2.5. Vezir.....	44
2.5.2.6. Jandal Şah	45
2.5.2.7. İmran Şah.....	45
2.5.2.8. Amlak Şah	46

2.5.2.9. Me’ad Şah.....	46
2.5.2.10. Faraj Şah	46
2.5.2.11. Kimiz Bodpo.....	47
2.5.2.12. Aj İbn Anukdin – Adiler (Altı İmansız Kardeşler)	48
2.5.2.13. Şah Eflatun.....	48
2.5.2.14. Arapşah	49
2.5.3. Müslüman Olmayan Kahramanlar	49
2.5.3.1. Şah-ı Zerrin.....	49
2.5.3.2. Karna Peri	50
2.5.3.3. Şehzade	51
2.5.3.4. Me’ad Şah.....	51
2.5.3.5. Kaytur Şah	51
2.6. Zufunun Kıssası’nda Motifler	52
2.6.1. Dinî Motifler	52
2.6.1.1. Allah İnancı	52
2.6.1.2. Melekler.....	53
2.6.1.2.1. Cebrail.....	53
2.6.1.2.2. Azrail.....	54
2.6.1.3. İbadet	54
2.6.2. Menkıbevî Motifler.....	55
2.6.2.1. Mucize	55
2.6.2.2. Keramet	56
2.6.3. Efsanevî Motifler	58
2.6.3.1. Peri.....	58
2.6.3.2. Devler	59
2.6.4. Hayvan Motifleri.....	59
2.6.4.1. At	59

2.6.4.2. Deve.....	60
2.6.4.3. Aslan.....	61
2.6.4.4. Fil.....	61
2.6.5. Aletler	62
2.6.5.1. Alem-Sancak	62
2.6.5.2. Savaş Aletleri.....	62
2.6.5.2.1. Kılıç.....	63
2.6.5.2.2. Ok-Yay	64
2.6.5.2.3. Mızrak	64
2.6.5.2.4. Kalkan, Topuz, Gürz ve Çekiç	65
2.6.6. Çalgılar.....	66
2.6.7. Kıyafet Değişirme.....	67
2.6.8. Formülistik Sayılar	68
2.6.8.1. Üç Sayısı.....	68
2.6.8.2. Yedi Sayısı	69
2.6.8.3. Kırk Sayısı	69
3. METİN: ZUFUNUN KISSASI	71
SONUÇ.....	134
KAYNAKLAR.....	137
EK-1: ZUFUNUN KISSASI’NDAN SAYFALAR	143

GİRİŞ

Cenknâmeler; 13. yüzyıldan itibaren dinî mücadeleleri konu alarak, önce sözlü daha sonra yazıya geçirilerek günümüze kadar gelmişlerdir. Dini tebliğ ve yayma amacı güden kahramanlık konulu bu eserlerin; dinî-ahlakî bilgi, tarih bilgisi ve şuuru ile topluma moral vermeyi hedeflediği söylenebilir. Cenknâmelerde, insanın kendine veya başkalarına karşı olan yükümlülüklerini yerine getirmesi, güzel huylar edinmesi ve kötülüklerden kaçınması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu metinlerde, topluma İslamî ahlak sistemi öğütlenmektedir. Bu cenknâmeler, doğrudan ahlakî bilgi vermenin yanı sıra, çeşitli örneklerle insanî davranış biçimlerini sergilemektedir (Atalan, 2011: 46). İdeal bir insan tipi ile bunların anlayış, düşünüş ve davranışları, toplum hayatına örnek olarak sunulmak suretiyle, dönemin fikrî yapısına uygun, bu düşüncüyü güçlendiren bir insan prototipi yakalanmaya çalışılmaktadır (Çetin, 2002: 16). Cenknâmelerde yer alan ideal insan prototipi dine bağlı, güçlü bir iman sahibi, düşmana karşı korkusuz, güzel ahlaka sahip, toplumun ahlakî ve manevî gelişimine katkıda bulunmaktadır.

Türk edebiyatında dinî içerikli kahramanlık cenknâmelerinin sayısı oldukça fazladır. Bu cenknâmelerde, Muhammed b. Hanefiyye'nin hayat hikâyesi, kerametleri ve onun çevresinde cereyan eden olaylar anlatıldığı gibi Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Fatıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin gibi önemli şahsiyetlerin kahramanlıkları da anlatılmaktadır. Muhammed b. Hanefiyye etrafında teşekkül eden cenknâmeler, 13. yüzyıldan itibaren Anadolu coğrafyasında Tursun Fakih tarafından kaleme alınmıştır. Muhammed b. Hanefiyye cenknâmelerinin birçoğu tarihî olayları anlatmakla veya tarihî olaylara işaret etmektedir. Muhammed b. Hanefiyye'nin kahramanlıkları ve Müslümanlar tarafından fethedilen yerler cenknâmelerde anlatılmaktadır. Muhammed b. Hanefiyye, cenknâmelerde olağanüstü vasıflar taşıyan bir cengâverdir (Atalan, 2007: 102-103-109). Tarihî olaylar ve kahramanlıkların anlatıldığı bu eserlerde kullanılan motifler Türk kültür tarihi hakkında önemli bilgiler sunmaktadır.

Türkistan bölgesinde, özellikle Özbekistan'da Muhammed b. Hanefiyye halk kültürü ile İslamî geleneklerde dinî bir halk kahramanı olarak cenknâmelere konu olmuştur. Bu cenknâmeler, Özbek halkının İslamiyet'e olan bağlılığını güçlendiren anlatılardır. Ayrıca Özbek halkının Muhammed b. Hanefiyye'ye karşı duyduğu sevgi ve saygı onun adıyla zikredilen türbe ve kutsal mekânlarda da görülmektedir. Türkistan ve Özbek sahasında

Muhammed b. Hanefiyye cenknâmeleri üzerine yapılan kapsamlı ve özgün çalışmalar, literatürde sınırlı sayıda bulunmaktadır. Bu nedenle Türkistan ve Özbek sahasında cenkâmeler konusunda detaylı bilgiye ulaşılamamıştır.

Zufunun Kıssası metni üzerine yapılan bu çalışma, metnin Türkiye Türkçesine aktarılırken düzeltme ve düzenlemeler, eserin anlamını bozmadan ve bağlamını değiştirmeden gerçekleştirilmiştir. Orijinal metinde “Murtazai Ali” veya “Aliyul Murtaza” ifadeleri geçerken, aktarım sırasında bu terimler Türkiye Türkçesinde yaygın kullanılan “Ali Murtaza” biçiminde düzenlenmiştir. Bu değişiklik, dilsel sadelik ve okuyucuya daha kolay bir okuma sağlamak amacıyla yapılmıştır. Hikâye içinde yer alan hayalî mekânlar ve hayalî halklarla ilgili herhangi bir kaynak bulunmamıştır. Bu unsurlarla ilgili dipnotlar verilmiş, ancak bu konuda özgün kaynaklara ulaşılmadığı belirtilmiştir. Yine metinde geçen kerametlerden biri olan “On Doğmuş Fatih” ifadeleriyle ilgili herhangi bir kaynak bulunamadığından, bu ifadelerde herhangi bir değişiklik yapılmadan orijinal metinde olduğu gibi verilmiştir. Metinde “Sa’d b. Ebu Vakkas” ve “Said Vakkas” isimleri farklı yerlerde kullanılmıştır. Bu isimlerin yazımındaki farklılıklar korunmuş ve metne müdahale edilmemiştir. Bununla birlikte, kaynaklarda ulaşılmayan bazı ifadeler ve isimlerin metindeki farklı yazım şekilleri olduğu gibi bırakılmıştır. Bu yöntem, okuyucunun metni anlamasını kolaylaştırırken, metnin aslına uygun biçimde sunulmasını da sağlamayı hedeflemiştir.

Çalışmanın konusu olan “Zufunun Kıssası” adlı Muhammed b. Hanefiyye cenknâmesinin muhtevası İslam inancı ve düşüncesi üzerine kurulmuş, olaylar ön planda tutularak dinî motiflerin yanı sıra farklı türlere özgü motifler de yer almaktadır. Çalışma Giriş ve üç ana bölümden oluşmaktadır. Giriş başlığında, araştırmanın tanıtılması; konusu, problemleri, amaçları, önemi ve yöntemi ele alınmış, sonra kapsam ve sınırlılıklara yer verilmiştir.

Birinci Bölümde, anlatı türü olarak cenknâmelerin konusu, kaynakları, şekil ve üslûp özellikleri ile Türk edebiyatında cenknâme geleneğinin oluşumu, Türkistan ve Özbekistan sahasında cenknâmeler ile Muhammed b. Hanefiyye’nin tarihî ve menkıbevî hayatı aktarılmıştır. İkinci Bölümde, “Zufunun Kıssası” ile ilgili genel bilgilere yer verilerek, olay örgüsü, şekil ve üslup özellikleri, zaman ve mekân unsurları ele alınmıştır. Cenknâmedeki şahıs kadrosu, motifler incelenerek Anadolu sahasındaki cenknâme özellikleri ile olan benzerliklerine yer verilmiştir. Üçüncü Bölümde, Özbek Kiril alfabesinden Türkiye Türkçesine aktarılan “Zufunun Kıssası” adlı cenknâmenin metni yer almaktadır.

Araştırmanın Tanıtılması

Araştırmanın Konusu

Tezin konusunu Anadolu ve Özbekistan sahasında cenknâme türü, Zufunun Kıssası'nın kahramanı olan Muhammed b. Hanefiyye'nin tarihî ve menkıbevî hayatı, ayrıca Özbekistan sahasına ait “Zufunun Kıssası” adlı cenknâmenin Türkiye Türkçesine aktarımı ve incelenmesidir.

Araştırmanın Problemleri

Özbek Türkçesindeki yazım ve dil kuralları belirli oranda olduğu için metnin orijinal hâlini ve anlamını bozmadan Türkiye Türkçesine uygun dil yapısı hâline getirmekte sorun yaşansa da serbest aktarım yoluyla bu sorunlar ortadan kaldırılmıştır. Dil farklılıkları göz önünde bulundurarak, Türkiye Türkçesine aktarım sırasında doğrudan aktarım yerine akıcı bir içerik oluşturulmuştur. Özbek Türkçesiyle yazılan bu metinde daha çok Arapça, Farsça ve Tacikçe sözcüklerin sıkça kullanıldığı görülmektedir. Bu husustan kaynaklı din, savaş ve edebî alanlara ait kelimelerin birçoğunun aktarılmasında, birebir karşılığının bulunması noktasında zorluklar yaşanmıştır. Coğrafi farklılıklar da bazen anlamların tam olarak aktarılmasını zorlaştırmıştır.

Araştırmanın Amaçları ve Önemi

Özbek edebiyatından Muhammed b. Hanefiyye'nin anlatıldığı “Zufunun Kıssası” adlı cenknâmenin Türkiye Türkçesine aktarılacak Anadolu sahası Türk edebiyatına kazandırılması amaçlanmış, bu doğrultuda metin incelenerek cenknâme özelliklerini hangi derecede içerdiği; toplumun bu tür metinlere neden ihtiyaç duyduğu, yapılan metin tahlilleriyle ortaya konulmuştur.

Araştırmanın Yöntemi

Çalışmada doküman analizi yöntemi uygulanmıştır. Tezde ilk olarak Özbek Türkçesiyle ilgili gramer özellikleri tespit edilmiştir. Metnin dil farklılıkları ve kelime anlamlarına dikkat edilerek Türkiye Türkçesine aktarılmıştır. Daha sonra hem Anadolu sahası Türk edebiyatında hem de Özbek edebiyatında cenknâme ile ilgili detaylı kaynak

taraması yapılmıştır. Metnin anlatıldığı konu tür, işleniş, kahraman ve motif açısından incelenmiştir.

Kapsam ve Sınırlılıklar

Bu çalışma, cenknâme türünün konu, tema ve şekil özelliklerini kapsamaktadır. Özbek sahasında da aynı şekilde ele alınmıştır. Kiril alfabesiyle yazılan “Zufunun Kıssası” adlı eserin Türkiye Türkçesine aktarılması ve tasnif edilerek motiflerin değerlendirilmesi ile sınırlıdır.

1. ANLATI TÜRÜ OLARAK CENKNÂME

Savaş, vuruşma, çatışma anlamına gelen “cenk” (Devellioğlu, 2010:150) kelimesine ferman, kitap ve mektup anlamında kullanılan “nâme” kelimesinin eklenmesiyle oluşan cenknâme; Türk ve İslam edebiyatında çoğunlukla din yolunda yapılan savaşları ve kahramanlıkları konu alan bir edebî türdür. Cenknâmeler, “İslamiyet’in yayılma döneminde yapılan savaşların ve bu savaşlarda Hz. Ali’nin lider ve örnek insan olarak öne çıktığı mensur ve manzum eserlere verilen ad” (Güzel, 2005: 333-334) olarak tanımlanır. İsmail Toprak’a göre, cenknâmeler, genel olarak savaş ve dinî kahramanlık hikâyelerini anlatan, manzum-mensur karışık biçimde yazılan bir edebi türdür (Toprak, 2014: 7). Cenknâmeler, Hz. Ali başta olmak üzere Hz. Muhammed’in sahabeleri ve müelliflerin kurguladığı kişiler etrafında şekillenen, Müslüman ve gayrimüslimler arasında geçen olayları, abartılı ve mucizevi unsurlarla anlatan edebî bir türdür. (Mattei: 2004: 19-20). Cenknâmeler, sözlü gelenekten yazılı geleneğe, Arap harflerinden Latin harflerine geçiş sürecinde yedi yüzyıl boyunca Anadolu halkı tarafından okunup dinlenmiş eserlerdir (Özcan, 2011: 56). Anadolu’da 13. yüzyıldan beri Hz. Ali, Hamza ve Ebû Müslim Horasânî gibi şahsiyetlerin çevresinde oluşan ve sivil ya da askerî bazı zümreler tarafından dinlenen kahramanlık hikâyeleridir (Ceyhan, 2013: 116).

Cenknâmeler bazı tarihî gerçekleri barındıran, ideal insan tipini idealize eden ve karizmatik lider arayışına cevap veren eserlerdir. Dayanışma duygusunu ön plana çıkaran bu eserler, İslamî anlayışa paralellik taşıyan toplumca ortak kültürümüz olan tercüme, adapte ve telif yoluyla kültürümüze kazandırılmıştır (Kocatürk, 1970: 97). Cenknâmeler, İslamiyet’in yayılma döneminde yapılan savaşları ve bu savaşlarda Hz. Ali’nin lider ve örnek insan olarak öne çıkarılmasını konu alır. Türk halkı tarafından çok sevilip anlatıla gelen ve zamanla anonim bir hal alan bu edebî eserlerde yalnızca Hz. Ali değil, Hz. Ali’nin oğulları Hz. Hasan, Hz. Hüseyin ve Muhammed b. Hanefiyye’nin kahramanlıkları da anlatılır (Koyuncu, 2020: 133). Cenknâmelerde birçok unsuru bir arada görmek mümkündür. Türklerin İslamiyet’i kabul etmesiyle Anadolu’ya yerleşmelerini takip eden yıllarda gelişen cenknâmeler, bir geçiş sürecinin ürünü olarak nitelendirilebilir (Gülüm, 2014: 302). İslam savaşçılarının gerçek veya olağanüstü seferlerini keramet diline aktararak, bu seferleri halkın zihnine bir kahramanlık örneği hâline getirilmiştir. İnandırıcılığı ve meşruluğu arttırmak için tarihî mevzular ve olağanüstü vakalar, İslâmî motiflerle bezeli bir şekilde anlatılmıştır (Saluk, 2028: 76).

Mehmet Atalan cenknâmelerin tanımı ile ilgili: “Cenknâmeler, İslamiyet’ten önceki Türk destan geleneğinin bir devamı olmakla birlikte çıkış noktalarını Kur'an ve hadisler başta olmak üzere İslam tarihi oluşturmaktadır. Türk sözlü geleneğinden de bazı unsurları bünyesinde toplayan cenknâmeler hangi kültür kaynağından gelirse gelsin Türk insanının kabuller dünyasına uygunluğundan dolayı Türk tarihinde yerini almıştır. Türk inanç dünyası ve edebî zevkine uygun oldukları için Türk edebiyatının bir unsuru ve müstakil olarak işlenen bir türü olmaktadır.” (Atalan, 2012:7-8) diye ifade eder. Dolayısıyla cenknâmeler, İslamiyet öncesi Türk destan geleniği ile İslam dinî çerçevesindeki halk anlatıları arasında köprü görevindedir. İsmet Çetin, cenknâmelerin destan geleneğinin dinî kahramanlık kısmına dâhil olduğunu ifade ederek şu şekilde tanımlar: “İslamiyetten önce ‘Alp’ tipi çevresinde teşekkül eden destanlar ile dinî unsurlar ile teçhiz edilmiş, maddî kuvvetin arka plana atılıp maneviyetin ön plana çıkarıldığı ‘Veli’ tipinden de bazı unsurları bünyesinde taşıyan ‘Gazi’ tipi çevresinde teşekkül eden destanlardır.” (Çetin, 1997: XXX). Bu bağlamda 13. yüzyıldan itibaren Anadolu Türk sahasında önem kazanan cenknâmeler, dönemin toplum yapısı, hayat tarzı ve dünya görüşüne uygun bir şekilde uyarlama, tercüme ve telif yoluyla edebiyatımıza kazandırılmıştır.

1.1. Cenknâmelerin Konusu

Cenknâmeler, dinî tebliğ ve yayma, dinî-ahlakî bilgilerin aktarılması ile toplumda gaza ruhunun canlı tutması amacıyla kaleme alınmıştır. Bu eserler konu olarak iyi huylar edinmek, kötü huylardan uzak durmak ve mezhep, meşrep, etnik unsur gözetmeksizin toplum için örnek insan olmak nasihat edilir (Öztürk, 2018: 310). Türk destan geleneğinin İslâmî dönem ürünlerinden olan cenknâmeler, Müslümanlar ile gayrimüslimler arasındaki savaşları konu edinen hikâyeler olarak önceleri köy odalarında ya da kahvehanelerde meddah tarzında anlatılarak aktarılmıştır. Yazılı kültürün yaygınlaşmasıyla birlikte bir dinleyici topluluğu karşısında okunmak üzere kaleme alınmaya başlanmıştır (Toprak, 2014: 7). Cenknâmelerde kahramanlar, genellikle Şii kültüründen seçilmiş olsalar da mezhep ayrımı gözetmeksizin herkes tarafından sevilen, söylenen, dinlenen, yazılan ve okunan eserler olmuştur. Cenknâmelerin bu özellikleri günümüzde de önemini korumaktadır (Artun, 2000: 125).

Genellikle Hz. Ali çevresinde şekillenen cenknâmelerde ilahî aşk, beşerî aşk ve kahramanlık konuları işlenmektedir. Cenknâmeler oluşturuldukları, anlatıldıkları ve

yazıldıkları dönemin medenî, siyasî, toplumsal ve psikolojik özelliklerini yansıtmıştır. İslamî karakterli bu eserler, sade bir halk dilinde oluşturulup aktarılmış; ardından da yazılmış ve manzum olarak, çeşitli mekânlarda saz eşliğinde topluma sunulmuştur (Altaylı, 2023: 241). Konu olarak bir yandan İslam'ın ibadet ve ahlak özelliklerine vurgu yapılarak, bunların benimsenmesi sağlanırken diğer yandan İslam öncesi kadim inanç ve folklorik geleneklere de yer verilmiştir (Gülüm, 2014: 302). Bu edebî eserlerde İslam öncesi Türk inançları ile folklorik unsurların yer alması, bu metinlerin halk tarafından kabul görmesini kolaylaştırmıştır. Hatta eski geleneklerin İslamî motiflerle harmanlanması bu metinlerin işlevselliğini artırmıştır.

Hiz. Ali cenknâmeleri konusunda önemli çalışmalar yapmış olan araştırmacımız İsmet Çetin, Hiz. Ali etrafında teşekkül eden cenknâmeleri, merkez kişi etrafında toplandığını ve bu merkez kişinin Hiz. Muhammed olduğunu ifade ederek, Hiz. Ali'nin bu hikâyelere dâhil edilmesinden dolayı, iki farklı yapının ortaya çıktığını belirtir. Bunlardan birincisi, İslamiyet'in ilk dönemlerinde Hiz. Muhammed'in ön planda olduğu savaşların, bir bütün halinde anlatılan tarihî bilgilerin daha sonra parçalanarak Hiz. Ali etrafında yeniden şekillenmesidir. İkincisi ise sözlü gelenekte birbirinden farklı olan menkıbevî ve efsanevî anlatımların Hiz. Ali etrafında toplanmasıdır (Çetin, 1997: 87). Bu hikâyeler, her iki durumda da İslamî ruhla birleşmiş ve Hiz. Muhammed etrafında toplanmıştır. Merkez kişi olarak Hiz. Ali etrafında şekillenen cenknâmelerde, Hiz. Hasan, Hiz. Hüseyin ve Muhammed b. Hanefiyye gibi tarihî şahsiyetlerde yer almıştır.

Cenknâmeler, başta Hiz. Muhammed olmak üzere Hiz. Ali, Muhammed b. Hanefiyye ve diğer Müslümanlar, İslam imanıyla dolu olarak, bu imanın verdiği güç ve kuvvetle yaşıyan, idealize edilmiş insan tiplerini işleyerek, toplumun karizmatik lider ve örnek insan arayışına yanıt vermiştir. Özellikle cenknâmelerin ortaya çıktığı dönemde, Anadolu'da özel ve kritik durumlar göz önüne alındığında, Türk edebiyatında bu tür eserlerin toplum için çok önemli bir işlevi olduğu anlaşılmaktadır (Çetin, 2002: 16; Çetin, 2008: 95). Tarihî şahsiyetlerin etrafında teşekkül eden cenknâmeler; mübalağa, hayal unsuru olan olağanüstü anlatılarla halkın özlemlerine yanıt vermektedir. Efsaneleşen hadiseleri anlatan ve pek çok kerameti olağanüstü motiflerle oluşturan cenknâmeler, bazen tek bazen de topluluk önünde kıssahanlar ve meddahlar tarafından okunmuştur (Ceyhan, 2013: 117). Kıssahanlar ve meddahlar dinleyiciye yönelik anlatımlarda, halkın kahramanlık ideallerini benimsemesi ve değerleri anlaması açısından etkili bir aracı olarak kullanılmışlardır.

Cenknâmeler, bir bütünlük teşkil ederek birbirine bağlıdır. Bu eserlerde konular, İslamiyet'in ilk dönemlerindeki Müslüman toplum yapısı içinde ve Hz. Muhammed'in çevresinde cereyan eder. Cenknâmelerde anlatılan hikâyelerde, Hz. Ali başta olmak üzere diğer sahabeler, Hz. Muhammed'e samimiyetle bağlı olarak onun emrindedir. Hikâyenin başlangıcında, Hz. Muhammed genellikle evinin önünde ya da mescitte namazdan sonra oturmuş sohbetle meşgulken tasvir edilir. Düşmanlarla ilgili bir sorun kendisine intikal ettiği zaman, gerekli savaş iznini verir. Hz. Peygamber, Hz. Ali'nin kahramanlığının ön plana çıkmasına izin verir (Atalan, 2007: 117-118). Bazı cenknâmelerde Hz. Ali'nin ön planda tutulduğu, oğulları Hz. Hasan Hz. Hüseyin ve Muhammed b. Hanifiyye'nin zor durumda kalması halinde onlara yardım etmekte ve onlarla birlikte hareket etmekte olduğu da görülmektedir.

Cenknâmelerde bireyin hem kendisine hem de başkalarına karşı olan yükümlülüklerini yerine getirmesi, güzel huylar edinmesi ve kötülüklerden kaçınması gerektiği vurgulanmaktadır. Topluma, İslamî ahlak sistemini öğreterek, doğrudan ahlakî bilgileri vermekle birlikte çeşitli örnekler ve dolaylı olarak da öğütlerle bu mesajları iletmektedir. Kahramanların kişilikleri, dönemin fikri yapısına uygun ideal insan örneğini sunmaktadır. Anlayış ve davranış biçimleri, toplum hayatına örnek olarak sunulmaktadır (Atalan, 2012: 2-3). Dolayısıyla cenknâmeler insanlara adaletli ve faziletli olma yolunda rehberlik etmiştir.

1.2. Cenknâmelerin Kaynakları

Hikâyeler, yazıldıkları dönemin yaşam tarzını, dünya görüşünü ve bunların kaynağı olan kültür ve medeniyet dairesiyle toplumun onları nasıl yorumladığını yansıtır. Cenknâmeler, hem yazılı kaynaklara hem de sözlü geleneğe dayanır ve millî ya da başka kültür ve edebiyatlardan alınmış unsurlar içerir, Türk hayat tarzı ve dünya görüşüne uygun olduğu için kabul görmüş ve günümüze kadar gelmiştir. Türk hayat tarzını belirleyen iki temel kaynak vardır. Bunlar, Türk Kültürü ve İslâmiyet'tir (Çetin, 1997: 327). Bu iki unsur, Türk insanının sosyal, kültürel, manevi yaşamını derinden etkilemiştir.

Fuad Köprülü, cenknâmeleri kaynaklarına göre üç gruba ayırır: Eski Türk geleneklerinden gelen konular, İslam geleneklerinden gelen dinî konular ve İran geleneklerinden gelen konular (Köprülü, 1986: 361-412). Cenknâmeleri konu edinen hikâyeleri de İslam geleneklerinden dinî konular grubuna dâhil etmiştir. İsmail Çetin ise, Hz.

Ali çevresinde teşekkül eden cenknâmelerin kaynaklarını İslam tarihi, dinî kıssalar, menkıbeler, efsaneler ve masalların oluşturduğunu ifade eder. “İslam tarihini besleyen kaynaklar arasında biyografiler, tarihler ve özellikle siyerler önemli bir yer tutar. Siyer yazarları, Hz. Muhammed ve ashabının hayatını ve gazalarını yazarken, aynı zamanda sözlü gelenekte yaşayan efsane ve hikâyeleri toplayıp kitaplaştırıyorlardı” (Çetin, 1997: 60-61-83-86). Siyer yazarları, halk anlatılarından ve efsanevî unsurlardan yararlanarak manevî değerleri daha kalıcı ve etkileyici kılmıştır.

Cenknâmeler Arap, İran ve Türk kültürlerinden kaynaklandığı; İslamiyet’in ilk dönemlerindeki savaşları, peygamber ve evliya kıssalarını, menakıpnâmeleri, evliya tezkirelerini ve Türk, Arap, İran efsane ve destanlarını içermektedir. Bu önemli eserler sözlü gelenekte yaşayan türlerden beslenmiş ve Kur’an, hadis külliyatları ve dinî-ahlakî kitaplardan etkilenmişlerdir (Atalan, 2007: 114-115-116). Özellikle İran edebiyatındaki Şehnâme geleneği cenknâme türünün gelişimine etki etmiştir. Ayrıca Arap kültüründeki İslam’ın ilk dönemlerindeki savaşlar ve Anadolu Türk sahasındaki gaza anlayışı cenknâme türüne kaynaklık etmiştir.

1.3. Cenknâmelerde Şekil ve Üslûp Özellikleri

Cenknâmeler şekil bakımından incelendiğinde besmele ile başlar. Giriş bölümündeki besmeleden sonra tevhid ve münacaat bölümüyle devam edilir. Asıl hikâye ile ilgisi bulunmayan bu bölümde müellif kendi düşüncelerini açıklarken hitap ettiği çevrenin düşüncelerini de yansıtmaktadır. Bu düşüncenin temelinde İslamiyet ile Allah’ın birliğine ve varlığına olan inanç esasları vardır. Mehmet Atalan cenknâmeler için; “Dilden dile dolaşan cenknâmeler, zaman geçtikçe asıl hâllerinden uzaklaşırlar. Bu eserler, kimi zaman kimliği bilinmeyen kişiler tarafından yazıya geçirilir. Tarihî olaylar, hayallerle beslenerek destan ve masala doğru kaymaya başlar. Bu kaymalar hadiselerin üstünden uzun bir zaman geçtikten sonra, cenknâmeler yazıya geçirildikten sonra görülür. Bundan sebeple edebiyatımızda cenknâme, destan, menakıpnâme, kıssa, gazavatnâme ve hikâye gibi birçok edebî tür çeşidine rastlamak mümkündür” (Atalan, 2007:106-107) diye ifade eder. Cenknâmelerin diğer türlere kayması, anlatıcının üslubu ve sözlü kültürün etkisiyle şekillenmiş; bu da metnin halkın ilgisini çekmesine ve inançlarını pekiştirmesine olanak sağlamıştır.

Cenknâmeler şekil bakımından manzum- mensur veya mensur-manzum olarak karışık yazılmıştır. Cenknâmelerin yazıldığı dönemde aruz henüz Türk edebiyatına yerleşmediği için manzum olanlar genellikle mesnevî tarzında yazılmış. Mensur eserler ise teliften çok tercüme karakteri taşımaktadır. Mensur-manzum ve mensur cenknâmelerde tasvire yer verilirken, manzum cenknâmelerde tasvire daha az yer verilmiştir (Çetin, 1997: 453-454). Genellikle mesnevi tarzında yazılmasının sebebi hikâye anlatmaya elverişli bir nazım şekli olduğu içindir. Hem didaktik hem de estetik bir anlatım sunduğu için de halkın ilgisini çekme işlevini yerine getirir.

Dil olarak cenkâmeler, Eski Anadolu Türkçesi'nin özelliklerini taşımaktadır. Bu özellikler daha çok manzum cenknâmelerde görülür. 16. Yüzyıldan sonra teşekkül eden ve sonraki dönemlerde istinsah edilen cenknâmelerin dili ise yazıldıkları dönemin dil özelliklerini taşırlar. Cenknâmelerde kullanılan kelimeler, konularından dolayı savaş ve din ile ilgili kelimelerdir. Gündelik yaşamla ilgili unsurlara yer verilmediğinden gündelik yaşamla ilgili kelimelere de çok yer verilmez (Çetin, 1997: 454).

Cenknâmelerin coğrafi yerleri birinci derecede Arap Yarımadası, Bizans ve Sasani (İran) bölgesidir. İkinci derecede, Hz. Ali ile diğer Müslümanların savaşmadığı, benzetmelerle cenknâmelere renk katmak amacıyla kullanılan coğrafya isimleri vardır. Üçüncü derecede de hayalî beldeler, ülkeler ve kaleler vardır. Bu mekânların tarihi olaylarla bir benzerliği yoktur, tamamen mûsannif-müellifin hayal gücüyle cenknâmelere işlenmiştir (Çetin, 1997: 150-142). Cenknâmelerin merkezi durumunda yerleşim yeri Medine şehridir. Hz. Muhammed'in orada bulunması, cenknâmelerin başlangıç noktasının Medine olmasını sağlar.

1.4. Türk Edebiyatında Cenknâme Geleneği

13. yüzyıl, Türkmenlerin Anadolu'yu yurt edinme süreci ile Eski Anadolu Türkçesinin şekillenmeye başladığı bir dönemdir. Türkmen göçüyle Orta Asya'daki millî gelenekler Anadolu sahasına taşınmıştır. İslam medeniyetinin etkisiyle meydana gelen bazı eserler, bu millî geleneklerle birleşerek yeni bir çehre kazanmıştır. Hakiki bir cihat alanı olan Anadolu'da halkın ve gazilerin ruhunu okşayan cenknâme, menakıbnâme, destan, gazavatnâme, kıssa ve hikâye gibi destanî eserler bu şekilde teşekkül etmiştir (Atalan, 2007:19; Çetin, 1997: XXX). Türk edebiyatındaki cenknâme geleneğinin oluşumunda halk edebiyatındaki hikâye ve menkıbeler Fuad Köprülü tarafından üç ana kaynak olarak tasnif

edilmiştir: “Halk edebiyatımızda hikâye ve menkıbeler, dinî-kahramanlık temalı cenknâmelerle, İslamî gelenekten beslenmiştir.” diye ifade eder. Ayrıca Köprülü, destan türünün gelişmesi için dönemin toplumsal koşullarının son derece elverişli olduğunu, eski Oğuz geleneklerini unutmayan Türkmenlerin millî ve dinî idealler uğruna savaşıyor bu çağın destan çağı olduğunu ifade ederek, yine bu dönemde ellerinde kopuzlarıyla her toplantıda bulunan ozanlar olduğunu ve halk arasında, ordularda, saraylarda, Battal Gazi ve Danişmend Gazi menkıbelerini söylediklerini; bu ozanların şehirlerde olduğu kadar köylülerin toplandığı yerlerde de aşiret reislerinin otağlarında ve sınır boylarındaki gaziler arasında da itibar gördüğünü vurgulamaktadır. Dolayısıyla Anadolu halkı arasında yaygın olan bu destansı edebiyatın, İslam geleneklerinden ilham alan kahramanlık hikâyelerinin oluşmasına teşvik ettiğini ifade etmektedir. 13. yüzyılda başlayan bu akımın, 14. yüzyılda da çeşitli etkilerle gelişimini sürdürdüğünü belirtmektedir (Köprülü, 1986: 213-252-253-254). Bu bilgiler doğrultusunda kahramanlık hikâyeleri daha çok İslamî geleneklerle Hz. Ali’nin etrafında gelişmiştir. Tasavvufî konular ve menkıbelerin hayalî hikâyelerle harmanlandığı, kültürümüzde tasavvufî eserlerin yazımının daha da arttığı bir edebiyat anlayışı ortaya konmuştur.

Eski Anadolu Türkçesi ile yazılmış dinî hikâyeler ve destanlar, Anadolu halkının inanç, zihniyet ve zevklerinin şekillenmesinde bu eserlerin büyük bir rol oynamıştır. Bu eserler, halkın tarihî, dinî ve edebî bilgi ihtiyacını karşılamak ve kahramanlık ile dinî duygularını tatmin etmek amacıyla kullanılmıştır. Aynı zamanda bu eserler, Müslümanlığı yayma veya kökleştirme vasıtası olarak da hizmet etmiştir. Cenknâme, hikâye ve destanlar, diğer öğretici mahiyetteki dinî eserler gibi akşam toplantılarında, uzun kış gecelerinde meclis meclis okunmuştur (Coşan, 1983: 275-286). Cenknâmeler, uzun kış gecelerinde, özellikle akşam ve yatsı namazları arasındaki zamanı değerlendirmek için millî etkinlik olarak kullanılmıştır. Bu eserler, dinî inançların, anlayışların ve kanaatlerin öğretilmesi ve yayılması için önemli bir araç olmuştur (Kocatürk, 1964: 143). Türk halkının dinî hikâyeleri kolayca kabul etmesinin nedeni, şifahî kültürde yerleşmiş olan destan ve hikâye anlatma geleneğinin olmasıdır. İslam’ın Türkler arasında yayılmasından sonra, bu hikâyelere eski inançların unsurları korunarak İslam’ın izleri eklenmiştir. Eski inançlar, İslam’ı doğru öğrenmeye engel teşkil edebileceği iddia edilse de bu hikâyelerin İslam’ın hızlı bir şekilde yayılmasına ve benimsenmesine önemli katkıları olmuştur (Güleç, 2013: 252-253). Anlatıcılar, İslamî ve Türk kültürüne ait değerleri hem dinî bilgileri pekiştirmek hem de

topluluğa birlik ve dayanışma içinde geleneklerin sürdürülmesi için kuşaktan kuşağa aktarmışlardır.

Anadolu edebiyat sahasında, 11. yüzyıldan itibaren Arap ve Fars kaynaklı edebî anlayış gelişmeye başlamıştır. 13. yüzyılda bu edebî anlayış, Anadolu Türk edebiyatı içinde millî unsurlarla birleşerek özümsemiştir. Cenknâmeler, Türk edebiyatının gelişimine ve biçim kazanmasına kaynaklık ederek topluma, dinî-kahramanlık duyguları hissettirilmeye çalışılmış, tarih bilgisi ile şuurunun verilmesi amaçlanmıştır. Bu açıdan cenknâmelerin 13. ve 14. yüzyıllardaki siyasi istikrarsızlık dönemlerinde ön planda tutulması, bu amacın bir tezahürü olarak görülebilir. Bu dönemdeki cenknâmeler, dini kıssa ve menkıbelerden, İslam tarihi ile destanlardan, efsanelerden ve masallardan beslendiğini söylemek mümkündür. “Ümmet çağı” olarak adlandırılan bu dönemde, Kur’an kıssaları, enbiya ve evliya menkıbeleri, din büyüklerinin hayatları çerçevesinde şekillenen efsaneler, dini inanç, gazilik ve şehitlik inancı gibi unsurlar, halkın hayalinde yeni bir hikâye geleneğini oluşturmuştur. Bu dönemde cenknâmeler, tasavvufî akımlarla beslenerek, dinî, ahlakî ve kahramanlık unsurlarını harmanlayan bir edebî tür olarak öne çıkmıştır. Ayrıca bu unsurların belirgin olduğu yeni bir ideoloji ve dinî anlayış oluşmuştur (Atalan 2007: 42-43-44). İsmet Çetin, “İslamiyet’in kabulünden önce Türk toplum hayatında ozanlar tarafından icra edilen destan ve hikâyeler, İslamiyet’ten sonra da yerlerini gezici âşıklara bırakmıştır. Arap ve Fars kültüründen gelen kıssahan ve meddahlar, Selçuklular döneminden itibaren saraylarda dini destanlar anlatarak ön plana çıkmıştır. Eski Türk geleneklerinden gelen hikâye ve destanlar ise köy ve aşiret çevrelerine yönelmiştir. Bu dönemde Hz. Ali, Hz. Hamza, Seyyid Battal ve Hallac-ı Mansur’un maceraları anlatılmaya başlanmıştır ” (Çetin, 1997: XXX-XXXI-XXXV) diye ifade eder. Bu bağlamda 14. yüzyıldan itibaren ozanlar ve kıssahanların anlattıkları konuların belirginleşmesiyle keskin çizgilerle birbirinden ayrılmıştır.

Tursun Fakih, cenknâmeleri tercüme, adapte ve telif yoluyla, 13. yüzyıldan itibaren Anadolu’nun toplumsal yapısı, yaşam tarzı ve dünya görüşünün etkisiyle Türk edebiyatına kazandırmıştır. Türk edebiyatında önemli olan bu eserler, İslamiyet öncesi Türk destan geleneğinin devamı olarak değerlendirilmektedir (Atalan, 2012: 7). Cenknâmeler genel kabullerimize, inanç dünyamıza ve edebî zevkimize uygun olduğu için edebiyatımızda ve geleneğimizde yerini almıştır (Çetin, 1997: 456). Türk toplumu, geleneklerinden tamamen kopmadan, kendi kültürel kimliklerini koruyarak, İslamiyet’in etkisiyle yeni bir anlatım türü oluşturmuştur.

1.5. Türkistan Sahasında Cenknâmeler

Anadolu sahasında din konulu halk hikâyeleri, cenkname ya da kıssacılık geleneği içerisinde değerlendirilebilecek olan din konulu olmakla beraber manzum, manzum-mensur veya mensur olarak icra edilen anlatılara bir takım söyleyiş farkları olmakla beraber Türkistan sahasında da benzer isimler verildiği görülmektedir (Yıldırım, 2024: 473). Türkistan’da cenknâmeler, Türk edebiyatında olduğu gibi Müslüman kahramanların İslam’ı savunmak ve yaymak için yapılan mücadelelerini konu almaktadır. Bu kahramanlar Hz. Ali ve oğlu Muhammed b. Hanefiyye’dir. Türkler, Emeviler döneminde zulüm gören mevalî mensupları olarak, saf dinin temsilcisi, Hz. Peygamberin yakını, Hz. Ali’yi muhalefetin sesi ve sembolü olarak gördükleri için ona sevgi, saygı ve mensubiyet duygusu taşımışlardır. Bu duygu büyük ihtimalle Abbasi ihtilali tarafından güçlendirilerek kullanılmıştır. Türkler sonraki dönemlerde ise Daru’l-İslam’ın serhat muhafızları olarak cihat/gaza yapmak zorunda kalmışlar, bu ruhu besleyecek kaynakların başına da Hz. Ali’yi koymuşlardır. Bunun yanında Türkistan’da Hz. Ali kültürünün ortaya çıkması ve yaşamasında başta Yesevîlik olmak üzere tasavvufî hareketlerin de önemli etkisi olduğu düşünülebilir. Yesevî geleneği, Ahmed Yesevî’yi, soy olarak Hz. Ali’ye bağlar. Yine efsanelerde ve destanlarda Hz. Ali, Türkler ile evlendirilmekte Türkistan’da yaşayan kimi toplulukların da atası olarak gösterilmektedir (Erşahin, 2005: 259-260-264). Rivayete göre, “O, Türkistan’ın Sayram kentinde yaşayan Hz. Ali evladından Şeyh İbrahim’in oğludur.” (Köprülü, 1991: 27). Türkistan’da Hz. Ali ile birlikte ona ait ve onunla ilişkili her şey kült haline getirilmiştir. Bunun tezahürlerinden biri Hz. Ali kültürüne ait adların kullanılmasıdır.

Sovyetler, sosyalizmi Müslümanlar için bir medeniyet projesi misyonuna yükleyip hayatın her alanında dönüşüm talebinde bulunmaya çalıştılar. Sovyet rejimi pek çok modernleşme projesinde olduğu gibi, dinî anlayışları dönüştürmeden dini ortadan kaldırmaya girişmiştir. Geleneksel Türkistan dindarlığı Sovyet rejimi ile radikal bir şekilde kesintiye uğratılmak istendi, ancak dayatmalar elbette kendine özgü dindarlık tipolojilerini ortaya çıkardı. Bunlardan biri ve belki de en önemlisi veli kültürü etrafında kümelenen tipolojidir (Erşahin, 2005: 257-258). Bu kümeleşmelerden biri de umumen İslam dünyasında, Türk coğrafyasında geleneksel dindarlığın kaynaklarından olan Hz. Ali ve Muhammed b. Hanefiyye etrafında gerçekleşmiştir.

1991 yılında Sovyetler Birliği’nin dağılmasıyla bağımsız Türk devletleri kurulmuş, bu dönemde yasaklanan ve halkın maneviyatını güçlendiren anlatılar tekrar anlatılmaya

başlanmıştır. Dinî ve epik destanlar kitap haline getirilmiştir (Kuş, 2019: 4). Türkistan’da İslam, sözlü halk edebiyatında önemli bir rol alır. Bu rol, İslam’ın kahramanlık destanlarında nitelendirme, planlama ve süsleme ögesi olarak önemli yer tutar. Derinlerinde İslâmî düzenin sindiği kahramanlık destanları, bu destanlar başlıca dinî öyküler değildir. Gazi kahramanlık destanlarının ortaya çıkmasıyla bağlantılı olan tanınmış ünlü destan rivayetleri veya onlara direkt olarak kalıplaşmış olanlar istisnadır (Reichl, 2019: 47). 19. yüzyıldan itibaren, Orta Asya Türk boyları arasında sözlü kültür ürünlerini yaşatan anlatıcılar; Özbek “bahşı”sı, Kazak “akın”ı Karakalpak “jırav”ı yazılı kültür ürünleri olan ve çoğunluğu menakıpnâme ve gazavatnâme türündeki eserlerden oluşan bir repertuarın icracısına dönüşmüşlerdir (Reichl, 2011: 62-92). 19. yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarında Kazan, Ufa ve Taşkent’te bu eserler; Tatar, Karakalpak, Nogay ve Kazak lehçelerinde yazılmış ve yayımlanmıştır (Cicioğlu, 2023: 240; akt. Orozova, 2002). Özellikle Kazak sahasında Muhammed b. Hanefiye ile cenkname örnekleri yaygın olarak 19. Yüzyılın son çeyreğinden itibaren yayımlanmaya başlamıştır (Yıldırım, 2015: 37-39).

Türkistan coğrafyasında cenknâme türü büyük bir rol oynamış, nesilden nesile aktararak kültürel manevî önemini korumuştur, kahramanlık hikâyeleri ile dini değerleri birleştirerek halk ile bağ kuran eserler olarak ortaya çıkmıştır. (Kairanbayeva, Shadkam, 2023: 93). Cenknâmeler, Türk epiklerine derinden kök salmış özellikle Azerbaycan, Özbek ve Türkmen halkları arasında edebî geleneklerin içinde önemli bir yer tutarak kalıcı bir miras hâline gelmiştir.

1.6. Özbek Sahasında Cenknâmeler

Özbekler kendi kültür hazinelerinin yanı sıra Arap ve İran edebiyatından etkilenmiş ve kahramanların menkıbevî ile tarihî hayatlarını eserlerinde tema olarak işlemişlerdir. Bu kaynağın başında da Şehnâme gelmektedir. Peygamber kıssa ve mucizeleri, evliyaların kerametleri, şehit ve gaziler; “Zal Rüstem”, “Feridun Battal”, “Battal Gazi”, “İskender” gibi tarihî ve menkıbevî şahısların hayatları etrafında teşekkül eden hikâyeler, Özbek sözlü ve yazılı kültürünün kaynakları arasına girmiştir (Alptekin, 2021: 64-65). Ayrıca bu eserler Özbek kültüründe dinî ve manevî bir işleve sahip olmuştur.

Modern Özbek Edebiyatı, büyük ölçüde Kur’an ve hadis kaynağından beslenen ‘Mümtaz’ (klasik) edebiyatının devamı niteliğindedir. Vatan, kahramanlık, şehitlik ve bunu İslam ile bütünleştiren diğer dinî duygu ve hislerin karşısında duran bir Sovyet baskısı,

propaganda ile doğrudan edebiyata tesir etmiştir. Baskı döneminde din konulu eserler her zaman gizli ele alınmak zorunda kalınmıştır (Üşenmez, 2021: 2542). 1950-1991 yılları arasında edebî ağırlığın tek bir merkez veya temada toplandığından söz etmek zordur.

1991 yılında bağımsızlık sonrası Özbek edebiyatı hızlı bir yükselişe geçmiştir. Serbest ve hür bir ortamda kaleme alınan edebî eserler, 2005’li yıllardan sonra tema olarak çeşitlenmeye başlamıştır. Özbek edebiyatında vatan, din, tarihî kişilikler değişmemiştir. Özbek edebiyatının beslendiği kaynaklar Kur’an ve hadis, destanlar, rivayetler, tarihî olaylar ve kişilerdir. Sovyet rejimi, Müslüman ve Türk Özbek halkının millî ve dinî inançlarını yok etmek için sert baskı politikaları uygulamıştır. Özellikle de din alanında yapılan baskılar Özbek halkını yıldırnamamıştır (Üşenmez, 2021: 2541-2545). Sovyet baskısının dinî ve millî kimliği yok etmeye çalışmaları belli oranda tesir etse de bu etki uzun soluklu olmadığı aksine dine inanç ve bağlılığı daha da arttırdığı söylenebilir.

Türkistan sahasında cenknâmeler, farklı adlarla anılır; bunlar arasında en yaygın olan kavram ‘kıssa’dır. Özbek edebiyatında da kavram olarak cenknâmeler için kıssa kavramı kullanılmıştır. Özbekistan’daki edebî kavramlara göre kıssanın iki farklı çeşidi vardır. İlki “hikâye, macera, efsane” ikincisi, Arapça “qıssa” kelimesi hem sözlü halk edebiyatında hem de yazılı edebiyatta örnekleri bulunan ahlakî değer vermek için kısa hikâye veya anlatılardır. Kıssalar önce halk arasında söylenerek yayılmış, daha sonra şahıslar tarafından kaleme alınmıştır; mesela “Kıssasü’l Enbiya” gibi eserler bu türdendir. Diğeri ise Özbek edebiyatında 1960’lı yıllardan sonra ortaya çıkmış bir türdür. Hikâyeden uzun, romandan kısadır. Bu tip eserler başlangıçta “povest” terimi ile adlandırılmış, ancak günümüzde ‘povest’ ve ‘kıssa’ terimleri eş anlamlı olarak kullanılmaktadır (Mahmudov ve Gürsoy Naskali, 1996: 351). Özbekçede ‘qıssa’, rivayet usulüyle oluşturulan edebî ve tarihî eserlerdir (hikâye, rivayet, efsane vb.). Mesela, “Kıssa-i Seyfülmülük” destanı gibi. Böyle anlatıları “kıssahan” adı verilen anlatıcılar aktarırken sazla anlatanlara da “kıssasaz” adı verilir. Özbek edebiyatında epik türlerden olan öykü, çoğunlukla kıssa olarak adlandırılır (Bayrakdarlar, 2012, 303).

Karl Reichl, “Türk Sözlü Destanlarında İslami Esintiler” adlı çalışmasında “caggnâme”nin bir Tacik terimi olduğunu; cenknâme adlı rivayetlerdeki tiplerin İslamî zafer destanlarında dinî şahsiyetlerin oynadığı destanlar olduğunu belirtir. Yine Farsçadan ceng “savaş” ve “name” kitap gibi sözcüklerinden ortaya çıkmış bir terim olduğunu, Arap edebiyatında ‘Al- mağâzi’ (hamasî) terimi, Hz. Muhammed ve Hz. Ali’nin inanç

savaşçıların başarılarını anlatan destanlar için kullanılmıştır. Rivayet şekillerinin “sire” (biyografi) adıyla Arap roman serüvenleri ve yiğitlik destanlarına çok benzediğini ifade etmiştir.

Özbek edebiyatında destanlar ve masallarla ilgili önemli çalışmaları olan Selami Fedakâr, Özbek destanlarını cenknâme türü açısından temelde iki gruba ayırmıştır. Bu gruplardan biri, “Fars kültüründeki ‘nâme’ etkisiyle Anadolu’da yaratılan ‘Battalnâme’, ‘Saltuknâme’ ve ‘Hz. Ali Cenknâmeleri’ gibi eserlerin Özbekistan bölgesindeki benzerlerini oluşturan ‘Cenknâme-i Ebu Müslim’, ‘Cenknâme-i Seyyid Battal Gazi’, ‘Cenknâme-i Emir Hamza’ gibi mensur epik eserler olduğunu” diye ifade eder. Bu eserlerde dinî konuların işlendiği ve Sovyet dönemindeki ideolojiye uygun olmadığının, bu eserler hakkında yapılan yorumların etkilendiğinin, Sovyetler döneminin şartları, “bahşıların repertuarında sadece bir fon oluşturan bu tipteki cenknâme destanların, halkın ilgisi olmaması sebebiyle zamanla bahşıların repertuarlarından çıktığı” yorumlarının yapılmasını zorunlu kıldığını söylemektedir. Cenknâmelerin ikinci grubunu: Özbekistan’da yaygın olarak bilinen ‘Yusuf bilen Ahmed’ ve onun devamı olan ‘Alibek bilen Balibek’ destanları oluşturduğunu; mertlik, ülke bütünlüğü için mücadele, milletin birliği, vatanseverlik ve dostluk gibi konular işlendiği tespit edildiğini belirtmiştir. Fedakâr, “Cenknâmeler, bu iki grup arasında dinî özelliklerin anlatımlardaki yoğunluğu bakımından farklılık göstermektedir. Dinî özellikler ‘Yusuf bilen Ahmed’ ve ‘Alibek bilen Balibek’ destanlarından nispeten daha az kullanılmasına rağmen cenknâmelerin diğer grubunda oldukça önemli yer tutmaktadır. Cenknâmelerin birinci grubundaki anlatılarda Müslümanların gayrimüslimlere karşı savaşı veya Sünnilerin Şiilere karşı başarıları övülür” (Fedakâr, 2003: 5-6; Fedakâr, 2016: 597) diye ifade etmiştir. Cenknâmeler yoğun olarak bağımsızlıktan sonra yayınlanabilmiş, aynı zamanda genellikle savaş sahnelerinin anlatıldığı bu tip eserler “askeri anlatılar” (Zaloğlu, 2011: 25) olarak da adlandırılmıştır.

Özbekistan’da “Abû Müslim Ceng-nâmesi” adında çok ilgi gören bir destan yayınlanmıştır (Fedakâr, 2003: akt. Sarımsakov, 1992). Bu destan ilk cenknâme türleri arasında yer almaktadır. Bu destan daha sonra Arap ve Fars hamasî anlatımına uyarlanıp tercüme edilmiştir. Bu eserler Hintçe, Urduca, Endonezya ve Japonca masallarına da uyarlanmıştır. Bunun üzerine uyarlanan Rumûz-i Hamza “Hamza’nın Sırları” adında Farsça bir roman, Ceng-nâmeyi Seyyid Battal ve Cenknâme-i Amir Hamza bulunmaktadır ki bunlar Özbek tarzın bir diğer şeklidir (Glück, 1925). Bu çalışmalar, yazılı edebiyat kaynaklarından

alınmış, ancak popüler sözlü şiir geleneğiyle yeniden yorumlanarak sevilmiştir. Bu tarz anlatımlar diğer Orta Asya (Türkistan) Türkleri arasında da bulunmaktadır. Cenknâme türü profesyonel destancılar ya da kıssahanlar tarafından sunulsa da sözlü bir edebiyat ürününden ziyade yazılı edebiyata aittir. Bu tarzın temsilcileri destan anlatıcısı ozan kategorisine, sözlü şiir sanat alanına dâhil edilmişlerdir. Bu savaş destanları, gazavât ve kutsal mücadeleleri konu alarak şekillenmiştir (Reichl, 2019: akt. Zhirmunsky ve Zarifov, 1947; Mirzeav ve Sarımsakov, 1981; Connely, 1986).

Özbek sahasında Muhammed b. Hanefiyye oldukça değerli bir şahsiyettir. Özbek halkının Ehl-i Beyt sevgisi ve bağlılığı Muhammed b. Hanefiyye'ye olan saygıyı artırmıştır. Muhammed b. Hanefiyye'nin manevi bir lider olarak algılanması ve onunla ilgili anlatılan kahramanlık hikâyeleri, Özbek anlatılarında önemli bir parça olmuştur. Özbekler arasında çoğu rivayette özellikle Türkistan'da Hz. Ali ve Muhammed b. Hanifiyye'nin fetih faaliyetlerinden bahsedilir. Buna göre örneğin, Hocent-Şehristan'daki "Kahkaha Kalesi", Surhan Vadisi'nin en büyük şehirlerinden "Dalvarzıntepe" ve Hisar dağlarından Türkmen çöllerine kadar olan bölge Hz. Ali tarafından fethedilmiştir. Semerkant Nurata'daki "Dibaland" köyünü Muhammed b. Hanifiyye almıştır, bunu duyan Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin oraya gelmişler. Köy ahalisi de Hz. Ali'nin namaz kıldığı yeri mukaddes makam ittihat etmişlerdir (Erşahin, 2005: 262; akt. Mamaktul Curayev, İpekyolu Efsaneleri, Taşkent: 1993, 74 -75, 62-63, 51-52). Bu bağlamda Özbek tarihi ve kültüründe, Muhammed b. Hanefiyye halk arasında bir kahraman olarak kabul edilmiş ve zulme karşı mücadelesi ile adeleti temsil etmiştir.

1.7. Muhammed b. el-Hanefiyye'nin Hayatı

1.7.1. Muhammed b. Hanefiyye'nin Tarihî Hayatı

Ebü'l-Kasım Muhammed b. Ali b. Ebî Tâlib el-Hâşimî el-Kureşî. Hz. Ali'nin Havle bint Ca'fer el Hanifiye isimli hanımından doğan oğlu 16/637'de Medine'de doğmuştur. Hz. Ali'nin, ileride bir olursa adını Muhammed ve künyesini Ebü'l-Kasım koymak için Hz. Peygamber'den izin aldığı rivayet edilmektedir. Kaynaklarda daha çok Benî Hanîfe

esirlerinden olan annesi Havle bint Ca'fer el-Hanifiye'ye nisbetle Muhammed b. Hanefiyye¹ veya İbnü'l-Hanifiye diye geçer (Öz, 2020: 534).

Hiz. Ali, Fatıma hayattayken başkasıyla evlenmemiştir ancak Fatıma vefat ettikten sonra el-Havle ile evlenmiş ve ondan Muhammed ismini verdiği bir çocuğı olmuştur. Şii kaynaklara göre, Ali'nin Fatıma dışındaki çocuklarının imamette hak sahibi olmadığı kabul edilmektedir. Bunun için Şii kaynaklarda, onun Ali b. Ebû Talib'e nispetini dâhil etmeyerek ondan annesine nispetle Muhammed b. Hanefiyye diye bahsetmişlerdir (Atalan, 2007: 50). Kerbela Olayları'ndan sonra yaşanan siyasî karışıklardan dolayı adı farklı rivâyetlerde yer alır. Muhammed b. Hanefiyye'nin annesinin farklı olması sebebiyle Hiz. Hasan ve Hiz. Hüseyin'den ayrı bir konumda görülmüş, bu nedenle onların yanına giderek kendisinin Peygamberin soyundan olmasa bile babasının çocuğı olduğunu dile getirdiğı rivayet edilmiştir. Hiz. Peygamberin torunları olan Hiz. Hasan ve Hiz. Hüseyin'in toplum içindeki yüksek statülerine rağmen onların Fatıma'dan olmayan kardeşleri Muhammed b. Hanefiyye genelde ikincil bir konumda kalmaya mecbur kalınmıştı.

Dönemin büyük âlimleri arasında sayılan Muhammed b. Hanefiyye, babasından önemli ölçüde istifade etmiştir. Hiz. Osman, Ammâr bin Yâsir, Ebû Hureyre ve diğer sahabelerden hadis dinlemiştir. Bundan dolayı Muhammed b. Hanefiyye, hadis rivayeti ile tanınmıştır. Muhammed b. Hanefiyye bu özelliğini, Hiz. Hasan ile Hiz. Hüseyin karşısındaki eksikliğini telafi etmek için kullanmıştır (Atalan, 2007: 50-51).

Hiz. Ali halife seçildiğı günlerde cesaret ve kahramanlığı ile tanınan Muhammed b. Hanefiyye yirmi yaşlardaydı. Cemel Vak'ası ve Sıffin Savaşı'na istemeyerek katılmış, ancak babasının sancağını taşımıştır. Siyasetten uzak durmayı ilke edinerek bu hususta son derece tedbirli davranmasına rağmen Hiz. Ali'nin oğlu olması sebebiyle adı siyasî hadiselerle karıştırıldı. Muâviye bin Ebû Süfyan'ın ölümü sırasında Medine'de bulunan Muhammed b. Hanefiyye, Yezid'e biat etti. Yezid'e biat etmeyip aile fertleriyle birlikte Mekke'ye gitmeye karar veren Hiz. Hüseyin'e bu hareketinin doğru olmadığını söyledi. Çocuklarının onunla

¹ Muhammed b. Hanifiyye'ye Muhammed b. el-Hanefiyye veya Muhammed Hanefiye de denilmektedir. Çalışmada tarihî ve mankıbevî kişiliğini ifade ederken, TDV'de Mustafa Öz'ün yazdığı gibi Muhammed b. Hanefiyye söylemeyi tercih ettik (Öz, 2020: 534). Metnin orijinalinde bazen 'Muhammed bin Hanefiye', bazen de 'Muhammed Hanifiye' ifadesi kullanılmıştır. Aktarımda herhangi bir değişiklik yapmadan, olduğu gibi yazdık.

gitmesine izin vermedi (Atalan, 2007: 50-51). Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit edilmesine çok üzülmüş, ancak Yezid'e olan biati bozmamıştır.

Muhammed b. Hanefiyye, Hz. Hasan'ın vefatı ve Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit edilmesinin ardından ortaya çıkan siyasî hadiselerden ısrarla uzak durmak istemesine ve bu hususta son derece dikkatli davranmasına rağmen, Alioğulları'nın liderliğinin ona ait olduğu iddiasını güdenler tarafından adı her zaman öne sürülmüş ve birtakım siyasî olaylara karıştırılmıştır. Hz. Hüseyin'in vefatından sonra Muhammed b. Hanefiyye'nin de taraftarları olmuştur. Kerbela'da babasının öldürülmesine şahit olan Ali bin Hüseyin, Emevilere karşı hiç kimseyi harekete geçirmeyerek taraftarlarından bir kısmını Muhammed b. Hanefiyye'ye yöneltmiştir. Muhammed b. Hanefiyye siyasî faaliyetler yönünden sessiz ve tarafsız biri olarak gözükmektedir (Atalan, 2007: 53-54). Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin ile daha az yakın olması, Muhammed b. Hanefiyye'nin Abbasilerle ve özellikle Abdullah bin Abbas (68/687) ile hareket etmesine yol açmıştır.

Muhammed b. Hanefiyye'nin kendisini siyasî hadiseler dışında tutması genellikle dinî sebeplerle izah edilmiştir. İhtiyatlı davranmasının sebebi olarak hem babası Hz. Ali'nin yaşadığı siyasî olaylar, hem de Hz. Peygamber'in torunu olan kardeşleri Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in yaşadıkları hadiseler, özellikle de Hz. Hüseyin'in Kerbela'da şehit edilmesi, onun dikkatli davranmasında önemli bir etken olmuştur. Muhammed b. Hanefiyye, Hz. Ali'nin en uzun ömürlü yaşayan çocuğu olmuştur. Bir rivayete göre Hicret'in 81/700 yılında, 65 yaşında Mekke'de, bir başka rivayete aynı tarihte Medine'de vefat etmiştir. Cenaze namazının, Hz. Osman'ın oğlu zamanında Medine valisi Eban tarafından kıldırılarak Baki mezarlığına defnedildiği aktarılmıştır (Şener, 2010: 13-15-16).

1.7.2. Muhammed b. Hanefiyye'nin Menkıbevî Hayatı

Halk üzerinde kuvvetli izler bırakan şahsiyetlerin menkıbeleri, genellikle hayattayken oluşturulmuştur, Anadolu'da mutasavvıfların etkisiyle nedeniyle sıkça yeni menkıbeler ve mutasavvıflar ortaya çıkmıştır. Bu durum onların tarihî kişiliğini unutturmuştur (Köprülü, 1991: 27). Hz. Ali ve Muhammed b. Hanefiyye'nin tarihî şahsiyetleri üzerinden yeni menkıbeler ortaya çıkarılmıştır. Muhammed b. Hanefiyye'nin anlatıldığı cenknâmeler, menkıbelerin toplanıp yazıya geçirilmesiyle oluşmuştur. Bu cenknâmelerin çoğu, Muhammed b. Hanefiyye'nin menkıbevî hayatını yansıtmakta olup, tarihî hayatını tam anlamıyla yansıtmamaktadır.

İlk olarak Tursun Fakih tarafından kaleme alınan Muhammed b. Hanefiyye'nin kahramanlıklarını konu alan cenknâmeler, 13. yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkmıştır. O dönem; dinî kahramanlık hikâyelerinde çoğunlukla Hz. Muhammed, Hz. Âdem, Hz. Hamza, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin gibi İslam büyüklerinin savaşlardaki kahramanlıkları anlatılır ve onlar adına kahramanlık destanları yazılırdı. Tursun Fakih ile birlikte dinî-ahlakî kahramanlık hikâyelerindeki “gazi tipi”ne yeni bir örnek eklenmiş ve Muhammed b. Hanefiyye, bir cenknâme kahramanı olarak destanlara konu edilmiştir (Şener, 2010: 25-26). Jean Lous Mattei'e göre; Muhammed b. Hanefiyye, Tursun Fakih tarafından uydurulmuş hayalî bir dinî kahraman karakterdir (Mattei, 2004: 30-31). Böyle bir karakterin uydurulmasının sebebini ise, “Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in siyasî olarak hassas kişiler” olmasına bağlar.

Bir başka menkıbeye göre, Ahmed Yesevî'nin babası Şeyh İbrahim'in Hz. Ali'nin oğlu Muhammed b. Hanefiyye'nin neslinden geldiği iddia edilmektedir. M. Fuad Köprülü'nün “İlk Mutasavvıflar” adlı çalışmasında Muhammed b. Hanifiyye'nin soyunun Ahmet Yesevî'nin soyuna dayandırıldığı belirtilmiştir. Ahmed Yesevî'nin soyunun Muhammed b. Hanefiyye'ye dayandırılmasının yanı sıra, Ahmed Yesevî'nin tarikat silsilesinde de Muhammed b. Hanefiyye'ye atıfta bulunulduğu görülmektedir. Bektaşî rivayetlerine göre de Ahmed Yesevî, Muhammed b. Hanefiyye'nin soyundan gelmektedir. Cenknâmelerde, Muhammed b. Hanefiyye'nin menkıbevî hayatı için tarihî olaylar konu edilmektedir. Bu anlatılardaki konular bazen gerçeklerle çelişmekte ve tarihî olaylar, süreçler yanlış bir şekilde aktarılabilmektedir. Muhammed b. Hanifiyye'nin Peygamber torunu olduğu, Hz. Peygamber ile Hz. Fatıma'nın hayatta iken doğduğu, Ebû Süfyanla aynı zamanlarda yaşadığı yönündeki değişik rivayetler vardır. (Atalan, 2007: 97-101; Köprülü, 1991: 62).

Muhammed b. Hanefiyye'nin kahramanlıkları, Hz. Ali soyundan olması sebebiyle hikâyelerde işlenmiştir. Bu hikâyelere göre; Muhammed b. Hanefiyye'nin kahraman olarak doğacağını, Hz. Muhammed rüyasında görür ve Hz. Ali'ye müjdeyi vererek adını Muhammed b. Hanefiyye olarak koymasını vasiyet eder. Hz. Peygamber tarafından kahraman olarak doğacağı müjdelenen Muhammed b. Hanifiyye, bu yolla manevî bir bağla Hz. Muhammed'in soyuna yakınlştırılmıştır. Bu vurgunun amacı, okuyan ve dinleyenin zihninde, Muhammed b. Hanefiyye'nin Hz. Muhammed'in manevî desteğiyle soyla bağ kurduğunu pekiştirmek içindir. Cenknâmelerde Muhammed b. Hanefiyye'nin Hz.

Peygamber ile manevi bağına özellikle vurgu yapılır. Hz. Peygamber'in adını alması, üvey kardeşleri Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in yanında itibarlı bir yer tahsis edebilmiş olarak değerlendirilir. Bir başka menkıbeye göre Hz. Ali, rüyasında Hz. Peygamber'in kendisine Muhammed b. Hanefiyye'nin zor durumda olduğunu rüya ile bildirmiştir. Bunun üzerine Hz. Ali, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i alarak Muhammed b. Hanefiyye'nin yardımına koşmuştur (Atalan, 2007: 61).

Muhammed b. Hanefiyye, Hz. Ali ile birlikte müstakil olarak yazılan cenknâmelerde kahramanlık, cömertlik, ilim- irfan timsali olarak görülür. Bu vasıfları ile övünülmüş, irfan abidesi olarak tasvir edilmiştir. Mehmet Atalan, Muhammed b. Hanefiyye'nin cenknâmelerdeki menkıbevî ve olağanüstü özelliklerini şu sözlerle tasvir eder: “O, cenknâmelerde bir ejderhayı kolayca öldürebilen, yardıma muhtaç olan insan için maceralara atılıp, yıllarca sürecektir yollara düşüp bir orduyu tek başına yenen has bir insan olarak karşımıza çıkar. Muhammed b. Hanefiyye'nin menkıbevî hayatı ile kişiliği incelenirken onunla Hz. Ali'nin tarihî hayatı arasında olduğu gibi menkıbevî hayatında da iç içelik söz konusudur” (Atalan, 2007: 55-56). Mümin Şener, Muhammed b. Hanefiyye cenknâmelerinde; “Muhammed b. Hanefiyye, hiçbir zaman şöhret ve mülk için savaşmaz. Din yolunda savaşmakta, canını esirgemez ve cesurdur. Orduların sayısı onu korkutmaz, doğruluktan hiç şaşmadan ayrıca bu uğurda canını feda eden bir kahramandır. Savaşlarda başı sıkıştığı zaman yüce Yaradan'dan babasına ve kardeşlerini hemen yardıma göndermesini ister. Onun için en büyük yardımcı ve can yoldaşları onlardır. Aynı zamanda Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'in kardeşi olmaktan şeref duyduğunu, her fırsatta dile getirirdi. Hz. Peygamber onun doğumunu müjdelerken, hem Hz. Ali hem de kardeşleri Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin için can yoldaşı olacağı da söylenmiştir.” (Şener 2010: 17-19-20) der ve tüm cenknâmelerde onun için yüceltici bir dil kullanıldığını ifade eder.

Muhammed b. Hanefiyye eserlerde, irfan ve müşahedenin en üst seviyesine ermiş ve keramet zuhur etmiş bir veli olduğu düşüncesi yaygındır. Muhammed b. Hanefiyye cenknâmelerde yüksek ahlakî ve insanî vasıflara sahip bir kahramandır. İmanla ilahî emir ve hükümleri yerine getirmesi, dünya malına ve dünyevi kazanç yollarına sevgi ve düşkünlüğünün olmaması, her türlü haramdan sakınması, ömrü boyunca Hz. Muhammed'e ve onun sünnetine sadık kalması, ilahî sırlara mazhar olması, kendisinden keramet zuhur etmesi ve buna benzer hallere şahit olunur (Atalan, 2007:64).

2. ZUFUNUN KISSASI’NIN İNCELEMESİ

2.1. Zufunun Kıssası ile İlgili Genel Bilgiler

İncelediğimiz “Zufunun Kıssası” adlı metin, T. A. Kadiri Adındaki Halk Mirası Yayınları’ndan 1993 yılında 72 Sayfa olarak yazılmıştır. Kitap, Molla Zafar ibn Bek Muhammed oğlu himmeti tarafından 1903 yılında V. İ. İl’in küçük matbaasında basılan nüsha doğrultusunda hazırlanmıştır. Yayına hazırlayanlar: Muhammed Emin Alimcan Jöra Oğlu & Nureddin Muhiddin oğludur. Kitapın giriş kısmı:

“Zufunun Kıssası T. A. Kadiri Adındaki Halk Mirası Yayınları, 1993. Yıl, 72 Sayfa

Kıymetli Okur!

“Kıssa-i Zufunun” ve “Cenknife-i Zufunun” kıssaları Türk halkları arasında yaygın olan ve tarihi seyir içerisinde çok okunan aşk hikâyelerinin en güzel ve en meşhur olanlarından biridir. Bu kıssada Hz. Ali, oğlu Muhammed bin Hanifiyye, Bibi Hanifiyye, Hace Ömer ve kahramanlarla beraber güzel Zufunun hakkında bilgiler zikredilmektedir. Ecdadımızın itikadî olarak saf akideyi korumaya yönelik ne tür mücadeleler verdiği bu kıssanın ana konusunu oluşturmaktadır. Yine kıssa içerisinde Muhammed Hanifiyye ve Zufunun emsali bulunmayan aşkı güzel bir şekilde anlatılmaktadır. Zufunun eserini okuyan herkesin zihninde Tomris Hatun, Aysulu, Ayberçin gibi kahraman kadın liderlerin de hayat hikâyeleri canlanır. Kitap Molla Zafar ibn Bek Muhammed oğlu himmeti ile 1904 yılında V. İ. İl’in küçük matbaasında basılan nüsha doğrultusunda yayına hazırlanmıştır.

Yayına hazırlayanlar: Muhammed Emin Alimcan Jöra Oğlu & Nureddin Muhiddin oğlu.

Redakte ekibi: Bahtiyar Eman, Muhammed Gazi

ISBN 5-86484-095-5”

Zufunun Kıssası adlı metin, İslam dinini ve ahlakî değerleri halk arasında kahramanlık ideallerini pekiştirmeyi amaçlayan önemli bir eserdir. Eserde kahraman olarak Hz. Ali, Muhammed b. Hanifiyye, Bibi Hanifiyye gibi dinî ve tarihî şahsiyetler halkın manevi değerlerine ve sevgiye olan derin bağlılığını yansıtır. Hz. Ali ve ailesinin bu eserde

yer alması, halk kültüründeki yüksek saygınlıkları, eserin kahramanlık ideallerini yüceltme amacını güçlendirir. Kıssanın teması, İslam inancını koruma ve doğru yolu gösterme mücadelesini konu alır. Eserde dinî öğretileri yayma adına verilen çabalar ve kahramanlıklar öne çıkan unsurlardır.

Eserin giriş kısmında, kıssanın bir aşk hikâyesi olduğu belirtilmiş olsada, bu aşk sadece Muhammed b. Hanifiyye ile Zufunun'nun aşk hikâyesi olarak değil, aynı zamanda manevî bağlılık ve sadakat örneği olarak da anlatılmaktadır. Eserde Zufunun, kahraman kadın karakteri olarak cesaretli ve liderlik vasıfları taşıyan bir 'alp' kadın tipi olarak tasvir edilirken, hikâyede aşkı ve sadakatiyle de dikkat çeker. Bu kahramanlık ve liderlik özellikleriyle Türkistan kültüründe öne çıkan güçlü kadın kahraman figürleri Tomris Hatun, Aysulu ve Ayberçin gibi güçlü kadın kahramanlar, eserdeki Zufunun karakteriyle paralellik gösterir.

Muhammed b. Hanefiyye etrafında teşekkül eden cenknâmelerde tarihî olaylara atıfta bulunulmuştur. Sözlü olarak anlatılan cenknâmeler zaman geçtikçe asıl hallerinden uzaklaşarak, kimlikleri bilinmeyen kişiler tarafından yazıya geçirilir (Atalan, 2007: 106-107-109). Bu metinlerde dini kaynaklardan alınan bilgiler doğrultusunda, tarihi gerçeklerin ve olayların bazen korunduğu da görülmektedir. Bu bağlamda metnin giriş kısmında, bu kıssanın Abdullah bin Abbas tarafından nakledildiği; "Çöküş dönemine geçen dünya ehline örnek olması" ifade edilmiştir. Rivayetlere göre, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin tarafından dışlanan Muhammed b. Hanefiyye'nin Abbasilerle yakınlaşması ve özellikle Abdullan bin Abbas ile birlikte hareket etmesine sebep olmuştur (Atalan, 2007: 54). Muhammed b. Hanefiyye'nin tarihî hayatında; Medine'de Yezid'e karşı yapılacak olan isyanı bastırmak için gönderilen Emevi ordusunun Medine'ye yaklaştığı duyulduğunda Muhammed b. Hanefiyye ile Abdullah bin Abbas Mekke'ye gider. Mekke'de bir süre beraber kalıp Abdullah bin Abbas, Taif'e Muhammed b. Hanefiyye 'de Medine'ye döner (Öz, 2020: 534). Eserin halk arasında daha geniş bir kabul görmesi için bir kaynak olarak gösterilmiş ve tarihî gerçeklik vurgulanmıştır.

Cenknâme Özbek Türkçesiyle yazılmış, Farsça-Tacik dilinden çeviri yoluyla Özbekçeye çevrilmiştir (Azimova, 2022: 62). Arapça, Farsça ve Tacikçe sözçüklere yer verilmiştir. Kıssanın 1904 yılında, dönemin şartlarına göre bir matbaada basılmış olması, eserin halk arasında değer gördüğünü ve yaygın olduğunu ortaya koyar. Eser hem tarihî hem de kültürel bir belge niteliğindedir. Zufunun Kıssası sadece bir cenknâme değil, Türk

halklarının inançlarını, aşk ve kahramanlık ideallerini anlatan bir eserdir. Bu tür eserler, geçmişin değerlerini bugüne taşımada önemli bir rol oynamıştır.

2.2. Zufunun Kıssası'nın Olay Örgüsü

Muhammed b. Hanifeyye, bir gün Hz. Ebubekir Sıddık'ın oğulları ve hizmetkârı Mukbil ile sahraya doğru yola çıkar. Bu sahra da bir dağın altında yürürken Zufunun ile karşılaşır. Zufunun, kendisini kim yener ve yere düşürürse onunla evleneceğine dair yemin eder. Ancak onunla baş edebilecek hiçbir asker komutan çıkmamıştır. Zufunun'nun Muhammed b. Hanefiyye ile karşılaşınca kim olduğunu ve beldesinde niye gezdiğini sorar, Muhammed b. Hanefiyye, “Hz. Ali'nin oğlu olduğunu ve isterse bu beldede ceylan ve aslan avlayabileceğini” söyler. Muhammed b. Hanefiyye, “Er kişinin kadınlara karşı silah kullanmasının haram olduğunu” söyler. Savaşmaktan uzak durur, ama Zufunun elindeki kılıcı sallayarak Muhammed b. Hanefiyye'yi bir darbeye bayıltır. Muhammed b. Hanefiyye'nin yanındaki Mukbil bir yere gizlenip saklanır. Zufunun ise Hz. Ebubekir'in oğullarını esir alarak sarayına döner.

Muhammed b. Hanefiyye'ye üç gün sonra kendine geldikten sonra Medine-i Münevvere'ye geri döner. Muhammed b. Hanefiyye'yi bekleyen annesi Bibi Hanefiyye, oğlunun yüzünün sarardığını görür. Sebebini sorar ve Muhammed Hanifeyye, başından geçenleri anlatır. Bibi Hanifeyye, Hz. Ali ile savaşıp yenilgiye nasıl uğradığını anlatır. Bunun üzerine Muhammed b. Hanefiyye, er kişinin kadın ile savaşmasının haram olmadığını öğrenir. Muhammed b. Hanefiyye, Zufunun ile babasının şehrini fethedip onları Müslüman yapmadan Medine'ye dönmeyeceğine yemin eder ve hazırlanarak yola koyulur. Onun yola çıktığını öğrenen Bibi Hanefiyye ondan önce gider ve Zufunun ile savaşır. Muhammed b. Hanefiyye, Zufunun'un yanına gittiğinde annesini kanlar içinde görünce, Zufunun'un elinden annesini alarak onunla savaşır. O anda Bibi Hanefiyye, Allah'a yakararak yardım diler. Allah'ın yardımıyla Muhammed b. Hanefiyye “Allahu ekber” diyerek Zufunun'u esir alır. Baygın düşen Zufunun kendine gelince Muhammed b. Hanefiyye'ye âşık olup Müslüman olur. Muhammed b. Hanefiyye, annesi ile Zufunun'u Medine-i Münevvere'ye göndererek, kendisi Zufunun'un babası Şah İram ile savaşmaya gider. Zufunun ve Bibi Hanefiyye, Medine-i Münevvere'ye giderken karşılarına bir şehzade çıkar ve Zufunun'u esir alır. Bibi Hanefiyye de Cebrail'in yardımıyla Medine-i Münevvere'ye giderek kurtulur.

Zufunun'un tutsak tutulduğu yerde, hayvanlarını otlatan bir yaşlı kadın gördüğü rüya ile Müslüman olur ve Zufunun'u şehzadenin elinden kurtarır.

Muhammed b. Hanefiyye, kendisinden kaçan Şah İram'ın arkasından giderken vardığı beldelerde kâfirlerle savaşıır. Savaşta aldığı esirleri İslam ile şereflendirir ve puthanelerle tapınakları yıkar, yerine medreseler ibadethaneler yaptırır.

Daha sonra Muhammed b. Hanefiyye, Şah İram ile karşılaşır ve savaşıır. Şah İram'ın kazdığı hendeğe düşer ve dizleri bükölür, yürüyemez hale gelir. Zufunun onu bulur ve onu hizmetkârı Mukbil ile bir dağa götürerek etrafına büyük taşlarla bir kale yaparlar. Daha önce bir bahçede Muhammed b. Hanefiyye'yi uyurken görüp âşık olan periler şahının kızı Karna Peri, onu Kaf dağındaki Zerrin şehrine kaçıırır. Muhammed b. Hanefiyye'den haber alamayan Zufunun Medine-i Münevvere'ye gider. Hz. Ali'ye olanları bildirirler. Hz. Ali olanları öğrenince Ravza-i mutahhara'ya girer ve Hz. Peygamber, Muhammed b. Hanefiyye ile ilgili müjdeyi verir. Hz. Ali, Zufunun'dan Muhammed b. Hanefiyye'nin kılığına girmesini ve onu bulunduğu yerden kurtarmasını ister. Zufunun yedi yıl boyunca çeşitli engellerle, kâfir ordularıyla savaşıarak periler şehrine varır ve periler şehrinde Muhammed b. Hanefiyye'yi esaretten kurtarır.

Muhammed b. Hanefiyye periler şehrinde kurtarıldıktan sonra Zufunun'un fethettiğı yerlerden geçerler. Halka İslam ile ilgili nasihatlerde bulunur. Zufunun'un fethettiğı yerleri gördükten sonra onun Medine-i Münevvere'ye gitmesini ister. Kendisi de Şah İram'ı bulmaya gider, fakat yine Muhammed b. Hanefiyye esir düşer, bu sefer Hz. Ali onun yakarışını duyar ve onu kurtarmak için hazırlık yapar. Hz. Ali, Zufunun'un yanına gider ve Muhammed b. Hanefiyye'nin başının dertte olduğunu söyler. Hz. Ali, bu yolculukta Zufunun'a yardımcı olur. Zufunun, Hz. Ali'nin yardımcılarıyla yeni şehirler fetheder. Şah İram ise kardeşlerine sığınır, ama Hz. Ali ile Zufunun birçoğunu Müslüman yapar. Bunun sonucunda Şah İram pes eder ve Müslüman olur. Şah İram, Zufunun'un Muhammed b. Hanefiyye ile evlenmesine razı olur. Hepsi Medine-i Münevvere'ye döner ve Zufunun ile Muhammed b. Hanefiyye'nin düğünü yapılır.

2.3. Zufunun Kıssası'nda Şekil ve Üslup Özellikleri

Zufunun Kıssası, nesir-nazım karışımı bir cenknâme türüdür. Bu türde olaylar nesir kısmında anlatılırken, nesir olan kısımların arasına metnin sıradanlığının giderilmesi için

nazım parçalar, beyitler konulmuştur. İsmet Çetin, “Nesir-nazım cenknâmelerde nazımın vakayı etkilemediğini ve diyalogu da sağlamadığını” ifade eder. Çetin, Özbek ve Türkmen sahasında diyalogların genellikle nazım ile yazıldığını söyler. (Çetin, 1997: 121). Zufunun Kıssası’nda nazım diyalogtan çok duygu aktarımı ve Allah’a yakarış için kullanılmıştır. Nazım kısımlar, olayın akışını doğrudan etkilemeden, karakterlerin içsel duygularını, içsel çatışmalarını ve manevî yolculuklarını derinleştiren bir araç olarak işlev görür. Ayrıca, nazım bölümleri, genellikle metnin tema ve içeriğiyle paralel olarak, kahramanların Allah’a olan bağlılıkları, duaları ve ahlaki değerlerini yansıtır. Metinde şiirler olayın akışını etkilemeden konuya bağlı olarak ifade edilir:

Bibi Hanefiye kayıp olan oğlu Muhammed b. Hanefiyye’ye beytle soru sorar:

“Beyt

Bugün dört gün olmuş, ey göz nurum sen neredeydin?

Kendini nerede ne tür belalardan gizlemekteydin?

Gece gündüz demeden gözlerimi yoluna hasret bıraktın.

Ki benden haber almadan hangi yollarda revan oldun, nerelerdeydin?

Bakıyorum ki gül yüzün neden safran gibi oldu?

Benim gözümden hep tüm cihanın en güzel yaprağı, nerelerdeydin?

Hanefiye’nin cihan bağında bulduğu bir yemindin,

Sen her zaman gözümün nuru, kalbim kuvvetydin, nerelerdeydin?”

(Zufunun Kıssası)

Muhammed b. Hanefiyye’de nazm ile cevap verir:

“Nazm (Altılı Şiir)

İçimdeki derdimi söylersem lisan ve dil yanacaktır.

Eğer ki gizlersem gizlediğim tenim yanacaktır.

Başıma öyle musibet isabet etti ki hiç çare yoktur.

İşte bundan ötürü de endişeden bu ten yanmaktadır.

Bu sözleri dost olan kimseye aşikâr edememekteyim.

Onun düşüncesi benim tenimde her zaman her yerde yanacaktır.” (Zufunun Kıssası)

Bu şiirlerden sonra nesir kısmında da şiirde yazılanlar düz yazı ile tekrar edilip olayın akışına devam edilmiştir.

Cenknâmelerin giriş kısmında, genellikle eserin türüne dair açıklamalara yer verilir. Özellikle metnin başında, siret, destan, hikâyat, kıssa, hikâye olduklarına dair ibareler kullanılır. Bu açıklamalar, eserin ne tür bir anlatı olduğunu ve hangi türdeki edebî formda yer aldığını bildirir. Giriş bölümünde de bazı cenknâmelerde, cenknâmenin ismi ve daha sonra gelen besmele ile devam edebilir (Çetin, 1997: 102-103). Eserin ismi belirtildikten sonra, “Zufunun Kıssası’nın ismine değinilerek hem bir cenknâme, kıssa hem de bir aşk ve kahramanlık hikâyesi olduğu” belirterek yukarıda değinildiği gibi ibareler kullanılmıştır. Yine giriş kısmında cenknâmenin adı söylendikten sonra tevhid ile devam edilmiştir:

“Kıssa-i Zufunun” ve “Cenknife-i Zufunun” kıssaları Türk halkları arasında yaygın olan ve tarihi seyir içerisinde çok okunan aşk hikâyelerinin en güzel ve en meşhur olanlarından biridir. Bu kıssada Hz. Ali, oğlu Muhammed b. el-Hanefiye, Bibi Hanifiye, Hacı Ömer ve kahramanlarla beraber güzel Zufunun hakkında bilgiler zikredilmektedir.”

“Rahman ve Rahim olan Allah’ın adıyla.

Kıssa-i Zufunun İmam Muhammed Hanifiye ile Zufunun arasında gerçekleşen çarpışma. Bilin ve dikkatli olun. Bu kıssa öyle bir kıssa ki içerisinde birçok harikalar ve inceler barındırmaktadır.”

Cenknâmelerin genel yapısı incelendiğinde, çoğunluğun mesnevi tarzında yazıldığı görülür. Mesnevi, her beyitinin kendi içinde kafiyeli olduğu bir nazım birimidir ve genellikle uzun anlatılar için tercih edilir. Cenknâmelerin mesnevi tarzında yazılmasının sebebi kafiye bulmanın kolaylığı, duygu ve düşüncelerin kolayca ifade edilmesidir.

Eserde tevhitte sonra konuya giriş yapılır ve metin şiirsel bir üslupla devam eder. Şiir bölümlerinde; beyt, nazm, münacat, gazel ve mersiye yer verilmiştir. Nazım olan bölümlerde kafiye, ahenk, anlam gibi unsurlara dikkat edilerek serbest aktarım yapılmaya çalışılmıştır.

“Nazm

Seni nerede bulabilirim ey şefkatlim?

Sensiz olmasın benim zindanım,

Sensiz görmeyeyim âlemin yüzünü,

Şu an burada canımı alsa razıyım!

Benim yüreğim zincire döndü,

Benim gibi olmasın İmam ’ım!

Bu cihanda bir lahza kadar olmayayım,

Sensiz olacaksa lazım değil bu canım!

Seni aradığımda nereden bulabilirim?

Zufunun ’u toprağa diri diri gömdün,

Hiçbir canlı benim gibi olmasın!

Senin hasretinden ateşin içine düştüm!

Dünyanın her yerinde arasam, bulabilecek miyim?

Seni nereden bulabilirim yenilmez sahibim?

Senin derdinden kaç kez acı çektim,

Şu an artık ben bir dilsizim!” (Zufunun Kıssası)

Türkiye’deki Türk lehçelerinden aktarım çalışmaları, Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla yoğunluk kazanmıştır. Günümüzde Özbek Türkçesi; Özbekistan’ın yanı sıra, Kazakistan’ın güney bölgesinde, Tacikistan’ın kuzeyinde, Türkmenistan’ın ve Kırgızistan’ın bazı bölgeleri ile Afganistan’ın kuzeyinde olmak üzere geniş bir coğrafyada konuşulmaktadır. Özbek Türkçesi dilsel etkileşimler sonucu Arapça, Farsça, Rusçanın etkisinde kalmıştır. Özbek Türkçesinin lehçe özelliklerinden dolayı Türkiye Türkçesine aktarımda hatalar yapılabiliyor. Özbek Türkçesi’nin lehçe özellikleri, Türkiye Türkçesi’ne aktarım sırasında çeşitli sorunlara yol açabilmektedir. Bu aktarım sorunları; imla, küçük ve büyük harf kullanımı, fiilimsiler, noktalama işaretleri, yazılış bakımından aynı ama anlam bakımından farklı kelimelerin karışıklıklarından kaynaklanmaktadır. Özellikle Özbekistan’da Taciklerin etkili olduğu şehir ağızları üzerinden yapılan lehçe aktarım çalışmaları, yazım sorunları yaratmış ve bu durum dilsel bütünlüğü etkilemiştir (Yavuz, 2018: 216- 249). Bu tür aktarım problemleri, metnin hem anlamını hem de dilsel yapısını etkileyebilmektedir.

Zufunun Kıssası'nda bu aktarım problemleri gözlenmektedir. Özbek Türkçesinden yapılan aktarımda, Türkiye Türkçesi dilbilgisi kurallarına göre düzeltmeler yapılmıştır. Bunun yanı sıra, eserin dilsel yapısındaki anlatım bozuklukları düzeltilmiştir. Eserin, Arapça, Farsça ve Tacikçe'nin etkisi altında olması, eserin zengin dil yapısını ortaya koyar. Özbek Türkçesindeki bazı dilsel özellikler, Türkiye Türkçesine aktarılırken bazı anlam kaymaları ve dilsel yanlışlıklar yaratmıştır.

Zufunun Kıssası'nın genelinde, ilahi bakış açısı hâkimdir. Anlatıcı, hikâyedeki olayları tanrısal gözlemci olarak sunar. İlahî bakış açısıyla hem olayların akışın hem de kahramanların içsel yönlerini izler.

Hikâyedeki vakaların sırası, zaman akışı, neden sonuç ilişkisi belirli bir düzenle ilerler. Bu tür geçiş ifadeleri, metnin bütünlüğünü ve akışını sağlar. Bu geçiş ifadeleri okuyucunun metni takip etmesini kolay anlamasını sağlar. Eserde, geçiş ifadeleri yerine 'sonrasında' gibi basit bağlaçlar, metinde sıkça kullanılır ve bu şekilde anlatıcı, olayların akışını düzenler ve zaman içinde neyin nasıl geliştiğini anlatır.

“Ravilerin en seçkini ve nakledenlerin en adili olan ravi anlatır:

Ey kardeşlerim, şimdi de iki çift İmam Muhammed bin Hanıfy'e'nin hizmetçilerinden nakledelim.” (Zufunun Kıssası)

“Sonrasında oklarla karşılıklı mücadele ettiler.” (Zufunun Kıssası)

“Şimdi de meleklerin dilinden birkaç kelam dinleyelim. Meleklerin şehrinde Şah Zerrin diye bir kimse vardı.” (Zufunun Kıssası)

Zufunun Kıssası, hem içerik hem de anlatım özellikleri olarak cenknâme türüne sadık kalınmış, üslup olarak dinî ve ahlakî değerler etkileyici destansı bir anlatımla öne çıkar. Bu şekil hem anlatımın akıcılığını sağlamış, hem de dinleyici üzerinde etki bırakacak şekilde yazılmıştır. Özbek Türkçesine özgü ifadeler, Türkiye Türkçesine aktarıldığında anlam kaymalarına neden olabilmektedir.

2.4. Zufunun Kıssası'nda Mekân ve Zaman

2.4.1. Zufunun Kıssası'nda Mekân

Muhammed b. Hanefiyye cenknâmeleri'nde, Hz. Ali'nin ve Muhammed b. Hanefiyye'nin yaşadığı dönemdeki İslam coğrafyasıdır. Güneyde Yemen; batıda Trablusgarp, kuzeyde Antakya'dan Azerbaycan ve Hazar Denizi'nin güney kıyılarında Amu Derya kıyılarına kadar, doğuda da Ceyhun'a kadar büyük bir genişliğe sahiptir (Çetin, 1997: 139-140). Cenknâmelerin merkezi, özellikle Medine'dir. Bunun sebebi Hz. Peygamber'in Medine yaşamış olmasıdır. Türk edebiyatındaki Muhammed b. Hanefiyye cenknâmelerinde ise, Hz. Peygamber yaşamadığı için hikâye onun ravzasında başlar ve yine orada biter (Şener, 2008:52).

Zufunun Kıssası'nda hayalî bir mekân kullanılarak hikâye başlatılmıştır. Bu hayalî belde, Muhammed b. Hanefiyye'nin, Hz. Ebu Bekir Sıddık'ın oğullarıyla birlikte av için gittiği bir yerdir. Bu, eserde gerçek mekânların yanı sıra hayalî bir mekânın da kullanılması, metnin masalsı bir yön kazanmasına olanak tanımaktadır. Bu tür hayalî mekânlar, Zufunun Kıssası'nda okuru farklı bir dünyaya taşımaktadır.

Eserde Muhammed b. Hanefiyye, Hz. Ebu Bekir Sıddık'ın oğulları ile av için gittiği hayalî belde şöyle anlatılmıştır:

“Bu beldelerde herhangi biri gezerse ayakları yanar, canı acıdığına gözlerinden yaş damlarsa gözyaşı bile buhar olur. Buralara hiçbir insanoğlu gelemeyen bunlar da kimdir?” (Zufunun Kıssası)

Daha önce belirtildiği gibi Muhammed b. Hanefiyye cenknâmelerinin genelinde hikâye Medine'de ravzada başlar. Zufunun Kıssası'nda ise, kahramanlar dara düştüğünde Hz. Ali'den yardım istemek için Medine'ye giderler. Burada, Hz. Ali'nin ravzada değil, kendi evinde ibadet ederken betimlendiği görülür. Hz. Ali daha sonra sualleri hâsıl olması için ravzaya girer:

“Şahı Merdan Ali Murtaza, ibadethanede Kur'an tilaveti ile meşguldü.”
(Zufunun Kıssası)

“Hz. Ali Keremallahu veche bu sözün üzerine hemen ayağa kalktılar ve abdest alarak yanlarında İmam Hasan ile İmam Hüseyin’i götürerek Ravza-i Mutahhara’ya girdiler.” (Zufunun Kıssası)

“Zufunun uzaktan görünen kaleyi göstererek ‘Bu hangi vilayet?’ diye sordu. Mukbil ‘Burası Medine-i Münevvere.’ diye cevap verdi. Zufunun bu cevap karşısında ‘Benim ne vatanım ne yârim var!’ diye ağlamaya başladı.” (Zufunun Kıssası)

Zufunun Kıssası’nda gerçek mekân olarak Arap coğrafyasından söz edilmiştir:

“Medine’ye mektup gönderdiler. O mektupta, ‘Birincisi Allah, ikincisi onun elçisi (SAV) Allah’ın Salat ve selamı üzerinizde olsun, yedi yıl süren yolculuktan sonra Zerrin şehrine gittik ve Hz. İmam Muhammed Hanîfiyye’yi bulduk ve ona sağ salim ulaştık. Arabistan’ın yani Şah İram’ın bölgesine gideceğiz.” diyerek sözlerini tamamladılar.” (Zufunun Kıssası)

“Ey Zufunun neden anne babanın malını mülkünü yok ettin. O zavallıyı şehir dışına gönderdin. Araplara mı katılacaksın, Araplar senin atan mı olacak?” (Zufunun Kıssası)

Metinde geçen olay vakasında engel oluşturan diğer hayali mekânlar; Dört Bahçe, Kuf-Kuf Dağı denilen Kaf Dağı ve periler şehri olan Şehristan-ı Zerrin’dir:

“Karna bir gün seyir yaparken yolu Dört Bahçe olarak zikredilen bağa düştü. Orada İmam Muhammed Hanîfiyye’yi gördü.”

“Arap bahçelerinden sonra Kaf Dağı’na gitmişler. Şehristan-ı Zerrin’de hepsini öldürmüşlerdir.”

“Tam da o sırada Kaf Dağı’ndan Karna perinin ordusu hiçliğin ortasından geldi. Orduya emir verdi, ‘Benim tahtımı buraya bırakın!’ dedi.” (Zufunun Kıssası)

Sonuç olarak Zufunun Kıssası’nda hayalî mekânlar, cenknâmenin olağanüstü yanını vurgulamak için kullanılmıştır. Bu hayalî mekânlar, hikayeyinin masalsı boyutunu güçlendirmiştir. Gerçek olan mekânlar ise genellikle İslam tarihi için önemli olan yerlerdir.

2.4.2. Zufunun Kıssası'nda Zaman

Zufunun Kıssası'nda zaman Hz. Peygamber vefat ettikten sonraki dönemde yer almaktadır. Hikâye, Muhammed b. Hanefiyye'nin av için gittiği bir belde Zufunun'a âşık olması ve onu Müslüman yapması ile başlar. Muhammed b. Hanefiyye'nin, Zufunun'un babası Şah İram ile yaptığı İslam uğruna bir gazayı kazanıp, Şah İram'ın Müslüman olmasıyla da biter. Metinde herhangi bir tarihten bahsedilmez; zaman kavramı belirsizdir. Eserde, gün, ay ve yıl olarak formülistik sayılarla süreçler ifade edilerek, belirli bir tarihe yer verilmemiştir.

“O günde İmam Muhammed bin Hanifiye Zufunun'un darbesi üzerine bayılmışken üç gün boyunca ayılmadan yattı. Üç gün geçince Mukbil saklandığı yerden çıktı.” (Zufunun Kıssası)

“O halk, ‘Yedi yıl boyunca bu kadar zahmet ve çileyle geçmesine rağmen bir kadın yaşlanmadan ancak bu kadar güzel olur.’ demişler.” (Zufunun Kıssası)

Zufunun Kıssası'ndaki zaman kavramı, başlangıç ve bitiş noktalarının değişebildiği bir yapıya sahiptir. Metinde, Zufunun'nun Muhammed b. Hanefiyye'yi arama yolculuğunda bir ay, yedi gün gibi süreler belirtilmektedir. Ancak Muhammed b. Hanefiyye, bulunduktan sonra yedi yıl gibi bir süreye çıkar.

2.5. Zufunun Kıssası'nda Şahıs Kadrosu

2.5.1. Müslüman Kahramanlar

2.5.1.1. Hz. Muhammed

Hz. Muhammed (SAV), Allah tarafından gönderilen sonuncu peygamberdir. İsmail Peygamber neslinden Kureyş Kabilesi'nin Abd-i Menaf Oğulları Kolu'na mensuptur. Genellikle kabul edildiğine göre 21 Nisan 571'de Pazartesi günü Mekke'de doğup 8 Haziran 632'de Medine'de vefat etmiştir. Üstün bir kudrete, parlak bir zekâyâ, ıslahatçı bir karaktere sahip olan Hz. Muhammed, on evlilik yapmıştır. Bunlardan; Zeynep, Rukayya, Ümmü Gülsüm, Fatıma ve İbrahim isimli çocukları doğmuştur. Daha bir yaşındayken ölen İbrahim, Mariyya'dan, diğerleri ise Hatice'den olmuştur (Atalan, 2007: 122; Çetin, 1997: 149, 150).

Hız. Muhammed, ideal insan olması münasebetiyle İslami kaynakların yanı sıra İslamiyet'i kabul eden bütün toplumların hayatlarını da etkilemiştir. (Atalan, 2007: 122). Hız. Muhammed, kahramanlık konulu Muhammed b. Hanifiyye cenknâmelerinde ön planda tutulmaz. İncelediğimiz metinde de bu durum söz konusudur. Eserde bu dünyadan göç edip, ahirete ulaşmıştır. Hız. Ali, Hız. Muhammed ile Ravza-i Mutahhara'da sual eder. Sualler cevap bulur. Eserde, Ravza-i Mutahhara'da; "Hız. Ali'nin kulağına Hız. Resullullah'ın mübarek ağzından bal damlayan dilinden müjde verilir." diye ifade edilir. Cenknâmelerde Hız. Muhammed, Allah vasıtasıyla Muhammed b. Hanifiyye zor durumda kaldığında Cebrail'in haber vermesi üzerine, Muhammed b. Hanifiyye'nin yardım göndermek için Hız. Ali'yi görevlendirir (Atalan, 2007: 123).

"Hız. Ali Keremallahu veçhe hemen ayağa kalktılar ve abdest alarak yanlarında İmam Hasan ile İmam Hüseyin'i götürerek Ravza-i Mutahhara'ya girdiler. Hazreti Nabi Sallallahu Aleyhi ve Sellem selam kıldılar. Sonra da Kur'an-ı Kerim Tilavet ettiler, Fatiha okudular. Şah-ı Merdan münacat ile sual kıldı, sualin akabinde Ravza-i Mutahhara'dan bir ses geldi." (Zufunun Kıssası)

Metinde, Medine kapısından içeriye giren kahramanlar Hız. Muhammed'e dua eder, türbesinden dua ile yardım dilerler. Şehirden çıkarken de dua ve yardım talep ederler:²

"Hace Ömer bir ayda Medine'ye vardı. Medine-i Münevver'in kapısını gördüğünde gözlerinden yaşlar aktı. Mezarlığa giderek Peygamber Efendimize dua etti ve türbelerinden yardım isteyip Medine'ye girdi." (Zufunun Kıssası)

Bazı cenknâmelerde hikâye başlarken salavat getirilir. Bu eserde, hikâye bittiğinde Hız. Muhammed'e salavat getirilmektedir:

"Hazreti İmam Muhammed'e selam verdiler. Allah sizi korusun!"

²İslam'da dua yalnızca Allah'a edilir ve yardım Allah'tan dlenir. Metnin orijinalinde, İslam inancına aykırı olarak Hız. Muhammed'e dua ve yardım dilemenin yanı sıra, muhtemelen Özbekistan'daki kutsal türbelere atıfta bulunarak, türbelerden yardım dileme geleneğini yansıtmaktadır.

Cenknâmede Hz. Muhammed; Hazreti Nabi Sallallahu Aleyhi ve Sallem, Server-i Sultan-ı Mürsel Enbiya, Muhammed Mustafa, Sultan-ı enbiya ve Allah'ın Resulü, Hz. İmam Muhammed gibi isimlerle anılmaktadır.

2.5.1.2. Hz. Ali

Ebû'l-Hasan Ali b. Ebî Tâlib el-Kureyî, miladî 600 yılında Mekke'de doğmuştur. Babası, Hz. Peygamber'in amcası Ebû Tâlib, annesi de Fâtıma bint Esed b. Hâşim'dir. Aynı zamanda Resulullah'ın damadıdır. Hz. Peygamber'in soyu, Hz. Ali'nin Fatıma'dan olan çocuklarıyla devam etmiştir. Hz. Peygamber'e peygamberlik görevi verildiği zaman Hz. Hatice'den sonra ilk Müslüman olanlardandır. Halifeliği sırasında Medine ve Mekke'de ona karşı isyanlar çıkmıştır. 40-661 yılları arasında yaşamıştır ve 661'de şehit edilmiştir (Fığlalı, 1989: 375-378; Atalan, 2007: 123-124).

Cenknâmelerde Hz. Ali, Hz. Muhammed'den sonra ön planda tutulduğu için çok özel bir yere sahiptir. Muhammed b. Hannifiyye cenknâmelerinde Hz. Ali, Muhammed b. Hanifiyye'nin zor durumda kalması hâlinde onunla birlikte hareket etmektedir. Cenknâmelerde Hz. Ali, idealize edilerek topluma örnek bir karakter olarak işlenmekte ve keramet gösterip binlerce kişiye sahip bir orduyu yenmektedir (Atalan, 2007: 124). Metinde, Hz. Ali'nin kerameti şu şekilde ifade edilir:

*“Haydari Karrar kendi kendine düşündü ve o saatte bir nara kopardı.
Dergâhın aslanı Hazreti Ali kükredi ve on altı mil ötede şimşek gibi yere
düştü. Dünya ve mekân sarsıldı.” (Zufunun Kıssası)*

Muhammed b. Hanifiyye cenknâmelerinde, vakalar Hz. Ali'nin kahramanlık özellikleriyle sergilenir, gelişir ve sonuçlanır. Hz. Ali cenknâmelerde Muhammed b. Hanifiyye'nin zor durumda kaldığı her an yardımına yetişen, ona yol gösteren, problemleri yiğitliği sayesinde çözen ve Müslümanlar arasında Hz. Muhammed'den sonra Allah tarafından da görevlendirilebilen bir kahramandır (Çetin, 2002: 56).

Kâfirler Hz. Ali'nin yiğitliğini ve ona olan korkularını cenknâme metninde şöyle ifade ederler:

“Ali’nin karşısına kimse çıkmasın. Kim ki onun karşısına çıkarsa muhakkak ki onun helaki kesindir. Ali’nin adı, adımı nereye giderse orada ne puthane ne de put bırakır. Herkesi kendi dinine döndürür.” (Zufunun Kıssası)

Metinde, Hz. Ali genelde vaktini ibadet ederek geçirirken Muhammed b. Hanefiyye’nin zor durumda olduğunu duyunca ortaya çıkar ve onunla birlikte hareket etmeye başlar:

“Emirzâde’nin bu nidasını Allahu Teâla kabul eyledi. Hazreti Cebrail Aleyhisselam’a “Yeryüzüne git, çöle sabah meltemi ver. Bu feryadı Ali’nin kulağına koysun, koca davulunu vursun.” diye buyurdu. Hz. Cebrail Aleyhisselam yeryüzüne geldi. Çöl rüzgârına dinletti. Çöl rüzgârı Hazreti Ali’nin kulağına feryadı dinletti. Hazreti Ali Murtaza hemen ayağa kalktı. Gerekli zırhları hazırlayıp yola çıktı.” (Zufunun Kıssası)

Zufunun Kıssası cenknâmesinde Hz. Ali için; Şah-ı Merdan, Arslan Yezdan, Murtaza-i Ali, Cengâver Aliyu’l Murtaza, Allah’ın aslanı, Aliyu’l Murtaza, Yezdan Aliyu’l Murtaza, Keremallahu, Hz. Ali Keremallahu veçhe, Radiyallahu Ali, Haydari Karrar, Dergâhın aslanı ve Sahipkıran gibi isimlerle anılmaktadır. Sahipkıran, Türk İslam devletlerinde cihangir hükümdarlar için kullanılan bir sıfattır. Sahipkıran ifadesi özellikle Emir Timur’u niteleyen bir sıfat olmuştur (Alan, 2019: 443-444). Zufunun Kıssası’nda Hz. Ali için kullanılan ‘Sahipkıran’ ifadesi, Türkistan halkları tarafından Hz. Ali’nin İslam’ı yaymak için yaptığı fetihler ile Timur’un fetihleri özdeşleştirilmesi şeklinde yorumlanabilir.

2.5.1.3. Hz. Fatıma

Hz. Peygamber’in kızı, Hz. Ali’nin eşidir ve bu durum cenknâmelerde yer almasına vesile olmuştur. Muhammed b. Hanefiyye, cenknâmelerde genellikle annesi olarak görülmektedir. Hz. Fatıma hayattayken Hz. Ali başka bir evlilik yapmamıştır. Cenknâmelerde Hz. Fatıma’nın Muhammed Hanefiyye’nin annesi olarak tanıtılması, okuyucu ve dinleyicinin zihninde Hz. Muhammed’in soyunu sürdüren kişi olduğu düşüncesine dayanmaktadır (Atalan, 2007: 126).

Zufunun Kıssası’nda Hz. Fatıma, Medine’de Hz. Ali’nin yanında, Muhammed b. Hanefiyye için ağlayan, üzülen kendini yerlere atan bir anne olarak anlatılmaktadır. Hz.

Fatıma, Bibi Fatma ismiyle de zikredilmektedir. Hz. Fatıma, Muhammed b. Hanefiyye'den *"Evladımız, ecdadımızın mirası, bize emaneti."* olarak bahsetmektedir:

"Bu hadise Bibi Fatma annemize kadar ulaştı. Hz. Fatma bunu duyunca kendisini kaybetti ve halsiz düşerek kendisini yere attı. Biraz zaman geçince kendisine geldi. Hz. Şahı Merdan Murtaza-i Ali'nin huzuruna çıktılar. Şahı Merdan Murtaza-i Ali, ibadethanede Kur'an tilaveti ile meşguldü. Bibi Fatma bu durumu Hazreti Ali'ye izah etti. 'Ey Şahı Merdan, Mukbil şu an huzurunuzda gelmiş, fakat evladımızdan haber getirmemiş. Ecdadımızın mirası, bize emaneti olan Muhammed Hanifiyye ile ilgili soru sorduğumda bana onunla ilgili haber vermiyor.' dedi." (Zufunun Kıssası)

Anadolu sahasında, Muhammed b. Hanifiyye'nin cenknâmelerinde, Muhammed b. Hanefiyyenin annesi olarak Hz. Fatıma olarak zikredilir. Özbek sahasına ait bu metinde ise Muhammed b. Hanifiyye'nin annesi, hem Hz. Fatıma hem de Bibi Hanefiyye olarak anılmaktadır. Ayrıca metinde Bibi Hanifiyye'nin Medine dışında çadırda yaşadığına dair bilgi de verilmiştir.

2.5.1.4. Hz. Hasan

Ebû Muhammed el-Hasan b. 'Ali b. Ebî Tâlib el-Kureşî el-Haşimî (Ö. 49/669). Hz. Peygamber'in torunu, Hz. Fâtıma ile Hz. Ali'nin büyük oğludur. Hz. Hasan babasının ölümünden sonra son halifedir. Hz. Peygamber, Hasan adını ve Ebû Muhammed künyesini vermiş ve kulağına ezan bizzat okumuştur (Fığlalı, 1997: 282).

Türk edebiyatındaki cenknâmelerdeki Muhammed b. Hanefiyye, Hz. Hasan ile kardeş olmakla övünmektedir (Atalan, 2007:128). Zufunun Kıssası cenknâmesinde Hz. Hasan'dan şu şekilde bahsedilmektedir:

"Hz. Ali Keremallahu veçhe ayağa kalktı ve abdest alarak yanına İmam Hasan ile İmam Hüseyin'i alarak Ravza-i Mutahhara'ya girdi. Hazreti Nabi Sallallahu Aleyhi ve Sellem selam kıldılar. Sonra da Kur'an-ı Kerim Tilavet ettiler."

2.5.1.5. Hz. Hüseyin

İsmi Ebû Abdillâh el-Hüseyin b. Ali b. (4/625-61/680), Medine’de doğmuştur. Hz. Peygamber’in torunu, Hz. Ali ve Hz. Fatıma’nın küçük oğludur. Yezîd b. Mu’aviye’nin ordusu tarafından Kerbala’da şehit edilmiştir (Atalan, 2007, 128).

Cenknâmelerde Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin’in isimleri birlikte anılmaktadır. Bu cenknâmelerde; daha önce bahsedildiği gibi, Hz. Hasan’ın Hz. Ali ile Ravza-i Mutahhara’ya giderken Hz. Hüseyin de anılmaktadır.

2.5.1.6. Hz. Ebû Bekir Sıddık

Asıl adı Abdullah’tır. İslam’ın yayılmasında, Peygamber Efendimizin yanında yer almış ve önemli katkılarda bulunmuştur. Metinde yalnızca ismi geçmektedir.

“Raviler öyle rivayet ediyorlar ki bir gün İmam Muhammed Hanîfiye isteği doğrultusunda Hz. Ebu Bekir Sıddık (r.a)’ın oğulları İsmail, Kasım ve onların hizmetkârı olan Mukbil’le beraber dört kişi tüm sebepleri yerine getirerek sahraya doğru yola çıktılar.” (Zufunun Kıssası)

Cenknâmede, Muhammed b. Hanefiyye ava çıkarken yanına Hz. Ebû Bekir Sıddık’ın oğulları İsmail ve Kasım’ı aldığı ifade edilir. Ancak kaynaklarda, Hz. Ebû Bekir’in İsmail ve Kasım adında oğullarının olmadığı belirtilmektedir.

2.5.1.7. Hz. Osman

Hz. Ömer’den sonra halifelik makamına gelmiştir. Yaklaşık on iki yıl halifelik yapmış, son yıllarda çıkan isyanlar sırasında evi kuşatılarak, Kur’an okurken ederken şehit edilmiştir. Cenknâmede bir kez adı zikredilmiştir:

“Hazreti Osman huzura geldi. Bir baktı ki Şahı Merdan baygın bir şekilde yatıyordu. Hz. Osman bir kâse su alarak Hazreti Ali’nin yüzüne serpti. Şahı Merdan kendisine geldi. Hz. Osman sual etti, ‘Ey Şah-ı Merdan bu nasıl bir vakadır?’ diye sordu.” (Zufunun Kıssası)

2.5.1.8. Mukbil

Zufunun Kıssası cenknâmesinde adı başından sonuna kadar zikredilmektedir. Mukbil ismiyle ilgili herhangi bir kaynağa ulaşılmamıştır. Muhammed b. Hanefiyye'nin hizmetkârı, dostu, bazen de kurtarıcısı olarak anlatılmaktadır. Muhammed b. Hanefiyye darda kaldığında, Medine'ye Hz. Ali ile halkına haber götüren de odur.

“Üç gün geçince Mukbil saklandığı yerden çıktı. İmam Muhammed bin Hanifiyye'nin bayıldığı yere geldi. İmam Muhammed bin Hanifiyye'yi gördü, orada yatıyordu. Can havliyle koşarak onun yanına geldi. İmam Muhammed bin Hanifiyye nefes alıyordu. Hemen su alıp yüzüne serpti. İmam Muhammed bin Hanifiyye kendine geldi ve gözlerini açtı. Ayağa kalktı. Mukbil İmam'ın ayaklarına kapılıp şükretmeye başladı ve 'Elhamdülillah!' diye devam etti.”
(Zufunun Kıssası)

“İmamzâde hiç yaralanmadı, bu arada İmamzâde ordunun içinden çıktı, karşı tarafa geçti. Mukbil'e 'Esselamu Aleyküm Mukbil!' dedi. Mukbil de onun selamına karşılık verdi ve 'Ey Allah'ın kulunun canı, ruhu! Senin yolunda olduğumu bil!' dedi.” (Zufunun Kıssası)

Muhammed b. Hanefiyye yanında olmayınca aynı sadakati Zufunun'a da gösterir ve onu yalnız bırakmaz.

2.5.1.9. Sad' b. Ebu Vakkas

Sad' b. Ebu Vakkas, genç yaşta İslamiyet'i kabul etmiş ve Hz. Muhammed'in takdirine mazhar olmuştur (Çetin, 1997: 225). Metnin orijinalinde adı Sadi Vakkas olarak da yazılmıştır. Zufunun ile birlikte savaşmaya gider, ancak eserde adı iki defa zikredilir:

“İslam ordusundan Sa'di Vakkas meydana girdi ve asi olan kulun karşısına çıkıp ve şöyle dediler:

Nazm

Mertlerden bir mert iseniz, Gösterin bize tüm hünerlerinizi” (Zufunun Kıssası)

2.5.1.10. Zayd İbn Ali

Hiz. Ali ‘nin büyük torunu, Hiz. Hüseyin’in oğlu ile aynı isme sahipken, eserde bununla ilgili bir bilgi bulunmaktadır. Hiz. Ali, Zufunun’a Muhammed b. Hanefiyye’yi kurtarması için yanına Zayd İbn Ali’yi verir. Metinde Hiz. Ali’nin emriyle Zufunun yanında savaşmıştır:

“Hazreti Ali, bu durumdan sonra Zufunun’u evlerine götürdü. Ona mertliğin nişanı olan kalkanlar ve zırhlar giydirdiler. Adını Muhammed Hanifiyye olarak değiştirdiler. Bir iki günlük azıkla beraber on bin askerli orduyla birlikte onu hazır bir şekilde huzura getirdiler. Yakınları olan Zayd İbn Ali-yi Ummiye Hacı ‘yi ordunun başına koydular.” (Zufunun Kıssası)

“Zayd İbn Ali fillerin arasında fillerin birbiriyle çarpışmasını sağlıyordu. Ondan sonra işte ehli-i küffar ordusunun üzerine korku inmeye başladı.” (Zufunun Kıssası)

2.5.1.11. Hacı Ömer Ummiye

Hacı Ömer Ummiye ile ilgili tek bilgi İsmet Çetin’in “Türk Edebiyatında Hiz. Ali Cenknâmeleri” adlı eserinde yer almaktadır. Hacı Ömer, Hiz. Ali cenknâmelerinde varlığı ve tuhaf davranışları ile hikâyelerde monotonluğu önleyerek, akıcılık sağlar. Kılıktan kılığa giren, şakacı tarafı olan bir kişidir (Çetin, 1997: 209). Bu eserde de İsmat Çetin’in belirtildiği gibi bir kişidir.

“Hacı Ömer, onunla alay etmeye devam etti. Sanki bir binek hayvana biner gibi onun boynuna bindi. Arkasından zorlayarak onu yürütmeye zorladı. Sonra da ‘Bundan sonra her kim sana ‘Sen kimsin?’ diyecek olursa ‘Hacı Ömer’in kölesiyim.’ Diyeceksin.’ dedi. Bunun üzerine onun boynuna ve ellerine zincirler taktı. Me’ad Şah da hemen feryat figan ederek ‘Ey insanlar bilin ve farkında olun. Ben Hacı Ömer’in kölesiyim.’ dedi. Bunu gören halk da ona gülüyordu.” (Zufunun Kıssası)

Hacı Ömer cenknâmede; Zufunun yanında, Muhammed b. Hanifiyye’yi kurtarmak için savaşır. Hacı Ömer’i cenknâmede ilginç kılan şey, Hiz. Âdem’in miğferinden bahsedilmesidir. Tayy-i mekâna örnek teşkil eden bu durum şöyle gerçekleşir: Hacı Ömer,

miğferi başına takınca görünmez hâle gelir ve istediği yere anında ulaşabilir. Düşmanlara savaşımadan İslamiyet’i kabul etmeleri konusunda nasihat verir, ancak düşman İslamiyet’i kabul etmeyip kendisine saldırmak isteyince gözden kaybolur:

“Hace Ömer, Hazreti Âdem atasının miğferini başına geçirerek halkın gözünden kayboldu.” (Zufunun Kıssası)

2.5.2. Sonradan Müslüman Olan Kahramanlar

2.5.2.1. Zufunun

Zufunun adının kelime anlamı “Orta Çağ’da Orta Asya da dâhil olmak üzere Doğu’da yeteneği, zekâsı ve keskin zekâsıyla tüm bilimlere hâkim olan âlim kişi” anlamındadır (URL-1). “Zufunun” iyelik eki almayan, yani sahiplik ilişkisini anlatmayan bir kullanımdır. “Zufunun” şeklinde yazıldığında, kelime bir sahiplik ilişkisi izlenimi uyandırabilir. Türkiye Türkçesinde iyelik eki alarak kullanılmışsa, “Zufunun’nun” şeklinde yazılmalıdır. Bu tür bir durum metnin bağlamına ve anlatılmak istenen anlamına göre belirlenir.

Asya steplerinin zorlu iklim şartları, sık sık yapılan savaşlar ve sürekli yıkılıp yeniden kurulan devletler, konar-göçer bir yaşam tarzını zorunlu hale getirmiştir. Bu yaşam biçimi, kahramanlık ve cengâverlik ruhunu da beraberinde getirmiştir (Aslan, 2003: 196). Göçebe hayatın tüm zor koşullarında hayatta kalmaya çalışan insanlar, doğanın kendilerine verdiği yetenekleri geliştirmek zorunda kalmıştır. Bu durum, Türk anlatılarında kahraman “alp tipi”ni doğurmuştur. Bu bağlamda, alp kadın tipi de yalnızca fedakâr, iffetli bir kişilik olarak değil, aynı zamanda saygın ve erkeğin sadık dostu olan, bu özelliklerin yanı sıra erkekle birlikte savaşan, dövüşen, avcı ve akıncı bir kahraman olarak da karşımıza çıkmaktadır (Akyüz, 2010: 172). Bu “alp kadın tipi” Manas Destanı ve Özbek Köroğlu Hikâyeleri’nde de görülmektedir.

Mehmet Kaplan, “Dede Korkut Kitabında Kadın” adlı makalesinde, kadın tiplerini sınıflandırırken “alp kadın tipi”ni “göçebelik devri tipi” olarak değerlendirmiştir. İslamiyet’in kabulünden sonra ise Türk toplumundaki kadına atfedilen cinsiyet rolleriyle, bu göçebe kadın tipinin tam anlamıyla örtüşmediğini ifade etmektedir (Kaplan, 2010: 99). Ancak Zufunun karakterinin, İslamiyet’in kabulünden sonraki dönemde bile “göçebelik

devri tipi” kadın kategorisine girdiği görülmektedir. Zufunun adıyla anılan cenknâmeye göre, hikâyede kahramanlığıyla ön plandadır. Kahramanlıklarıyla geleneksel, alp-kadın tipini temsil etmiştir. Zufunun, sadece cesur bir kahraman lider değil, aynı zamanda akıllı, sadık ve dindar bir karakterdir. Zufunun’un aşkı, dini için mücadele eden cesur alp bir kadın olarak mücadelesi takdire değerdir.

Hikâyenin giriş kısmında anlatıcı, dinleyiciden; onun karakterini Türk kültüründe öne çıkan Tomris Hatun, Aysulu ve Ayberçin gibi güçlü kadın şahsiyetleri hatırlatmasını ister. Bu eserlerde kadının sadece pasif bir şahsiyet olmadığını, toplum için manevî ve ahlakî yükünü taşıyan önemli alp kadın tipi olarak görüldüğünü gösterir. Anlatıcı, Zufunun için şu şekilde demektedir:

“Onunla baş edebilecek hiçbir asker veya komutan çıkmamıştı. Fesahat ve belagat yönünden de kimse onunla baş edemezdi. Maharet ve pehlivanlıkta Rustamî Destan gibi hırçın bir yiğitti. Letafet ve dış güzellik de sanki Cennet hurilerinden bir huri misaliydi. Bununla beraber onun çok değişik bazı iş ve uğraşları da mevcuttu. Onun şanını ve namını duyan civar memleketlerin şehzadeleri onun güzelliği için çarpışır, kendilerini helak ederlerdi.”
(Zufunun Kıssası)

Zufunun³ kendi bahçesine avlanmaya giren Muhammed b. Hanefiyye ile önce cenk eder, sonra kendisine âşık olur. Onun Müslüman olduğunu öğrendikten sonra, kendisi de Kelime-i Şahadet getirir:

“İmam Hanîfiyye’ye gaipden kuvvet geldi. Allah’u Ekber diyerek darbe sonrasında hemen o kızı eyerden kaldırarak başı üstünde eliyle dolaştırmaya başladı. Yine aynı şekilde Allah’u Ekber tekbiriyle onu havaya fırlattı. Bu sırada gözden kaybolacak şekilde uzağa gitti. İmam Muhammed onu hemen eline alıp yakaladı ve zararsız bir şekilde yere koydu. Ama Züfunun bayıldı, ruhsuz bir şekilde yatıyordu. İmamzadenin nazarı halsiz baygın vaziyette yatan Zufununa değdi. İşte tam bu sırada onun güzelliğine âşık oldu. İmamzade Muhammed eline su alıp yüzüne serpti. Kız hemen kendine geldi.

³ Kadın kahramanın erkek kahraman ile cenk etmesi ve kendisini yenecek kişiyle evlenmesi Kazak ve Kırgız sahasında anlatılan bir cenkname/ kıssa türü olan Dariyğa Kız’da da vardır. Bu cenkname türünde de Dariyğe kendisini yenen Hz. Ali ile evlenir (Yıldırım, 2015).

Ayağa kalkarak gözünü açtı. Zufunun da aynı şekilde İmam Hanifiye'yi gördü ve ona âşık oldu. Her ikisi de birbirine gönlünü kaptırdı. Zufunun 'Ben Şahı padişah İram'ın kızıyım, fakat bugünden itibaren senin cariyenim, bundan sonra ferman sendedir. Bu cariyenden ne istersen dileğini yerine getirecektir.' dedi. İmam Muhammed Hanifiye 'Eğer öyleyse Kelime-i Şahadet getir ve Müslüman ol!' dedi. Zufunun hemen Müslüman oldu."
(Zufunun Kıssası)

Zufunun Kıssası her ne kadar Muhammed b. Hanefiyye cenknâmesi olsa da, hikâyenin başkahramanı Zufunun'dur. Zufunun, Muhammed b. Hanefiyye'nin başı dara düştüğünde yanında olur ve zırhını giyerek İslam ordusu için canı pahasına savaşır.

2.5.2.2. Bibi Hanifiyye

Havle bint Ca'fer, kabilesi Benî Hanife'nin İslam ordularıyla yaptığı bir savaşta esir düşmüş ve Hz. Ali'ye cariyeye olarak verilmiştir. Hz. Ali onu hür bir kadın olarak kabul eder ve onunla evlenir. Muhammed b. Hanefiyye, annesinin kabilesine ait olan "Hanefiye" ismiyle anılmıştır (Şener, 2010: 9).

El-Havle'nin ismi cenknâmede ilk olarak Ümmü Hanefiyye, daha sonra Bibi Hanifiyye olarak yazılmıştır. Bibi Hanifiyye, hikâyede kahramanlığı ve savaşçı yönüyle ön plandadır, ayrıca Bibi Hanefiye'nin Hz. Ali'ye esir olarak düşmesine de bahsedilmiştir:

"Ey iki cihana bedel, gözümün nuru olan evladım, sen neler diyorsun? Ağzın neler söylüyor? Atan Allah'ın aslanı ile yedi gün boyunca gece-gündüz demeden savaştım ve yenildim. Atımdan eliyle kaldırıp, başı üzere dolaştırdı ve yere koydu." (Zufunun Kıssası)

Türk edebiyatındaki cenknâmelerin çoğunda, Hz. Fatıma, Muhammed b. Hanefiyye'nin annesi olarak anılmaktadır. Bazı Muhammed b. Hanefiyye cenknâmelerinde, Hz. Fatıma'dan, Muhammed b. Hanefiyye'nin annesi el-Havle ile olan ilişkisi nedeniyle bahsedildiği görülmektedir (Atalan, 2007: 126).

2.5.2.3. Yaşlı Kadın (Mürşit)

Çobanlık yapan Yaşlı Kadın hikâyede önce yaşlı bir ‘Mürşit’ olarak anlatılır. Hikâyenin devamında ise ‘Mürşit’ olarak bahsedilen kişi, Yaşlı Kadın olarak aktarılır:

“Bahçede bir mürşit vardı ve kendi inekleriyle koyunlarını otlatırdı. İşte İmansız olan şehzadenin huzuruna mürşit çıktı ve ona sonsuz hizmetlerini sundu.” (Zufunun Kıssası)

İmansız bir Şehzade, Zufunun’u tutsak eder ve onunla evlenmek için Yaşlı Kadın’a bulunduğu yerin bahçesini vaat ederek yardım ister. Yaşlı Kadın, Zufunun’u sabaha karşı ikna edeceğini söyler. Gece rüyasında Hz. Peygamber’i görür, Müslüman olur ve Zufunun’u esirlikten kurtarır:

“Ey yaşlı kadın beni tanıyor musun? Ben peygamberim! Şimdi benim sözlerime itimat edecek misin? Diye sordu. Memnuniyetle kabul ederim, dedi. Eğer ki öyleyse İslam’ı kabul et, dedi peygamber. Yaşlı kadın da bu söz üzerine hemen Müslüman oldu. Daha önce yapmış olduğu hatalarından tövbe etti.” (Zufunun Kıssası)

Rüyada Hz. Peygamber’i görmek ve ardından Müslüman olmak, özellikle Anadolu sahası cenknâmelerde sıkça rastlanan bir tema olarak öne çıkar. Bu durum, kahramanların ahlakî dönüşümünü vurgulamak için kullanılır.

2.5.2.4. İram Şah

Zufunun’un babası Şah İram’dır. Hikâyede kâfir ve düşman olarak tasvir edilir. Cenknâmedeki olay örgüsü, Muhammed b. Hanefiyye’nin Şah İram’ı yakalayıp, Müslüman olmadığı sürece Medine’ye gitmeyeceğine dair ant içmesiyle başlar:

“Muhammed bin Hanifiye, ‘Şimdi gidip Zufunun ile babasının şehrini fethedip onları Müslüman yapmazsam bu şehir yani Medine’ye dönmeyeceğim.’ diye yemin etti.” (Zufunun Kıssası)

Muhammed b. Hanefiyye ile Zufunun birçok kez İram Şah’ı tam yakalayacakken, o her seferde kaçmayı başarır. İram Şah: *“Ben iyi bir adamdım, ama kızım kötü bir çocuktü.*

Zufunun Arapları başıma getirip şehrimi onlara verdi.” diyerek başına gelenlerden dolayı Zufunun’u suçlar.

Metnin sonunda imana gelir, Müslüman olup kızının Muhammed b. Hanefiyye ile evlenmesine razı olur:

“Şah İram’la Marih’i bir araya getirdiler. Önce tatlı sözler söylediler, sonra nasihat ettiler. Ondan sonra da iman ettiler. Şah İram ve Şah Marih Kelime-i Şahadet, ‘La İlahe İllallah Muhammed’in Resulullah’ diyerek Müslüman oldular. Ondan sonra Hazreti Ali her birine kendi şehirlerini verdi. Şah İram ‘Ya Ali ben gönlünü kırdım. Beni affeyle!’ dedi. Hazreti Ali ‘Ya Şah İram önce Zufunun’u, Muhammed bin Hanifiyye’nin yanına götürelim ve onları evlendirelim. Yemin ettin, artık hizmet edeceksin.’ dedi. Şah İram, Hazreti Ali’nin önünde eğildi ve talebini kabul etti.” (Zufunun Kıssası)

Kâfirin imana gelip Müslüman olup yaptıklarından pişman olması birçok cenknâmede olan bir durumdur. Şah İram’da Hz. Ali’den af diler.

2.5.2.5. Vezir

Vezir, bir şahıstan ziyade bir tiptir. Hikâyelerde yardımcı bir unsurdur (Çetin, 1997:230). Elçilik görevinde bulunup, üstlerine bilgi aktarımını sağlayan kişidir:

“Tam da bu sırada diğer padişahın veziri elçi olarak geldi. İslam ordusuna selam verdi, “Ey insanlar! Siz hangi kavme mensupsunuz ve neden buraya geldiniz?” diye sordu. Onlar da “Bizler Arap halkıyız, Müslümanız, Hz. Muhammed Aleyhisselam’ın ümmetiyiz. Bizim bir komutanımız var.” diye karşılık verdiler. Vezir “Öyleyse benim geldiğimi komutanınıza haber verin!” dedi. Hace Ömer “Bende kuvvet yok ki ona haber götüreyim.” dedi. Zayd İbn Ali’ye işaret ederek, “O haber versin!” dedi. Zayd İbn Ali, “Ey peri, içeri girin!” dedi. Vezir içeri girdi, Zufunun’u namaz kılarken gördü.” (Zufunun Kıssası)

2.5.2.6. Jandal Şah

Jandal Şah, üç bin kişilik ordusu olan bir ülkenin padişahıdır. Muhammed b.Hanefiyye ile savaşır yenilir ve Müslüman olur. Ülkesindeki puthaneleri ve putları yıkar:

“İmansızların ordusu sanki bir koyun sürüsü İmam Hanifiye sanki bir kurt gibi oldu. Üç tane komutanı önüne getirip sürdüler, bu üç tane komutanı da belinden tutarak Jandal Şah'ın yanına getirdi. Jandal Şah bunları görünce bayıldı, sonrasında belli bir vakit geçince ayıldı. İmam Muhammed Hanifiye ona Kelime-i Tevhid söylemesini arz etti. Jandal Şah Kelime-i Tevhidi söyleyip İslamiyet'i kabul ederek Müslüman oldu. İmam Muhammed Hanifiye, Jandal Şah'ın karşısında ona iltifat edip ikramlarda bulunarak onun şehrini ona iade etti. Onlara nasihatlerde bulundu. İmamzade, Jandal Şah'a emrederek hemen puthaneleri yıkmasını ve yerine mescitler inşa etmesini emretti. Jandal Şah da kıvançla bu emri kabul etti.” (Zufunun Kıssası)

2.5.2.7. İmran Şah

İmran Şah, padişah olan babası vefat edince yerine geçer. Fakat iki kız kardeşi ona karşı çıkarak ellerini zincirleyip zindana atarlar. Dağdan büyük bir kaya getirip zindanın kapısını kapatırlar. Muhammed b. Hanefiyye bunu öğrenince, kız kardeşlerle savaşır onları esir alarak İmran Şah'ı kurtarır. İmran Şah ve kız kardeşleri Müslüman olur

“İmran Şah hemen Muhammed Hanifiye'nin yolunu takip etmeye başladı. Onunla hasret giderdi ve güzel duygularla konuştular. İmamzade, İmran'ın gönlünü alarak: Siz kafanızı eğmeyin, mert olun! Erkeğin başına çeşitli şeyler gelebilir, dedi. Sonra da Kelime-i Şahadet söyle dediler. Bunun akabinde İmran Şah hemen Kelime-i Şahadet getirip İslam'ı kabul etti ve Müslüman oldu. Yanındaki iki hizmetlisi de Müslüman oldu. İmran Şah akabinde de iki kız kardeşi de Müslümanlığı kabul etti. Muhammed Hanefiyye'ye iki kardeşi barıştırıp aralarındaki kötülüğü kaldırdı. Kardeşlerin arasını ıslah ettikten sonra put haneleri kırarak onun yerine mescit ve medreseler oluşturmalarını emretti. Oraya İmran Şah'ı vali olarak tayin ettiler.” (Zufunun Kıssası)

Bu metinde geçen zindan ve zindanın kaya ile kapatılması, destansı kahramanların hikâyelerinde de rastlanılan bir durumdur. Kahramanın haksız yere zindana kapatılması, başka bir kahraman tarafından doğaüstü güçler veya ilahî yardımla kurtarılır ve halkın istediği adalet de sağlanır.

2.5.2.8. Amlak Şah

Amlak Şah, Müslüman olan İmran Şah'ı esir alıp boynuna ip geçirerek onu çekmektedir. Bunu gören hasta Muhammed b. Hanefiyye üzüldür. Zufunun, Muhammed b. Hanefiyye'nin dostu İmran Şah'ı kurtarır ve Amlak Şah'ı esir alır. Amlak Şah Müslüman olur ve her iki taraf uzlaşıp barışır:

“Gördüler ki Amlak adında biri, İmran Şah'ı ele geçirmiş. Amlak, İmran Şah'ın boynuna ip geçirerek onu çekmekteydi. İmam Hanefîye, ‘Ey Zufunun, arkadaşımın başına neler gelmiş. Onun için üzüliyorum, gücüm olsaydı onu bu esirlikten kurtarırdım.’ dedi. Zufunun bu sözü duyunca hemen ayağa kalktı ve izin isteyerek meydana girdi. Amlak'ın ipini kesti, İmran Şah'ı serbest bırakıp getirdi.” (Zufunun Kıssası)

2.5.2.9. Me’ad Şah

Adi'lerin lideri Me’ad Şah, kendisinden izinsiz beldesine giren İslam ordusuna savaş açar. Zufunun, savaşta yiğitliğini gösterip Me’ad Şah'ı yener. Me’ad Şah ve halkı Müslüman olurlar:

“Zufunun, ‘Ey Me’ad Şah, Dininden vazgeç, Müslüman ol, sana vilayetini vereyim!’ dedi. Me’ad Şah Müslüman oldu. Zünnarını kesti ve sonra sünnet oldu. Kelime-i Tevhidi dile getirdi.” (Zufunun Kıssası)

2.5.2.10. Faraj Şah

Faraj Şah putperest bir liderdir. On bin kişilik ordusu ve dokuz bin fili vardır. Me’ad Şah Müslüman olunca, putperest Faraj Şah'ın kendisine düşman olup saldıracağını söyler. Zufunun, Faraj Şah ile savaşır:

“Me’ad Şah, ‘Benim burada çok düşmanın var. Eğer benim Müslüman olduğumu, İslam’ı kabul ettiğimi duyarlarsa bana karşı isyan çıkarırlar.’ dedi. Zufunun ‘Seninle onların arasında ne kadar yol var?’ diye sordu. Me’ad Şah ‘Bir aylık yol var.’ dedi. Zufunun ‘Eğer ki bundan daha çok yol varsa da gideriz.’ dedi. İslam ordusu da ‘Ey Ali’nin oğlu önümüzde yedi senelik bir yol varken, Onun sıhhatte olması için bir aylık yolu çekmeye ne lüzum var?’ dedi. Zufunun ‘Onun ekmeği sıkıntıya girecekse gitmekten başka çaremiz yok!’ dedi.” (Zufunun Kıssası)

Faraj Şah yenildikten sonra İslam’ı kabul edip iman ederek Müslüman olmuştur.

2.5.2.11. Kimiz Bodpo

Kimiz Bodpo Atlısı, doksan bin kişilik ordusu ve savaş çalgılarıyla tanına putperest bir liderdir. Faraj Şah, Zufunun’a Kimiz Bodpo’nun onların Müslüman olduklarını duyarsa kendilerine saldıracağını mallarını alacağını söyler. Zufunun, İslam ordusu ile Kimiz Bodpo ordusuna karşı savaşmaya gider, ancak İslam ordusu gece uyurken Kimiz Bodpo’nun askerleri trompet çalarak Müslümanları esir alır. Hacı Ömer tek, başına Kimiz Bodpo’nun ordusuyla savaşır ve Müslüman ordusunu geri çeker. Kimiz Bodpo savaşmaya gerek kalmadan Kelime-i Şehadet getirip Müslüman olur.

“Hacı Ömer on sekiz tane topuzu alarak Botpolara ulaştı. Her birini tek nefeste öldürdü ve tüm Müslümanları geri getirdi. Sonrasında Kimiz Botpolara yaklaştı, saldırdı. Kimiz Bodpo ordusuyla beraber iman edip Müslüman oldu. Zufunun onlara güzel elbiseler giydirip güzel dualar ettikten sonra şehirlerini onlara geri verdi.” (Zufunun Kıssası)

‘Kimiz Bodpo’ ifadesi, anlamı belirsiz ve kaynağına ulaşılamamış bir isim olarak karşımıza çıkıyor. Bu tür isimler bazen tarihsel veya kültürel bağlamda kaybolmuş ya da yanlış aktarılmış olabilir. Çalışmada kullanılan bu isim tamamen kurgusal da olabilir.

2.5.2.12. Aj İbn Anukdin – Adiler (Altı İmansız Kardeşler)

Zufunun, Muhammed Hanefiye'yi kurtarmak için Altı İmansız kardeşin yaşadığı dağı geçmesi gerekmektedir. Bu altı kardeş, normal insanlardan daha uzun ömürlü olup, 3600 yıl yaşayan, 300 metre boyunda, oturduğunda geniş bir alanı kaplayan ve elleri otuz metre uzunluğunda pençelere benzeyen, olağanüstü özelliklere ve boyutlara sahip varlıklardır. Kuvvetleri yönüyle Özbek sahasında savaşçı Rüstem'e benzetilmektedir. Başlangıçta Müslüman olmayan bu kardeşler, Zufunun ile mücadele ettikten sonra Müslüman olmayı seçerler:

“Zufunun yüce Allah'a güvenerek, "Allahu ekber" diye bağırdı ve elini Adi'nin kemerine koydu, onun ayağını yerden kesti, havaya kaldırdı ve baş üstünde çevirip yere attı. Adi bayıldı. Hacı Ömer geldi ve onun elini bağladı. Sonra başka bir Adi uyandı, kardeşinin bağlı olduğunu görünce Zufunun'a saldırdı. Zufunun onu da havaya kaldırıp başı üzerinde çevirip yere attı, onu da bağladılar. Üçüncü kardeş de uyandı, bunun üzerine Zufunun altı kardeşi de pes ettirdi. Zufunun'a teslim oldular. Zufunun'un ayaklarına başlarına eğdiler.” (Zufunun Kıssası)

Cenknâmelerde düşmanlar sadece insanlar değil, ejderhalar ve devler gibi olağanüstü varlıklar da olabilir. Bu eserlerde kahramanın zorlukları sadece fiziksel ya da manevî gücüyle değil, inancı ve sabrıyla aştığı vurgulanır. Zufunun fiziksel güçle devleri yense de asıl vurgu yapılan özelliği inancı ve sabrıdır.

2.5.2.13. Şah Eflatun

Şah Eflatun, Şah İram'ın kardeşi, Zufunun'un amcasıdır. Şah İram, kaçarken Şah Eflatun'a sığınır ve ondan yardım ister. Şah Eflatun ona yardım edeceğini söyler, ancak Zufunun'a yenilir:

“Zufunun, Eflatun Şah'ı kemerinden yakalayıp eyerini çıkarttı. Başını biraz kaldırdı, çevirdi ve yere fırlattı. Hazreti Ali Keremallahu veçhe, Şah Eflatun'a nasihatte bulundu. O da iman ettikten sonra Müslüman oldu.” (Zufunun Kıssası)

2.5.2.14. Arapşah

Arapşah, Şah İram'ın kardeşidir. İram Şah, Arapşah'a sığınır. Başlangıçta Müslüman olmayan Arapşah, İram Şah'ı Zufunun ve Emirzadelerden korumaya çalışırken onlarla karşı karşıya gelir ve savaşır. Yenilgi sonrası canının bağışlanması için İslam'ı kabul eder ve Müslümanlık olur.

“Şah İram kardeşinin ölümünü görünce bütün ordusuyla kaçarak diğer kardeşi Arapşah'ın şehrine gitti. Geldiğini duyan Arapşah'ın tüm ordusu, vezirleri, devletin başrahibi ve mahremiyle birlikte İram Şah'ı karşılamaya gittiler. Ondan durumu sordular. İram Şah tüm hikâyeyi anlattı. Kardeşiyle bir süre ağladılar.” (Zufunun Kısası)

“Zufunun gelip Hazreti Ali'den hayır duası alıp kibleye dönerek Arapşah'ı durdurdu. Belinden tutarak Hazreti Ali'nin huzuruna götürdü. Zufunun dedi ki: Halini gördün mü? Atamın kardeşisin diye taşlamadım, gelin Ali Murtaza'nın hizmetinde olun, dedi. Arapşah bu durumu görünce Müslüman oldu.” (Zufunun Kısası)

2.5.3. Müslüman Olmayan Kahramanlar

2.5.3.1. Şah-ı Zerrin

Şah-ı Zerrin, Zerrin adlı Melekler şehrinin lideri ve Muhammed b. Hanefiyye'yi kaçıran Karna Peri'nin babasıdır. Muhammed b. Hanefiyye ile Zufunun'u yedi yıl sonra kavuşturmuştur:

“Perilerin kralı 'Ey Zufunun, perilerin arasında araştırdım ve bir kişi buldum. O da senin sevgilinin olduğunu söyledi. Onu görürsen tanır mısın?' diye sordu. Zufunun da onu tanıyacağını söyledi. Periler Kralı 'Öyleyse örtüyü kaldırın!' dedi. Ortadaki perdeyi kaldırdılar. İki âşık birbirlerini görünce açık bir şekilde ağlayıp sarıldılar.”

Şah-ı Zerrin, Karna Peri'ye insanoğluna âşık olmayı yasaklamıştı:

“Periler padişahı ona ‘Bir daha insanoğluna âşık olacak olursan, yerin altında da olsan seni bulur, yine zindana atarım!’ dedi.”

Periler Padişah'ı Hz. Muhammed ve ümmetine saygı duymaktadır:

“Pak saf Zufunun, gurur ve ihtişamla yolla revan oldu. Yaya olarak buluştular, Periler kavminin huzuruna çıktılar. Onu büyük bir şeref ve saygıyla padişahın haremine getirdiler. İzzet ve ikramla karşıladılar, çünkü onlar Hazreti Sallallahü ve Sellem'in şeref ve bereket dolu olduğunu bildikleri için hürmet ettiler. Bunun üzerine perilerin her biri kendi rütbesinde yerlerine oturdular.” (Zufunun Kıssası)

Zerrin şehri ve Periler padişahı ile ilgili bir tasvir yapılmamıştır. Zerrin şehri, Kaf Dağı'nda ve yolu zorlu bir yer olarak anlatılmaktadır. Periler şahı, Hz. Peygamber'e ve kavmine saygı duyan bir kavimdir.

2.5.3.2. Karna Peri

Karna Peri, Melekler şehri Zerrin'den insanoğlunun yaşadığı yerlere gelir, Muhammed b. Hanefiyye'ye âşık olur ve onu yaralı hâlde kaçıtır:

“Karna peri dört yıldır İmamzade'ye sırılsıklam âşıktı. Her gün on iki bin periyle İmam Muhammed Hanifiye'nin yakınına gelir, onun cemalini temaşa eder sonra dönerdi. Tam da o sırada Kaf Dağı'ndan Karma perinin ordusu hiçliğin ortasından geldi. Orduya ‘Benim tahtımı buraya bırakın!’ diye emir verdi. Periler tahtı oraya indirdi, İmam uyuyordu. Perilerine emir verdi. İmam'ı çadıra götürmelerini buyurdu. ‘Şehristani Zerrin'e götürün!’ dedi.” (Zufunun Kıssası)

Karna Peri Muhammed b. Hanefiyye'ye âşık olup Zufunun ile kavuşmasına engel olduğu için önce babası tarafından hapse atılmıştır. Ardından, Muhammed b. Hanefiyye'nin isteği üzerine özgür bırakılmış, fakat bir daha insana âşık olması yasaklanmıştır. Zufunun'un, Muhammed b. Hanefiyye'yi Karna Peri'den kurtarmasıyla âşık ile maşuk kavuşmuş olmuştur.

2.5.3.3. Şehzade

Şehzade, Bibi Hanifiyye'den, Muhammed b. Hanefiyye'nin cariyesi Zufunun'u eş olarak istemektedir. Bibi Hanifiyye, Şehzade'nin bu isteğini kabul etmez ve ona karşı savaşıır:

“Bu sırada Allahutaala kendisinin meleği Cebrail Aleyhisselam’a hitap etti. Cebrail Aleyhisselam kendisi sanki Kaf Dağı’nın iki tarafında iki kanadıyla öyle bir rüzgâr estirdi ve rüzgâr esmeye başladı. Bu rüzgârın akabinde bütün yeryüzünü karanlık kapladı. Kişi kişiyi koruyamadı, çünkü hiç kimsenin birbirini bile görebileceği kadar aydınlık kalmadı. Her tarafı zulmet kapladı. Cebrail Aleyhisselam, Bibi Hanifiyye’yi alıp kurtardı. İşte o karanlık sırasında Cebrail Aleyhisselam, Bibi Hanifiyye’nin naaşını Medine-i Münevvere’ye götürüp bıraktı.” (Zufunun Kıssası)

Bibi Hanifiyye kurtulurken, Zufunun esir düşer. Rüyasında Müslüman olan Yaşlı Kadın, Şehzade’yi zehirleyerek Zufunun’u kurtarır.

2.5.3.4. Me’ad Şah

Me’ad Şah, Şah İram’ın sığındığı küçük kardeşidir. Abisi için savaşmayı göze alır, esir düşse de Müslüman olmayı kabul etmez

“Me’ad Şah, Zufunun’a ‘Ey Zufunun, babanı vilayetinden niye çıkarttın?’ diye sordu. Zufunun ‘Eğer babam Müslüman olmazsa dünyadan da yok ederim. Eğer Müslüman olmazsan seni de öldürürüm.’ dedi. Me’ad Şah’ın gazabı kılıcına ulaştı. Zufunun siper tuttu, kalkanla reddetti. Onun eline vurdu. Me’ad Şah’ın elinden tutarak Hazreti Ali’nin huzuruna götürdü. Hazreti Ali nasihat etti. O İmansız kabul etmedi. Zufunun sinirlenip onu yere attı ve kemikleri kırıldı.” (Zufunun Kıssası)

2.5.3.5. Kaytur Şah

Kaytur Şah ile Şah İram’ın Hz. Ali’ye düşmanlıkları aynıydı. Şah İram, Kaytur Şah’ın yanına sığınır ve ondan da yardım ister. Kaytur Şah, Zufunun’a yenik düşer:

“Saf temiz Zufunun, Kaytur Şah’ı belinden yakaladı, eyerinden kaldırdı ve yere fırlattı. Hacı Ömer hemen kafasını kesmeye çalıştı. Zufunun yasakladı, boynuna zincir bağlayıp Hazreti Ali’nin huzuruna götürdüler. Hazreti Ali ona pek çok nasihatte bulundu, ama imana gelmedi. Zufunun’a bakıp ‘Ey evladım, onun işini sen hallet, onu sen cezalandır.’ dediler. Zufunun kıpırdamadan durdu, sonra da onu alıp döndürüp yere fırlattı, paramparça oldu.” (Zufunun Kışası)

2.6. Zufunun Kışası’nda Motifler

2.6.1. Dinî Motifler

2.6.1.1. Allah İnancı

Cenknâmelerde Allah inancı, yazıldığı ya da tercüme edildiği dönemin insanların anlayabileceği, sade ifadelerle anlatılmaktadır (Çetin, 1997: 328). Hikâye, “Rahman ve Rahim olan Allah’ın adıyla” ibaresiyle başlamıştır. İnanılan Tanrı, “Allah”, “Rabbül”, “Hak Teâlâ” gibi isimlerle anlatılmaktadır.

Allah, savaşlarda Müslümanların yardımcısıdır. Eserde Müslüman şahsiyetler dara düştüğünde Allah’a yakararak dua etmişlerdir. Bibi Hanifiyye, Muhammed b. Hanefiyye’yi bulamadığında Allah’a yakarışı şu şekildedir:

“Ey Rabbim, sen ilahımızsın, ilahi hürmetin boyunca bizim ihtiyacımızı reva eyle,

Benim gibi bir çaresizin başına isabet eden musibetten bana deva ihsan eyle,

Ya Rab, bu kızın başına bu Arslan parçasını bir bela eyle,

Zaferle kuşat oğlumu, zaferi ona yâr eyle,

Bu Arslan parçasının üstünden Rabbena duaları eyle” (Zufunun Kışası)

“Bu yakarış ile Bibi Hanifiye dua etti. Yine Raviler şunu rivayet ediyor ki bu müracaatı yapan Bibi Hanifiye’nin kulağına ‘Ey Bibi Hanifiye evladına bak

ve ona söyle! Şimdi bir darbe vuruşunda benim kudretimi müşahade etsin, dedi. Bu sırada Bibi Hanifiye mutlu oldu.” (Zufunun Kıssası)

“Bu sırada Allahutaala kendisinin meleği Cebrail Aleyhisselam’a hitap etti. Cebrail Aleyhisselam kendisi sanki Kaf Dağı’nın iki tarafında iki kanadıyla öyle bir rüzgâr estirdi ve rüzgâr esmeye başladı. Bu rüzgârın akabinde bütün yeryüzünü karanlık kapladı. Kişi kişiyi koruyamadı, çünkü hiç kimsenin birbirini bile görebileceği kadar aydınlık kalmadı. Her tarafı zulmet kapladı. Cebrail Aleyhisselam, Bibi Hanifiye’yi alıp kurtardı. İşte o karanlık sırasında Cebrail Aleyhisselam, Bibi Hanifiye’nin naaşını Medine-i Münevvere’ye götürüp bıraktı.” (Zufunun Kıssası)

Cenknâmelerde, kahramanlar münacaat veya dualarla istedikleri yardımı Allah’tan istemiş; bu yardımı ya Cebrail aracılığıyla almış ya da doğrudan Allah’tan yardım görmüşlerdir (Çetin, 1997: 329). Zufunun Kıssası’nda Hz. Ali, Muhammed b. Hanefiyye ve Bibi Hanefiyye; Allah’a olan imanları, yakarışlarıyla ve dualarıyla Allah’tan istedikleri yardımı almışlardır.

2.6.1.2. Melekler

Melekler, insanoğlundan farklı, mekân tutmayan ve beş duyu organımızla algılayamadığımız varlıklardır. Meleklerin çeşitli görevleri vardır. İslam dininde dört büyük melek bulunur; Cebrail, Mikail, İsrail ve Azrail’dir (Serdar, 2008: 228). Cenknâmelerde bu meleklerin adı geçmektedir. Zufunun Kıssası’nda ise Cebrail ve Azrail melekleri yer almaktadır.

2.6.1.2.1. Cebrail

İslam inancında Cebrail’in Kur’an’ı getiren ‘Vahiy Meleği’ olarak önemli bir yere sahiptir. Allah ile Peygamber arasındaki elçilik görevini yerine getiren vahiy işi Cebrail’in vazifesidir. Cebrail, kendilerinden biri olması hasebiyle meleklerin bütün genel özelliklerine sahiptir. Kur’an-ı Kerim’de sadece ona ait olan bazı özellikler de belirtilmiştir (Serdar, 2008: 230). Cenknâmede Allah’tan yardım istendiğinde, Allah’ın emrini Cebrail yerine getirir:

“Emirzade’nin bu nidasını Allahu Teâla kabul eyledi. Hazreti Cebrail Aleyhisselama şöyle buyurdu: Yeryüzüne git, çöle sabah meltemi ver. Bu feryadı Ali’nin kulağına koysun, koca davulunu vursun, dedi. Hz. Cebrail Aleyhisselam yeryüzüne geldi. Çöl rüzgârına dinletti. Çöl rüzgârı Hazreti Ali’nin kulağına feryadı dinletti. Hazreti Ali Murtaza hemen ayağa kalktı. Gerekli zırhları hazırlayıp yola çıktı.” (Zufunun Kıssası)

Cenknâmelerde Cebrail, sıkça başvurulan dinî bir motiftir. Bu eserde Allah’tan gelen emirleri ileterek kahramanların mücadelelerini yalnızca fiziksel güçle sınırlı bırakmayıp, manevî bir boyuta da taşır.

2.6.1.2.2. Azrail

Ölüm meleği olan Azrail’in adı eserde sadece bir kere geçmiştir:

“Rüya görürken orada bir kimse onun yanında geldi. Bütün organları alevlendi, elinde bir alevli silah tutuyordu. Yaşlı kadına bu silahı teslim etti ve ‘Kalk hemen bu silahla seni cehenneme atacağım.’ dedi. Yaşlı kadın itiraz ederek yalvardı. ‘Ben hiçbir günah işlemedim, beni neden cehenneme atmak istiyorsun?’ dedi.” (Zufunun Kıssası)

2.6.1.3. İbadet

İbadet, “Allah’ın emirlerini yerine getirme, tapma, tapınma” (Develioğlu, 2012: 462) anlamında kullanılmıştır. İslam dininde ibadet herhangi bir cemaat veya tarıkata ait değildir. Abdest almak, namaz kılmak, oruç tutmak, hac ve sadaka gibi başlıca ibadetler vardır. Allah’ın emri olarak Müslümanlar ibadetlerini yerine getirilir. Muhammed b. Hanefiyye cenknâmelerinde genellikle Kelime-i Şahadet, abdest almak ve namaz kılmak sıklıkla görülmektedir (Şener, 2010: 73-74).

“Dağınık İslam ordusunun tamamını topladılar. Akşam namazını kıldılar, ardından tüm Müslümanlar uyudular. Sabah oldu ezan okundu, sabah namazının ayetlerini okudular.” (Zufunun Kıssası)

Bu eserde de, görülen ibadetler Kelime-i Şahadet, abdest almak ve namaz kılmaktır. Özellikle savaşa gitmeden önce ve savaş bittikten sonra abdest alınıp namaz kılınmaktadır.

2.6.2. Menkıbevî Motifler

Muhammed b. Hanefiyye cenknâmelerinde dinî ibadetlerin yanı sıra İslamî sembollere de yer verilmiştir. Mucize, Keramet ve dua motifi cenknâmelerde sıklıkla karşımıza çıkmaktadır. Var olan her şeyin İlahî irade olduğuna işaret eden bu semboller çeşitli vesilelerle birçok kez yerde zikredilmektedir. Cenknâmelerin temel amacı İslamiyet'i yaymak olduğu için eserlerde işlenen başlıca konu, Müslümanların kâfirlerle mücadelesi ve mücadele sonunda kâfirlerin Müslüman olmasıdır. Kâfirlerin yola gelmesi için bazen mucizeye şahit olma, bazen keramet, bazen de kılıç yoluyla veya dua yoluyla (Atalan, 2007: 183-184) bu dönüşüm gerçekleşmektedir.

2.6.2.1. Mucize

Sözlükte benzeri yapılamayan olağanüstü şey anlamında olup Kur'an'ın 'ayet' ve 'burhan' olarak geçmektedir (Aydın: 2015: 106). Allah tarafından gönderilen bir elçi olduğunu iddia eden bir kimsenin doğruluğunun kanıtlanması gayesiyle ortaya koyduğu, tabiat kanunlarını iptal eden eylemdir.

Peygamberlerin, peygamberliklerini kanıtlamak için Allah'ın izniyle gerçekleştirdikleri olağanüstü durumlara mucize denir. Mucize, Peygamberlik iddiasında bulunan ve inkârcılara karşı duran bu kişilerin, iddialarının doğruluğunu kanıtlamak için Allah'ın izniyle gerçekleşen olağanüstü hadiselerdir. Bu mucizeler cenknâmelerde gerektiği anlarda meydana gelir (Atalan, 2007: 184). Muhammed b. Hanefiyye cenknâmelerinde en çok kullanılan dinî motiflerden biri mucizedir. Mucize, inanmayanların iman etmelerine yol açarken, inananların da kuvvetlenmesine sebep olmaktadır (Şener, 2010: 98). Cenknâmede, Müslüman olmayan kâfir Yaşlı Kadın, rüyasında Hz. Peygamber'in mucize göstermesi sonucu Müslüman olur:

“Yaşlı kadın ocağın yanına geldi ve ateş yakmaya başladı. Orada uykusuna yenik düştü ve uykuya daldı. Rüya görürken orada bir kimse onun yanına geldi. Rüyasında bütün organları alevlendi, elinde bir alevli silah tutuyordu. Yaşlı kadına rüyasında bu silah teslim edildi ve ‘Kalk hemen! Bu silahla seni cehenneme atacağım.’ dendi. Yaşlı kadın itiraz ederek yalvardı. (...) Tahtın üstünde oturan nur yüzlü kişi ‘Ne derdin varsa, şikâyetin varsa biz bunları kabul edeceğiz, dinleyeceğiz.’ diye karşılık verdi. Silahlı kişiye hitaben

‘Cehennem’in bekçisi olan kişi, elini onun üstünden çek artık! O bize aittir.’ dedi.

Bundan sonra Peygamber ona ‘Ey yaşlı kadın! Bu bağ bahçe içerisinde bizim kızımız var. Onun adı Zufunun’dur. Benden ona selam söyle. Bundan sonra kederlenmeye mahal verme, tez fırsatta muradın gerçekleşecek ve talep ettiğin şeye ulaşacaksın. Bunları ona bildir.’ dedi. ‘Zufunun’un elinde bir zehir vardır. Onu imansız o şehzadeye ver ve içir ona, onu helak et. Zufunun’u da esirlikten kurtar.’ diye yaşlı kadına hitap etti.” (Zufunun Kıssası)

Yine cenknâmede Hz. Peygamber’in Hz. Ali’ ye gelecek ile ilgili haber vermesi bir başka mucizedir:

“Ravza-i Mutahhara’dan bir ses geldi, ‘Ey Ali, Muhammed Hanefiyye için kendini üzme! Melekler şehri Zerrin’e götürdüler. Buradaki Zerrin şehri şahının Karna isimli bir kızı var. İşte Karna peri dört yıldır İmamzade’ye sırlıslıkla âşıktı. Her gün on iki bin periyle İmam Muhammed Hanifiye’nin yakınına gelir, onun cemalini temaşa eder sonra dönerdi. İmam Muhammed Hanifiye’yi götürmek için vakit bulamıyordu. Tam da o gecede vakit bulup onu beldesine alıp götürdüler. Kendisi sağ salım, iki ayağından başka bir derdi sıkıntısı yok.’ dediler.” (Zufunun Kıssası)

Bu cenknâmede mucizeler, okuyucunun inancını pekiştirmek ve kahramanların din uğruna savaştığını vurgulamak için etkili bir araçtır. Zor durumda kalan Muhammed b. Hanefiyye’nin dua etmesiyle, Allah’ın doğrudan bir mucize ile müdahale etmesi görülmüştür.

2.6.2.2. Keramet

Sözlükte “iyi, aklaklı ve cömert olmak” anlamına gelen keramet, kerem gibi masdar olup “iyilik, cömertlik” manasında isim şeklinde de kullanılır. Terim olarak “Allah’ın salih, takva sahibi, veli kullarından zuhur eden olağanüstü hâl” diye tanımlanır. Keramet, tıpkı mucize gibi tabiat kanunlarıyla açıklanamayan olağanüstü ve sıradışı olaylardır. Mucize peygamberlerden, keramet tam olarak ona bağlı olan velilerden zuhur eder (Uludağ, 2022: 268-267) . Cenknâmelerde en fazla Hz. Ali’ ye ait keramet motifi görülmektedir. Hastaları

iyileştirme, ateşte yanmama, havada uçma gaipten haber verme, tabiat kuvvetlerine hâkimiyet ve mekân aşma (Çetin, 1997: 375) karşılaşılan keramet örnekleridir.

Zufunun Kıssası'nda, Muhammed b. Hanefiyye'nin zulme karşı durduğu ve mazlumların yanında olduğu sık sık vurgulanmaktadır. Düşmanlarını yenilgiye uğrattırken, manevi yardımlarla desteklenir:

“Emirzade gördü ki zindanın ağzında dağlardan daha büyük bir engel var, hiç onu yerinden oynatamıyorlar. İmam Muhammed bin Hanifiye topluluğa ferman buyurdu, “Bu engeli hemen kaldırıp zindanın ağzındaki taşı kaldırıp o yolu açın!” dedi. Topluluk bu emri yerine getirme konusunda zorlandı, hiç yerinden oynatamadılar. Halkın çaresizliğini gören İmam Muhammed kendisi de işin başına düşerek atından indi ve ellerini sıvayarak taşı kaldırıp 40 metre uzaklığa attı.” (Zufunun Kıssası)

Hz. Ali, Muhammed b. Hanifiyye'nin başının dertte olduğunu duyunca, göz açıp kapanıncaya kadar Muhammed b. el-Hanefiyye'nin yanına varır:

“Melekler dünyayı karıştıınca göz yumup açıncaya kadar Hz. İmam'ın yattığı yere vardılar. İmam Muhammed Hanifiye babasının feryadını duydu, ‘Ey temiz dünyanın kulları, kimi ararsınız?’ dedi. Hz. Haydari Karrar, ‘Yakınımı arıyorum.’ dedi. Hz. İmam ‘Sizin yakınınız kimdir?’ diye sordu. Hazreti Karrar ‘İmam Muhammed Hanefiye’dir.’ dedi. Emirzâde inledi. Hazreti Ali olduğunu anladı, mağaradan çıkıp babasının ayağına kapandı. Hazreti Murtaza-i Ali oğluna sarılıp ağladı, ‘Elhamdülillah, seni göreceğim bir gün varmış.’ dedi.” (Zufunun Kıssası)

Bir başka keramet; Hz. Ali, Şah İram'ın kızını yakalayıp eziyet ettiğini görünce Allah'ın ona bahşettiği meşhur narasını atar:

“Şah İram ferman buyurdu, “On toynağı bir araya getirin, Zufunun'a ipi bağlayın! Sonsuza kadar atım olsun. Ama Haydar-i Karrar kendi kendine düşündü ve o saatte bir nara kopardı. Dergâhın aslanı Hazreti Ali kükredi ve on altı mil ötede şimşek gibi yere düştü. Dünya ve mekân sarsıldı. Şah İram da bu feryadı anlayıp tahtından düşüp kaçtı. Mülazimlerine ‘Bu sır nedir, bu

olay nedir?’ diye sordu. Vezir ‘Bu nasıl bir avazdır ki ne put ne de puthane bırakır.’ dedi.” (Zufunun Kıssası)

Hikâyenin devamında bir diğer keramet, Hz. Ali’nin kulağına gaipden ses gelmesidir:

“Hazreti Ali nasihat etti. O İmansız kabul etmedi. Zufunun sinirlenip onu yere attı ve kemikleri kırıldı. Gaip âleminden bir ses geldi: Ahsen ahsen. Hazreti Ali Murtaza ‘Ey dindar Zufunun, rahmet sanadır. Sana rahmeti Allah Teâla vacip kılmıştır.’ dedi.” (Zufunun Kıssası)

Metinde, ‘On doğmuş fatihle’ ilgili bir keramet zikredilmekte, ancak bu tabirle ilgili herhangi bir açıklamaya yer verilmemektedir:

“Bunun üzerine Muhammed Hanîfiyye, on doğmuş fatih yardımıyla Medine’ye ulaştı.” (Zufunun Kıssası)

Metinde, Hz. Ali ve Muhammed b. Hanefiyye’nin kerametleri ilahî yardımlarla desteklenir. Hz. Ali’nin kerametleri daha çok Allah’a yakınlığı üzerinden şekillenir. Muhammed b. Hanefiyye’nin kerametleri ise, bireysel kahramanlık ve fedakârlık hikâyeleri üzerinden şekillenir.

2.6.3. Efsanevî Motifler

2.6.3.1. Peri

Cenknâmede efsanevi motiflerden olan perilerden bahsedilmektedir. Muhammed b. Hanefiyye’yi kaçıran peri Karna, Periler Şahı babası ve vezirinden bahsedilmektedir. Karna peri, Muhammed b. Hanefiyye’ye âşık olup kaçıran, olay örgüsünü başlatan dışı bir varlıktır. Eserde bazı yerlerde peri yerine melek adı da kullanılmıştır:

“Meleklerin şehrinde Şah Zerrin diye bir kimse vardı. Bu melekler şehrinin padişahıydı. Ona Melike-i Zerrin diyorlardı. Onun bir kızı vardı, onun ismini Karna olarak adlandırıyorlardı. İşte bu padişahın kızı Karna bir gün seyir yaparken yolu Dört Bahçe olarak zikredilen bağa düştü. Orada İmam Muhammed Hanîfiye’yi gördü. Tam da o sırada İmam Muhammed Hanîfiye benzersiz bir şekilde âşık oldu.” (Zufunun Kıssası)

Karna Peri, İmam Muhammed b. Hanefiyye'ye olan aşkıdan çoğu kez onu uyarıp korumuştur:

“Karna Peri endişe etti ki Emir zade Muhammed Bin Hanifiye onların diyarından geçerken ya karşılaşırsa diye kalbinden bir korku geçti. On iki bin hizmetçisine silahlarını kuşanıp o diyarlara gidileceğini emretti. Muhammed Hanifiye'yi orada gördü, atından indi ve karşısına çıkarak ona selam vererek görüştü. Melekler ordusu, Muhammed Hanifiye'yi bu şekilde uyardılar ve gözden kayboldular. Muhammed Hanifiye bir baktı ki etrafında hiç kimse yok. Ne olduğunu anlayamadı. Ayetel Kürsi olarak adlandırdığımız yani Kelimeyi Tevhidi olarak söylenen Kur'an-ı Kerim ayetlerini okuyarak kendisine üfürerek kendini muhafaza etti.” (Zufunun Kıssası)

2.6.3.2. Devler

Devler, halk anlatılarında olağanüstü kahramanlar olarak yer alır. Dinleyicinin veya okuyucunun heyecanını artırılmak için bu kahramanlar abartılı şekilde tasvir edilmiştir (Yılmaz, 2022: 164). Dev, Türk edebiyatında yarı insan, yarı hayvan olan muhayyel bir varlıktır. Dev, sürekli kötünün ve çirkinliğin temsilcisi olarak görülür. Cenknâmelerde, iyi bir karakter olarak da karşımıza çıkmaktadır (Çetin, 1997: 411). Eserde insanüstü dev varlıklar olarak tanımlanan devler, öncesinde kötülüğü temsil ederken, daha sonra Müslüman olup iyiliğin temsilcisi olarak görülürler:

“Nehri geçip bir dağa ulaşacaksınız. İşte o dağda imansız kişi altı kişi var. Bunlar Aj İbn Anukdin kavmindendirler. Her birinin ömrü 3.600 yıldır her birisinin boyu 3000 metredir. Her birinin kuvveti Rüstem gibidir. Her birinin el pençesi otuz metredir. Oturdukları yerde üç yüz metre kadardır.” (Zufunun Kıssası)

2.6.4. Hayvan Motifleri

2.6.4.1. At

Cenknâmelerde en çok adı geçen ve olayın akışına katkıda bulunan at, tarihin eski dönemlerinden beri Türk yaşamında önemli bir yere sahiptir. Türk insanına yakın,

kahramanın yakın arkadaşı ve yardımcısı olan at, kahramanın ismiyle anılması gibi, kendi de ismiyle anılır. Türk kültüründe ve günlük yaşamında at, önemli bir rol üstlenmiştir. Türk halkı için at yalnızca bir binek aracı değil, bir dost, sırdaş, kolu kanadıdır (Akman, 2003: 233). Cenknâmelerde, kahramanların atları isimleri ile anılır. İsim verilmemişse de, namlı at olduğu belirtilmektedir. Hz. Ali'nin cenknâmelerinde en çok ismi geçen ve olayın akışına katkıda bulunan at Düldül'dür. (Çetin, 1997: 415-416). (Sağlam, 2015: 189-190). Zufunun Kıssası yapılan incelemede genel olarak at, sadece binek aracı olarak kullanılmıştır:

“Atları kuşanıp Allah’a tevekkül ederek İmam’ın ardınca yola koyuldular.”
(Zufunun Kıssası)

“Muhafızların atlarının ayaklarından çıkan toz dumandan dünyayı is kapladı.” (Zufunun Kıssası)

Eserde olayın gelişimine sadece bir kez katkıda bulunan at, Muhammed b. Hanefiyye'ye zarar gelmemesi için geri çekilse de, Muhammed b. Hanefiyye, atın bu hamlesini anlayamamıştır:

“Tüm imansızlar kaçmaya başladı. Atlarla onları kovalarken tam hendeklerinin yanına gelince atlar geriye çekildi. İmamın bu durumdan haberi yoktu, sinirlenerek atına kamçıyla vurdu. Kamçı ile vurduğu darbenin acısı atın kemiklerine kadar ulaştı fakat at sahibini kaybetme korkusuyla dört ayağını birbirine bağlayarak çöktü ve hareket etmedi. At dört ayaküstüne çökünce İmamzade baktı ki kendisinin iki bacağı da bükülmüştü ve bacakları dizlerinden sallanıyordu.” (Zufunun Kıssası)

2.6.4.2. Deve

Deve, ulaşım vasıtası olmanın, etinden ve yününden faydalanılan ekonomik ve nesnel bir kaynak olmanın ötesinde, Türk kültüründe kültürel bağlamda sembol kazanan unsurlardan biridir. Doğu Altaylar'da, Orta Asya'nın güney ve batı bölgelerinde ve Anadolu'da Türk boyları arasında temel ihtiyaçların karşılanmasında rol almanın ötesinde, deve insanla özdeştir, akrabadır, insana rehberlik eder (Arslan, 2010: 114). Türk mitolojisine göre, deve alp simgesi olarak da bilinir (Çoruhlu, 2013: 179).

“Onların bu karşılıklı çarpışmalarından çıkan sesler her tarafı sardı. Develerin de aynı şekilde huzuru bozuldu ve bu çıkan seslerden korktular. Onların kalkanları bir bez parçası gibi paramparça oldu. Develerin kubbeleri bu darbelerin gücünden paramparça oldu.” (Zufunun Kıssası)

Eserde deve barınaklarından, yani kubbelerden söz edilmiştir.

2.6.4.3. Aslan

Hayvanların mücadele sahnelerinde aslan, doğa unsurlarına uygun olarak hep zafer kazanmıştır. Aslan, savaş, zafer, iyiliğin kötülüğü yenmesi, kuvvet ve kudret simgesi olmuştur (Çoruhlu, 2013: 169). Bu nedenle cenknâmelerde Müslüman tipler, kahramanlık ve yiğitlik yönünden aslana benzetilmiştir (Demir, 2019: 45).

İncelemeye aldığımız cenknâmelerde Hz. Ali, yiğitlik ve kahramanlık yönünden aslana benzetilmiştir. Hz. Ali için Allah’ın aslanı, Muhammed b. Hanefiyye için de Aslan’ın oğlu olarak ifade edilmiştir:

“Atan Allah’ın aslanı ile yedi gün boyunca gece-gündüz demeden savaştım ve yenildim.” (Zufunun Kıssası)

“Eğer ki Arslan parçasına yardım etsen, aynı şekilde ona ver bir kuvvet,” (Zufunun Kıssası)

Cenknâmelerde geçen aslan kelimesi, bazı yerlerde av hayvanı olarak kullanılmıştır:

“Aslanları ve ceylanları avlarım!” (Zufunun Kıssası)

“Avlanmak üzere çıkan bu kişi avı olan aslanı kaçırdı. Yanından geçip gitti aslan, çaresiz bir şekilde onun peşini bıraktı” (Zufunun Kıssası)

2.6.4.4. Fil

Türk edebiyatında cenknâmelerde fil binek olarak kullanılır (Çetin, 1997: 420). Fil, Müslüman kuvvetlerin karşısında Müslüman olmayanların gücünü ifade edip, heybet timsali olarak anlatılır (Öztürk, 2018: 321). Eserde fil, savaş aracı olarak tanımlanmıştır:

“Sabahleyin dokuz ordu komutanı ve beş bin fille birlikte bunların karşısına çıktı.” (Zufunun Kısası)

“On sekiz bin askeri ve dokuz bin fili öldürüp o an onları mağlup ettiler.” (Zufunun Kısası)

2.6.5. Aletler

2.6.5.1. Alem-Sancak

Cenknâmelerde ‘alem’ ve ‘sancak’ terimleri aynı anlamda kullanılmaktadır. Müslümanların işareti olan ‘alem’ ve ‘sancak’lar, Hz. Muhammed’de yer almakta ve onun tarafından sahabelerden isim yapmış kahramanlara verilmektedir. Bu kahramanlardan biri de Hz. Ali’dir (Çetin, 1997: 422).

“On bin kişilik bir ordu bayrağı gözükiyordu ve o bayrak Şah-ı Merdan’ın bayrağıydı.” (Zufunun Kısası)

“İmam Muhammed Hanifiye ‘Ey Mukbil, sen burada tuğu dikmeye başla, ben de şehre doğru yürüyüş yapacağım. Sonra tuğa doğru savaş açacağız.’ dedi. Mukbil bu sözün üzerine tuğu hazırlamaya başladı.” (Zufunun Kısası)

Metinde, alem-sancak yerine tuğ kelimesi de aynı anlamda kullanılmıştır.

2.6.5.2. Savaş Aletleri

Eşya ve aletler, toplumların yaşayış tarzının esasını oluşturur. İnsanların karakter ve hayat görüşlerine tesir etkiler. Edebî eserlerde yer alan alet ve eşyalar, sembol, alegori gibi öğelerin temelini oluşturur (Kaplan, 204: 64). Anlatı türlerinden cenknâmeler, savaş temalı eserler olduğu için savaş aletleri oldukça fazladır. Eserlerde kahramanlar, iç ve dış tehlikelerden korumak zorundadırlar (Demir, 2019:47). Türk edebiyatındaki eserlerde kahramanların çoğunun kılıç, ok-yay, mızrak ve diğer savaş aletleri vardır.

2.6.5.2.1. Kılıç

Cenknâmelerde düşmana karşı korunmak için gaza uğruna savaşan kahramanlarla özdeşleşen kılıç, önemli bir savaş aletidir. Eski dönemlerde kılıçlar, askeri bir onur ve gelenek sembolü olarak görülmüştür. Atı ve kılıcı olan kahramanlar, bütün zorlukları ve düşmanları yenebilecek durumdadırlar (Çobanoğlu, 2003: 116). Birçok edebî eserde kahramanların savaş aletlerine isimler verilmiştir. Cenknâmelerde en çok görülen ve adlandırılan savaş aleti Hz. Ali'nin kılıcıdır. Hz. Ali'nin cenknâmelerinde, Allah tarafından gaza için verilen Zülfıkar, efsanevî özelliklere sahip, Hz. Ali'nin en büyük yardımcısıdır. Ayrıca Zülfıkar'ın Türkistan sahasında İslamiyet'in yayılmasında büyük rolü olmuştur. Türk insanının kılıca karşı olan inancından dolayı birçok olağanüstü özellik ile donatılmıştır (Çetin, 1997: 424). Hz. Ali'nin cesaretinden ötürü, kendisine 'Allah'ın Kılıcı' tabiri de kullanılmaktadır. (Bars, 2008: 175).

Metinde, Hz. Ali'ni kılıcı Zülfıkar'a değinilmemiştir. Eserde kılıç, herhangi olağanüstü veya efsanevî bir özelliğe sahip değildir. Kılıç sıradan bir savaş aleti olarak betimlenir:

“Zufunun İmam Muhammed'in sözlerini duyunca daha da sinirlendi. Elindeki kılıcı sallayarak atını harekete geçirerek onun üstüne yürüdü. Kılıcının sapı ile ona bir darbe indirdi. İmam Muhammed onun bu darbesi ile bayıldı.” (Zufunun Kıssası)

“İmam Muhammed'e geldi. O da kılıcını eline alıp güçlü bir şekilde Zufunun başına doğru darbe indirdi.” (Zufunun Kıssası)

Düşmanın kullandığı kılıca karşı, gaipten gelen fiziksel kuvvetle mücadele edilmiştir:

“Sıradan olan kişi kılıcını kılından çıkarttı ve İmamzade'ye doğru saldırdı. İmamzade onun kılıcına karşılık verdi. Sıradan kişinin kılıcı elinden düştü. Muhammed Hanıfiye elini uzatıp onun belinden tutarak başının üzerinde döndürdü. Döndüre döndüre sert bir şekilde yere vurdu ve kum taneleri kadar parça parça oldu.” (Zufunun Kıssası)

“İmamzade Muhammed Hanıfiye yine eliyle kılıca karşılık verdi ve kılıcı onun elinden söküp aldı. Daha sonrasında diğer eliyle atın üstünde duran kızın

belinden tutarak havaya kaldırdı sonra yere doğru bir darp ile indirdi, öyle vurdu ki beline kadar yerin dibine girdi.” (Zufunun Kıssası)

“Zufunun, Amlak’ın kemerinden tutarak atından bir kuş gibi taşın üzerine attı. Onu yere yatırdı ve bağladı.” (Zufunun Kıssası)

Cenknâmelerde kılıç, yiğitliğin simgesi olarak önemli bir yer tutar, kahramanın cesaretini ve gücünü temsil eder. Zufunun Kıssası’da ise, bununla buna dair herhangi bir ifadeye yer verilmemiştir.

2.6.5.2.2. Ok-Yay

Ok ve yay motifi Türk kültür tarihinde önemli bir yer tutar ve savaşçılığın, alplığın bir işareti, hâkimiyetin sembolü, boy ve coğrafya ismi olarak geçmektedir. Cenknâmede ok ve yay sıradan bir savaş aleti olarak anlatılmaktadır:

“Okarla karşılıklı mücadele ettiler. Her ikisinin de yayları paramparça oldu.” (Zufunun Kıssası)

“İmam ok atarak kendini koruyordu. İmam’ın okları kâfirleri vuruyordu. Bunun sonrasında İmam’ın okları bitince hizmetçiler oklarını İmamzade’ye verdiler fakat onların da okları bitti.” (Zufunun Kıssası)

2.6.5.2.3. Mızrak

Mızrak, sözlükte “dürtmek; atmak, fırlatmak; delmek” anlamlarına gelen ‘zerk’ kökünden türetilmiş bir alettir. Kur’ân-ı Kerim’de mızrağın avlanma silâhı olduğuna işaret edilirken, hadis kaynaklarında ise Hz. Peygamber’in “Benim rızkım mızrağımın gölgesinde yaratılmıştır.” (Terzi, 2020: 3-4) dediği nakledilmektedir. Türk edebiyatında cenknâmelerde çok rastlanılmayan mızrağa, bu eserde birçok kez değinilmiştir.

“Eğer kabul etmeyeceksen mızrağımın ucunda öleceksin.” (Zufunun Kıssası)

“İmamzade mızrağı eline aldı, ordunun bir tarafına girip diğer tarafından çıktı.” (Zufunun Kıssası)

Cenknâmede Hz. Peygamber'in mızrağına da değinilmiştir. Hz. Ali'den Zufunun'a bir mızrak verilmesini emretmiştir:

“Hazreti Aleyhisselam'dan yine ses geldi, ‘Ey Ali! Mukbil ile gelen bir kız var. Şah İram'ın kızıdır. Onun adını da Muhammed Hanifiyye olarak adlandır ve ona bir mızrak ile on bin kişilik bir orduyu onlara yoldaş kıl!’ dedi.” (Zufunun Kıssası)

“Periler padişahı, Emirzade ile Zufunun'un düğününü herkese duyurdu. Ondan sonra Hazreti Resulü Ekrem'in (SAV) mızrağını Emirzade'nin çadırına götürüp koydu. Bütün İslam ordusu ve sahabelerinin görmesini sağladı. Bütün İslam ordusu Emirzade'nin ayaklarına kapanarak ona hürmetlerini sunarak mutlu bir şekilde Allahu Teâla'ya hamd ettiler.” (Zufunun Kıssası)

Zufunun Kıssası'ndaki Hz. Peygamber'in mızrağına yapılan atıf hem kahramanlık ve iradenin gücünü, hem de İslam'ın zaferi ve adaletini simgeler. Eserde yapılan bu atıf, aynı zamanda savaşın yalnızca fiziksel değil, manevi bir boyuta sahip olduğunu vurgular.

2.6.5.2.4. Kalkan, Topuz, Gürz ve Çekiç

Cenknâmede adı geçen diğer savaş aletlerinden birkaçı, kalkan, topuz-gürz ve çekiçtir. Muhammed b. Hanefiyye ve Müslüman ordusu, düşman saldırısına karşı savunma aleti olarak kalkanı kullanmıştır

“İmamzade onu kalkanı ile geri çevirdi, kalkanı ikiye bölündü.” (Zufunun Kıssası)

Farsça gürz, Türkçe topuz adı olan savaş aleti, cenknâmede isim olarak aynı anlamda kullanılmıştır:

“Marîh, ‘Bin gürziyi Zufunun'un başına koyun.’ dedi. Zufunun kendi gürzisini, kaldırıp onun gürzisinin sapına vurdu ve topuz yere düştü.” (Zufunun Kıssası)

“Hazreti Ali hemen topuzunu kaldırdı” (Zufunun Kıssası)

“Hace Ömer on sekiz tane topuzu alarak Botpolara ulaştı. Her birini tek nefeste öldürdü ve tüm Müslümanları geri getirdi.” (Zufunun Kıssası)

“Hace Ömer de topuzla İmansıza saldırdı, atından düştü.” (Zufunun Kıssası)

“Şah İram bir gürzisini ulu İmam’ın başına koydu.” (Zufunun Kıssası)

Cenknâmede kullanılan bir diğer savaş aleti çekiç olmuştur:

“Sıra Me’ad Şah’a gelmişti. Şevke geldi ve çekiçe vurdu. İmansızın kemikleri derisinin altında ezildi.” (Zufunun Kıssası)

2.6.6. Çalgılar

Cenknâmede savaş çalgısı olarak borazan, trompet gibi çalgılar çalınmıştır. Savaş çalgıları, daha çok ses çıkaran, gösterişi artıran çalgılardır. Savaş başlangıcından sonuna kadar çalınırdı (Çetin, 1997: 433).

“Faraj Şah her türlü savaş aletlerini hazırlattırdı. Borazan ve davul gibi çalgılar da hazırlattı. On iki bin borazancı ve davulcu savaş muharebesi için çaldı. Bu sesler tüm dünyada duyuldu. Hayvanların ve mahlûkatın kulakları sağır oldu.” (Zufunun Kıssası)

“İslam ordusu tetikteydi dinleniyordu, gece yarısıydı ve savaş yapıldı, marşlar söylemeye başladılar ve tüm Müslümanları aldılar.” (Zufunun Kıssası)

Zufunun Kıssası’nda dikkat çeken bir diğer savaş çalgısı, Hz. Ali’nin davuludur. Bu özellikle Anadolu sahasındaki cenknâmelerde yer alan bir motif değildir. Bu atıf Zufunun Kıssası’nın farklı bir kültürel ve edebî gelenekten beslendiği veya özel bir anlatım biçimi kullandığını gösterebilir.

“Emirzâde’nin bu nidasını Allahu Teâla kabul eyledi. Hazreti Cebrail Aleyhisselam’a “Yeryüzüne git, çöle sabah meltemi ver. Bu feryadı Ali’nin kulağına koysun, koca davulunu vursun.” diye buyurdu. Hz. Cebrail Aleyhisselam yeryüzüne geldi. Çöl rüzgârına dinletti. Çöl rüzgârı Hazreti

Ali'nin kulağına feryadı dinletti. Hazreti Murtaza-i Ali hemen ayağa kalktı. Gerekli zırhları hazırlayıp yola çıktı.” (Zufunun Kıssası)

2.6.7. Kıyafet Değiştirme

Kıyafet değiştirme cenknâmelerde sıkça başvurulmuş bir savaş hilesidir (Çetin, 1997:443). Halk anlatılarında kullanılan kılık değiştirme motifi, kısa bir süreliğine tanınmamak amacıyla başkalarının kıyafetini giymesi ve kendilerini başka biri olarak tanıtmaları şeklinde tanımlanmaktadır (Öztürk, 2018: 322). Hz. Muhammed, Hz. Ali'den Zufunun'un Muhammed b. Hanefiyye'nin kılığına girmesini emrederek, onun Muhammed b. Hanefiyye'yi buluncaya kadar erkek kıyafeti giymesini ve kendisini Muhammed b. Hanefiyye olarak tanıtmasını ister:

“Hazreti Aleyhisselam'dan yine ses geldi, 'Ey Ali! Mukbil ile gelen bir kız var. Şah İram'ın kızıdır, adı Zufunun'dur. O kız da bundan sonra senin evlatlarındandır. Onu evine götür ve şaşalı kıyafetler giydir. Onun adını da Muhammed Hanifiye olarak adlandır!' dendi.” (Zufunun Kıssası)

“Zufunun özel bir elbise giydi. Daha önce silahlarla kuşanmıştı, fakat şimdi kadın elbisesi giydi.” (Zufunun Kıssası)

Hz. Muhammed, Hz. Ali'ye Zufunun'un erkek kıyafetleri giyerek kız olduğunu saklamasını ister:

“Muhammed bin Hanefiyye, 'Ben ki zamanın aslanı, Sahipkıran Ali'nin evladıyım. Ne zamandır erkeklerin kıyafetini giyer ve mertlerin meydanında meydan okumaktasın? Senin görevin yetişmemiş bir tohumu bile alıp onu açılan pamuk veya gül tanesi olana dek yetiştirmek ve onu muhafaza etmektir.' dedi. Zufunun 'Ey Yiğit! Benim kız olduğumu nereden bildin?' dedi. Muhammed bin Hanefiyye 'Sen üstüme at sürdün. Ama kendini korumak için takmış olduğun kalkanın özellikle ön tarafı bizimkinden farklıydı. Bu doğrultuda kız olduğunu anladım.' dedi.

'Ey Zayıfa! Kendini bir erkek ve mert bir kahraman gibi göstermeye çalışıyorsun, fakat senin görevin eline bir tohum verildiğinde onu büyütene/yetiştirene kadar evinde oturmaktır.' dedi. Zufunun, “Benim kız

olduğumu nereden bildin?” dedi. Ummu Hanefiyye, ‘Senden önce giydiğin zırhın şekli senin kız olduğunu söylüyor.’ dedi.” (Zufunun Kıssası)

Cenknâmede Hace Ömer de savaşta kılık değiştirmektedir:

“Hace Ömer devam etti, ‘Ey Kimiz Bodpo ayağa kalk ve üzerindeki elbiseyi çıkar.’ dedi. O da elbisesini çıkarttı ve başka bir kıyafet giydi. Hace Ömer, Bodpo’nun kendi kıyafetlerini giydi. Bodpo’nun omuzlarına bindi ve kimse onu yakalayamadı. Bunu gören Bodpolar birinin padişahın boyuna bindiğini söylediler.” (Zufunun Kıssası)

2.6.8. Formülistik Sayılar

Türk kültüründe sayılar önemli bir yere sahipti; bunların büyük bir bölümü dinî inançlardan kaynaklanmaktadır. Bazı sayıların işlevi, İslamiyet öncesi sosyal hayata dayanmaktadır (Yardımcı, 2000: 636). Türk edebiyatında, İslamî inanışların dinin etkisi çok fazladır.

2.6.8.1. Üç Sayısı

Türk halk edebiyatı anlatı türlerinde en çok kullanan sayı üç sayısıdır. Üç sayısı, dinleyicinin dikkatini çekip konunun önemini vurgulamak amacıyla kullanılır (Yetkin, 2016: 66). Cenknâmede zaman kavramı olarak üç sayısı kullanılmıştır:

“Üç gün boyunca yemek dağıttılar. İmam için Kur’an okuyup dualar ettiler. Üç gün yas tutuldu.” (Zufunun Kıssası)

“Üç gün geçince Mukbil saklandığı yerden çıktı.” (Zufunun Kıssası)

“Üç gün boyunca yemek dağıttılar herkes İmam için Kur’an okudu, dualar ettiler. Üç gün yas tutuldu.” (Zufunun Kıssası)

Üç sayısı, cenknâmede yer yer sadece sayı belirtmek için kullanılmıştır:

“Jandal Şah ferman verdi üç bin kişilik orduya, ‘Saldırın!’ dedi. İmansızların ordusu sanki bir koyun sürüsü İmam Hanifiye sanki bir kurt gibi oldu. Üç

tane koyunu önüne getirip sürdüler, bu üç tane komutanı da belinden tutarak Jandal Şah'ın yanına getirdi.” (Zufunun Kıssası)

2.6.8.2. Yedi Sayısı

Yedi sayısı, Orta Asya Türk boylarından günümüze kadar Türk halk inançlarında en çok anılan sayılardandır. Yedi sayısı, Anadolu’da ve Türk boylarında kutsal sayılmaktadır (Yardımcı, 2000: 641).

Metinde kullanılan bir diğer sayı motifi yedidir. Bunlar, gün, sayı belirtme ve yol olarak ifade edilmiştir:

“Ey iki cihana bedel, gözümün nuru olan evladım, sen neler diyorsun? Ağzın neler söylüyor? Atan Allah’ın aslanı ile yedi gün boyunca gece-gündüz demeden savaştım ve yenildim.” (Zufunun Kıssası)

“Ey İmansızlar Allah’ın bir olduğunu bilin ve onun kudretini görün. Yedi göğün sütunsuz bir şekilde havada muallak durduruyor ve aynı şekilde yeri de bu semanın içinde sabit tutuyor.” (Zufunun Kıssası)

“Zerrin şehrine giden iki yol var. Biri kırk gün, diğeri yedi gün sürüyor.” (Zufunun Kıssası)

“Âşık ile Maşuk birbirlerine kavuştular. Yedi gün boyunca bütün halk düğünü izlediler.” (Zufunun Kıssası)

“Periler padişahının kızı Karna, İmamzade’ye âşık olmuş. Yedi yıl boyunca onu takip etmiş. İmran Şah’ın ülkesinden vakti ganimeti olarak onu almış.” (Zufunun Kıssası)

2.6.8.3. Kırk Sayısı

Kırk sayısı, masal, hikâye, destan ve efsanelerde geçen bir motiftir. Kırk sayısı, çeşitli kültür, din ve inançlarda görülmektedir (Çetin, 1997: 451). Metinde kırk sayısı; gün, yıl, mesafe ve kişi sayısı olarak geçmektedir:

“Macunu kırk bir gün boyunca cerahat yerlerine sürdüler. Kırk günden sonra ayakları öncekinden daha sağlıklı oldu.” (Zufunun Kıssası)

“Zerrin şehrine giden iki yol var. Biri kırk gün, diğeri yedi gün sürüyor.” (Zufunun Kıssası)

“İmam Muhammed: Anneciğim, benim için şefkatli ve merhametli olan annem. Benim derdimi anlatmak için kırk yıl bile kâfi gelmez.” (Zufunun Kıssası)

“Muhammed kendisi de işin başına düşerek atından indi ve ellerini sıvayarak taşı kaldırıp 40 metre uzaklığa attı.” (Zufunun Kıssası)

“Yürümeye devam ederlerken o dağın altından bir grup topluluk ortaya çıktı. Bu gurup kırk kişiden oluşmaktaydı.” (Zufunun Kıssası)

“Zufunun kırk hizmetçisiyle beraber Mukbil'in yanına geldi.” (Zufunun Kıssası)

“Kırk cariyesiyle siyah elbiseler giyip yas tuttu.” (Zufunun Kıssası)

Metinde geçen sayı motifleri, geleneksel anlamlar ve mitolojik öğeler taşıdıkları kültürel değerlerle ilişkilendirilir. Eserde bu sayıların kullanımı, savaş ve zafer öğelerin anlatılmasında önemli bir yer tutar.

3. METİN: ZUFUNUN KISSASI

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla.

Kıssa-i Zufunun İmam Muhammed Hanifiye ile Zufunun arasında gerçekleşen çarpışma. Bilin ve dikkatli olun. Bu kıssa öyle bir kıssa ki içerisinde birçok harikalar ve inceler barındırmaktadır. Bu kıssa Abdullah bin Abbas tarafından nakledilmiştir. Çöküş dönemine geçen dünya ehline örnek olması öngörülmüştür. İmam Muhammed Hanifiye ve Hz. Şah Merdan⁴ ve Arslan Yezdan, Murtaza-i Alilerin ehli küffar ile savaşmaları gibi hususlar zikredilmektedir.

Raviler öyle rivayet ediyorlar ki bir gün İmam Muhammed Hanifiye isteği doğrultusunda Hz. Ebu Bekir Sıddık (r.a)'ın oğulları İsmail, Kasım ve onların hizmetkârı olan Mukbil'le beraber tüm hazırlıkları tamamlayarak sahraya doğru yola çıktılar. Yürümeye devam ederlerken o dağın altında bir grup topluluk ortaya çıktı, bu grup kırk kişiden oluşmaktaydı. Onların başında Zufunun bulunmaktaydı, diğerleri ise ona tabi olan hizmetçileri idi. Onların her birisi çok farklı ve özel bineklere binmiş bir vaziyetteydi. Süslü ve özel elbiseler giyen Zufunun en önde olup onlara liderlik ediyordu. Zufunun, kendisini kim düelloda yener ve yere düşürürse onunla evleneceğim diye yemin etmişti. Ama onunla baş edebilecek hiçbir asker veya komutan çıkmamıştı. Fesahat ve belagat yönünden de kimse onunla baş edemezdi, maharet ve pehlivanlıkta destanlara konu olan Rüstem gibi hırçın bir yiğitti. Letafet ve dış güzellikte sanki cennet hurilerinden bir huri misaliydi. Bununla beraber onun çok değişik bazı iş ve uğraşları da mevcuttu. Onun şanını ve namını duyan civar memleketlerin şehzadeleri onun güzelliği için çarpışır, kendilerini helak ederlerdi. İşte böyle bir seyir devam ederken o gün Zufunun da o dağa yolculuğa çıkmıştı. O dağda İmam Muhammed Hanifiye ile karşılaştı. Zufunun seyir alanında dört yabancının yürüdüğünü görünce çok sinirlendi.

“Bu kimseler kim? Bu beldelerde herhangi biri gezerse ayakları yanar, canı acıdığında gözlerinden yaş damlarsa gözyaşı bile buhar olur. Buralara hiçbir insanoğlu gelemezken bunlar da kimdir?” diye kılıcı ile Muhammed Hanifiye'ye doğru saldırdı. “Sen kimsin? Burada ölüm endişesi gütmenden nasıl geziyorsun? Evvela namını şanını söyle bakalım, kılıcım altında namsız ve şansız bir şekilde helak olma!” dedi. İmam Muhammed

⁴ Kıssada “Şah Merdan” adıyla geçen kişi Hz. Ali'dir.

Hanifiye, Zufunun'un bu sözlerinden etkilendi ve ona şöyle karşılık verdi: "Ben ki zamanın aslanı, Sahipkıran Ali'nin evladıyım. Ne zamandır erkeklerin kıyafetini giymekte ve mertlerin mekânında meydan okumaktasın? Senin görevin yetişmemiş bir tohumu bile alıp onu açılan pamuk veya gül tanesi olana dek yetiştirmek ve onu muhafaza etmektir." Zufunun şöyle dedi: "Ey yiğit! Benim kız olduğumu nereden bildin?" Muhammed bin Hanifiye cevap verdi: "Sen üstüme at sürdün. Ama kendini korumak için takmış olduğun kalkanın özellikle ön tarafı bizimkinden farklıydı. Bu doğrultuda kız olduğumu anladım." Zufunun dedi: "Ey yiğit! Belki de kız olabilirim evet, ama elime düştün. Hiç kimseyi işkence etmeden öldürmem. Çabucak geri dön, şansız ve namsız bir şekilde elimde helak olma!" İmam Muhammed karşılık vererek: "Eğer ismimi soruyorsan ismim Muhammed. Babamın ismini merak ediyorsan Cengâver Aliyu'l-Murtaza'dır. Ben ise onun oğluyum, istediğim yere gider ve istediğim beldeleri gezerim. Aslanları ve ceylanları avlarım." Zufunun dedi: "Acaba ne kadar yetenekli ve liyakatlisin? Ey bahtsız kul, göster bana maharetini ki iki kişi arasında kimin mert ve kimin namert olduğu anlaşılsın." İmam Muhammed bin Hanifiye dedi: "Er kişinin kadınlara karşı silah kullanması haramdır. Asıl mert kişi böylesi bir rekabetten uzak durur. Eğer ki bu iş haram olmamış olsaydı o zaman ben sana maharetimi göstermiş olurum."

Zufunun, İmam Muhammed bin Hanifiye'nin sözlerini duyunca daha da sinirlendi. Elindeki kılıcı sallayarak atını harekete geçirip onun üstüne yürüdü ve kılıcının sapı ile ona bir darbe indirdi. İmam Muhammed onun bu darbesi ile bayıldı ve atından düştü. Zufunun daha da öfkeli bir şekilde atından indi ve yerde yatan İmam Muhammed bin Hanifiye'nin üstüne onun başını kesme niyetiyle oturdu. Fakat onun nefes almadığını görünce ölü bir bedene silah değdirmek meziyet değildir deyip fikrinden döndü, sonra da Hz. Ebubekir'in oğullarını esir alarak oradan ayrıldı. İmam Muhammed bin Hanifiye düştüğü yerde bayılmış bir vaziyette bırakıldı. Ama hizmetçilerden olan Mukbil bir yere gizlenmişti.

Zufunun Hz. Ebubekir'in oğullarından olan İsmail ile Kasım'ı götürmüştü. Onların boyunlarına ağır zincirler vurdurdu. Onları babası Şah İram'a götürdü, Şah İram kızını sorguya çekerek "Bugün nerelerdeydin?" dedi. Zufunun, "Seyir için bahçeleri dolaşıyordum, dört tane yabancı gördüm. Onlarla karşılaştım, onlardan biri hoşuma gitti. O Ali'nin oğluymuş. Ona kılıcımın sapı ile vurmuştum, darbe sonucu öldü. Bir diğeri ise gizlendi, diğer ikisini ise getirip zindana attım." dedi. Şah İram kızına "Şükret ki kendin sağ bir şekilde karşımda bulunuyorsun." dedi. Tam da o sırada vezir söze dâhil olarak "Padişahım, beni

bağışlayın. Ali'nin mertliği ile ilgili birkaç beyanım olacak. Eğer mümkünse bunları dile getirmek isterim!" dedi. İram Şah destur verince vezir söze başladı, "Bu Ali'nin oğlu olmayabilir. Zira eğer öyle olsaydı Ali bizim burada rahat oturmamıza izin vermezdi. Elbette buraya gelir, şehri tahrip eder ve bizi de sürgün ederdi. Çünkü Ali ile ilgili hep anlatılır. Yüz tane kaleyi tek başına fethettiği ve onun mertliği herkesçe bilinir. Onun karşısında kimse duramaz! Eğer Ali bu olayları duyarsa bu sabah hemen savaş için burada hazır bulunur ve evlerimizi başımıza yıkar! Namert veya mert kim işte o zaman belli olur." dedi. Vezirin sözlerini duyan Zufunun daha da sinirlendi ve vezire "Ey haramzade, niçin benim huzurumda Ali ile ilgili bu kadar övgüler zikrediyorsun? Bende nice şehirleri tahrip etmedim mi? Nice nice pehlivan ve mertleri devirmedim mi?" deyip kılıcına işaret etti.

Vezir kaçarak padişahın tahtı arkasına gizlendi. Kendisinin de öldürüleceği endişesi onun rahatını bozdu, Vezir korku içerisinde söylemiş olduğu sözleri tevil ve tefsir etmeye başladı. "Ey Padişahım İram, ben Zufunun'un hâlini görünce onu yalanladım. O öyle bir şey söyledi ki, hakikat olduğu aşikârdır. Lakin bu sözleri Zufunun'a acıdığım için dile getirdim. Zira bugün Ali'nin oğluna, sonra elbette kendisine, ondan sonra da İran ve Turan'a galip gelecektir! Fakat hiç rahat bir ömür geçirmiyor diye endişe etmiştim!" dedi. Zufunun bu sözleri duyunca biraz sakinleşti ve huzurdan ayrılp istirahat çekildi.

Vezir aman buldu ve Şah İram'a meramını anlatmaya devam etti, "Padişahım, ömrün uzun ve mülkün abat olsun. Ali'nin karşısına kimse çıkmasın. Kim ki onun karşısına çıkarsa muhakkak ki onun helaki kesindir. Arap olan bu ikisini Zufunun tutsak etmiş. Onları kendi hallerine bırakırsak onlar da kendi işlerine devam ederler!" dedi. Şah İram da "Öyleyse onları salıverin!" dedi. Vezir, "Eğer bir eğlence görmek istiyorsan onlara at ile silah verelim, onların oyunlarını izleyelim!" dedi. Şah İram, "Onları zindandan çıkarın!" emrini verdi. Esirler hürriyetine kavuştu. Padişah onlara at ve silahlar verdi. Muhammad İsmail ve Muhammed Kasım zırhları ve silahları kuşandı. Bineklere binip meydana doğru hareketlendiler. Kılıç sallayıp karşılıklı çarpıştılar, ne kadar yetenekli ve mert olduklarını gösterdiler. Şah İram onların gösterilerine bayıldı. Sonra onlar kılıçları ile İmansızlara saldırdılar. Onlardan birkaç tanesini öldürdüler. Şah İram bu durumdan bir hayli korktu.

Sonuç itibariyle can korkusu nedeniyle tahtını bırakıp kaçtı. Şah İram herkese onlara saldırmalarını emretti, tüm İmansız topluluklar onlara saldırdı. Kurdun koyun sürüsünü dağıtırcasına iki kahraman da tüm İmansızları param parça etmeye devam etti. İmansız topluluk Zufunun'a hemen bir haberci gönderdi. Durumdan haberdar olan Zufunun hemen

kılıç kuşanıp çarpışmak üzere meydana geldi. Meydanda çok fazla cesetlerle karşılaştı, onların karşısına dikildi ve “Ey Araplar! Silahlarınızı bırakın ve teslim olun. Eğer teslim olmaz iseniz komutanınız gibi sizi de helak edeceğim.” Bu iki kahraman, Zufunun’un sözleri doğrultusunda teslim oldular. El pençe durup kendileriyle ilgili verilecek hükmü beklediler. Tekrardan esir olarak zindana atıldılar. Zufunun kendi sarayına dönünce Arap diyarlarına gitme kararı aldı.

Şimdi de iki çift söz Muhammed bin Hanifiye ile ilgili durum izah edelim.

O günde İmam Muhammed bin Hanifiye Zufunun’un darbesi üzerine bayılmışken üç gün boyunca ayılmadan yattı. Üç gün geçince Mukbil saklandığı yerden çıktı. İmam Muhammed bin Hanifiye’nin bayıldığı yere geldi. İmam Muhammed bin Hanifiye’yi gördü, orada yatıyordu. Can havliyle koşarak onun yanına geldi, İmam Muhammed bin Hanifiye nefes alıyordu. Hemen su alıp yüzüne serpti, İmam Muhammed bin Hanifiye kendine geldi ve gözlerini açtı. Ayağa kalktı, Mukbil İmam’ın ayaklarına kapılıp şükretmeye başladı ve “Elhamdülillah!” diye devam etti. İmam Muhammed bin Hanifiye, “Ey Mukbil, efendilerin nerede?” dedi. Mukbil, “İşte o günkü güzel kadın onları alıp götürdü” dedi. Böylece İmam Muhammed bin Hanifiye ile Mukbil evlerine döndüler. Allah en doğrusunu bilir.

Ravilerin en seçkini ve nakledenlerin en adili olan ravi anlatır:

Ey kardeşlerim, şimdi de iki çift İmam Muhammed bin Hanifiye’nin hizmetçilerinden nakledelim. O gün İmam yürüyüşe çıktığında aradan üç gün geçmesine rağmen eve dönmedi. Bibi Hanifiye bu durumdan oldukça endişelendi. Dördüncü gün İmam Muhammed bin Hanifiye’yi görme arzusu daha da arttı. Üç dört gündür gelmeyen evladı ile ilgili ‘Evladın nerede?’ diye Şah Merdan sorarsa ne diye cevaplarım diye düşüncelere daldı. İşte o sırada Mukbil ile İmam Muhammed bin Hanifiye huzura geldi. Hemen ayağa kalkıp İmam’ın alnından öpüp ona sarıldılar.

İşte o sırada şu beyitleri okudu:

Beyt

Bugün dört gün olmuş, ey göz nurum sen neredeydin?

Kendini nerede ne tür belalardan gizlemekteydin?

Gece gündüz demeden gözlerimi yoluna hasret bıraktın.

Ki benden haber almadan hangi yollarda revan oldun, nerelerdeydin?

Bakıyorum ki gül yüzün neden safran gibi oldu?

Benim gözümde hep tüm cihanın en güzel yaprağı, nerelerdeydin?

Hanifiye'nin cihan bağında bulduğu bir yemindin,

Sen her zaman gözümün nuru, kalbim kuvvetiydin, nerelerdeydin?

İmam Muhammed bin Hanifiye, “Bugün yürüyüşe çıkalı dört gün olmuş.” deyip bunun haricinde hiçbir şey söylemedi. Ama Bibi Hanifiye oğluna uzunca baktı ve yüzünün safran gibi solduğunu gördü. Bibi Hanifiye, “Evladım, yüzün neden soluk düştü? Tenin neden zayıf düştü ve rengin neden farklılaştı?” diye tekrar sordu. İmam Muhammed bin Hanifiye, “Anneciğim, benim için şekatli ve merhametli olan annem. Benim derdimi anlatmak için kırk yıl bile kâfi gelmez.” diye cevap verdi. Bibi Hanifiye İmam Muhammed bin Hanifiye'yi kendi haline bırakmadı ve olanları bir bir anlatmasını sağladı.

Nazm (Altılı Şiir)

İçimdeki derdimi söylersem lisan ve dil yanacaktır.

Eğer ki gizlersem gizlediğim tenim yanacaktır.

Başıma öyle musibet isabet etti ki hiç çare yoktur.

İşte bundan ötürü de endişeden bu ten yanmaktadır.

Bu sözleri dost olan kimseye aşıkâr edememekteyim.

Onun düşüncesi benim tenimde her zaman her yerde yanacaktır.

Sonuç olarak, İmam Muhammed bin Hanifiye, “Yürüyüş yaptığım gün bir kızla karşılaştım. Ondan bir darbe alarak yere düştüm.” diyerek tüm olayları detaylıca anlatmaya devam etti. Bibi Hanifiye, sinirlenerek âh çekti ve yere yığıldı. Sonra ayılınca “Ey iki cihana bedel, gözümün nuru olan evladım, sen neler diyorsun, ağzın neler söylüyor? Atan Allah'ın aslanı ile yedi gün boyunca gece gündüz demeden savaştım ve yenildim. Atımdan eliyle kaldırıp, başı üzere dolaştırdı ve yere koydu. Böylesi pehlivanın evladı olarak böylesi sözler söylemeyi kendine nasıl yakıştırıyorsun? Bir kızdan dayak yediğini nasıl utanmadan dile getiriyorsun? Bu sözü burada söyledin, bir daha hiçbir yerde dile getirme ve bizleri utanç

içerisinde bırakma!” dedi. İmam Muhammed bin Hanifiye bu sözden çokça sinirlendi. İçi gazap ateşi doldu, civarındakilerin sözleri onun derdi üstüne dert olarak bindi.

İmam Muhammed bin Hanifiye “Ey Anacağım, sen az önce ne dedin? Babamla yedi gün çarpıştığını dile getirdin.” dedi. Bibi Hanifiye, “Ne olmuş dile getirdiysem? Hah erkek hah kadın fark etmeksizin kendi hünerlerini karşısındakine göstermelidir.” dedi. Bu sözlerin akabinde İmam Muhammed bin Hanifiye köşesine döndü. Mukbil’i huzura çağırdı. “Ey Mukbil, bir yabancıнын varlığı beni huzursuz etti, onun varlığı beni çok rahatsız ediyor. Şimdi gidip Zufunun ile babasının şehrini fethedip onları Müslüman yapmazsam bu şehir yani Medine’ye dönmeyeceğim.” diye yemin etti. Atını ve silahını kuşanarak Şah İram’ın şehrine doğru at sürdü. Ama sabah olunca Bibi Hanifiye endişe ile uyanarak, gaflet uykusundan zindeliğe geçti. Oğlunu görmek üzere odasına girdiğinde orada İmam Muhammed bin Hanifiye’yi bulamadı. Hizmetçilere sual etti, kapıları ardı sıra gezdi. O an aklına akşamleyin söylediği sözler üzerine Zufunun’un şehrine gitmiş olma ihtimali geldi ve bunun üzerine kendisini kınamaya başladı. Gözlerinden Ali Murtaza’ya ne cevap vereceğini düşünerek yaşlar damlamaya başladı.

Netice itibariyle onlar da gerekli hazırlıkları yapıp atları kuşanıp Allah’a tevekkül ederek İmam Muhammed bin Hanifiye’nin ardınca yola koyuldular ve sonrasında Zufunun’un memleketinin sınırına geldiler. Her tarafa göz gezdirdiler, İmam Muhammed bin Hanifiye’yi bulamadılar. Tam da o sırada bir kalabalık gözükmeye başladı. Onların karşısına çıkan gurup da silahlarını kuşanmış ve binekler üzerinde duruyorlardı. Göz kapayıp açınca kadar bir zaman dilimi içerisinde Zufunun, Bibi Hanifiye karşısında peyda oldu. Zufunun yabancı bir kadını kendi sınırları içerisinde görünce daha da sinirlendi. Zufunun, “Sen nasıl bir kadınsın ki burada benim iznim olmaksızın geziyorsun?” diye sordu. Bibi Hanifiye, “Sen kimsin ki böyle güzel bahçelerin müşahedesini başkalarına yasaklıyorsun?” diye karşılık verdi. Zufunun, “Burası benim bahçemdir, hiç kimse benden izinsiz burayı gezemez.” diye cevapladı. Bibi Hanifiye, “Ey Zayıf!⁵ Kendini bir erkek ve mert bir kahraman gibi göstermeye çalışıyorsun, fakat senin görevin eline bir tohum verildiğinde onu büyütene/yetiştirene kadar evinde oturmaktır!” dedi. Zufunun, “Benim kız olduğumu nereden bildin?” diye sordu. Bibi Hanifiye, “Senden önce giydiğin zırhın şekli senin kız

⁵“Zayıf” kelimesi, metnin orijinalinde yetersiz ve güçsüz-kuvvetsiz anlamında kullanılmıştır.

olduğunu söylüyor.” diye cevapladı. Zufunun, “Doğrudur, ben bir kızım ama mertlerden daha da merdim!” dedi ve kılıcını çıkardı.

Zufunun, bir bela gibi Bibi Hanifiye’ye doğru saldırdı. Tam da bu sırada İmam Muhammed bin Hanifiye de oraya yetişti. Etrafı gözden geçirince bir kadının diğerlerine doğru saldırdığını gördü. İmam Muhammed bu durumdan hoşnut olmadı. Gidip durumu öğrenmek ve olanları durdurmak istedi. Sonra Mukbil’e beklemesini söyleyerek oraya doğru hareketlendi. O zamana kadar Zufunun kimseye zarar vermemişti, kalbine bir şefkat ve rahmet duygusu yerleşmişti. Bibi Hanifiye de kendi pehlivanlığını daha kimseye göstermemişti. Ama İmam Muhammed bin Hanifiye kendi hizmetçilerinin yenildiğini, Zufunun ile Bibi Hanifiye’nin çarpışmakta olduğunu müşahade etti. İmamzâde hemen annesini oradan uzaklaştırdı ve Mukbil’e annesine göz kulak olmasını tembihledi. Sonra Zufunun’un çarpıştığı yere döndü. Zufunun, “Sen nasıl birisindir ki benden düşmanımı ve esirimi koruyorsun?” İmam Muhammed bin Hanifiye, “O gün senden darbe almış ve bayılmış er kişiyim. O gün senin böyle davranacağını bilemedim, ama bugün yüz canın olsa hepsi de benimdir.” dedi ve hizmetçilerini de meydandan uzaklaştırdı. Hizmetçileriyle beraber anneleri İmam Muhammed bin Hanifiye’yi tanıyamadı. Ona sen kimsin diye sordular, “Böylesi bir durumda neden bize yardım ettin, neden kurtardın bizi?” dediler. İmamzâde, “Ey anneciğim, ben senin ciğerin, gözünün nuru Muhammed’im.” Bibi Hanifiye bu sözü hemen idrak etti ve oğlunu tanıyarak şükretti, “Elhamdülillah sana kavuştum, artık ölsem de gam yemem.” dedi. İmam Muhammed bin Hanifiye, “Anneciğim, izinle ben o kızla gidip çarpışacağım!” dedi. Bibi Hanifiye, “Git, seni yaratana emanet ediyorum.” dedi. İmam Muhammed Zufunun’un yanına geldi ve şöyle dedi:

Nazm (Dörtlü Şiir)

Ne kadar maharetli isen, göster bana hepsini
Hatta zamanın eri isen göster bana başını
Güçlü tarafını gizleme artık
Bana eşit olamazsın, baş edemezsin artık.

İmam Muhammed bin Hanifiye “Bizim neslimizde kadına el kaldıran yoktur, bu sebepten ötürü önce sen hünerlerini göster ki sonra ben sana gösteririm.” dedi. Zufunun bu söz üzerine hemen kılıcına sarıldı ve İmam Muhammed bin Hanifiye’ye doğru saldırıya geçti. İmamın başına doğru kılıçla vurmaya çalıştı. İmam kalkanı ile karşılık verdi ve canını

kurtardı. Üç defa böyle bir durum tekrarlandı, sonra sıra İmam Muhammed bin Hanifiye'ye geldi. O da kılıcını eline alıp güçlü bir şekilde Zufunun'un başına doğru darbe indirdi. O da kendisini koruyarak canını kurtardı. Bu şekilde çarpışma devam etti. Kılıçlarla işi bitiremediklerinde yaylarına yöneldiler. Her ikisinin de yayları kırılana dek çarpıştılar.

Sonrasında oklarla karşılıklı mücadele ettiler. Her ikisinin de yayları paramparça oldu. Hiç birisine ne zafer ne de korku isabet etti. Daha sonrasında yine silah değiştirdiler ve yine o silahlarla birbirleriyle karşılıklı çarpıştılar. Onların bu karşılıklı çarpışmalarından çıkan sesler her tarafı sardı. Develerin de aynı şekilde huzuru bozuldu ve bu çıkan seslerden korktular. Onların kalkanları bir bez parçası gibi paramparça oldu. Develerin kubbeleri⁶ bu darbelerin gücünden paramparça oldu.

Nazm

Onların karşılıklı çarpışmasından çıkan ses,
Pazarın uğultusunu susturup, herkese duyurulan bir ses oldu.

Sonrasında bu silahlarla sonuca ulaşamadılar. Çarpıştıkları bu silahları bıraktılar ve çıplak elle birbirleriyle mücadele ettiler. Yine kimse kazanamadı ve ikisi de pes etmedi. Bibi Hanifiye kendine geldi. Oğlu İmam Muhammed Hanifiye'yi canlı olarak gördü, hemen peşi sıra teyemmüm alarak başını secdeye eğdi. Secde sırasında bu münacatı söyledi.

Münacat

Ey Rabbim, sen ilahımızsın, ilahi hürmetin boyunca bizim ihtiyacımızı reva eyle,
Benim gibi bir çaresizin başına isabet eden musibetten bana deva ihsan eyle,
Ya Rab, bu kızın başına bu arslan parçasını bir bela eyle,
Zaferle kuşat oğlumu, zaferi ona yâr eyle,
Bu arslan parçasının üstünden Rabbena duaları eyle,
Ey Rab, senin cariye huzuruna senden bir talepte bulunarak geldi,

Kendisini mahlûk olarak yaratan Rabbine güvenerek, itimat ederek, ondan yardım dileyerek geldi,

Yardım kuvvetini senin gibi bir padişahıtan dileyerek geldi,

⁶ “Develerin kubbesi” ifadesi, develerin dinlenmesi için yapılan barınaklardır.

Benim kahramanımın üzerine cazibeli güzel kızlar bela olarak geldi,
Bizim gibi aciz kullarından esirgemedi rahmet eyle!

Senin huzuruna ağlayarak geldik, sığındık, duy sesimizi,
Umudumuz sensin, kabul et bütün sıkıntılardan arınma dileğimizi
Bizde senin iznin ve rızan için isteriz savaşa çıkmayı
Cihanda senin namını duyurup ardından sevap kazanmayı
Bu kızı kendi dininle müşerref kıl, hidayet eyle!

İşte bu imansızdan kurtar, necat ver,
Kaç gündür kaç gecedir benim aziz canımın parçası için hayat ver,
Ben senden diliyorum, bana ümit ver
Senin vaadin Hasan ismi hürmetine dualarımı kabul etmektir,
Bunun gibi musibetleri gördüğünde bize yardım eyle!

Arslan parçasına yardım edip ona ver bir kuvvet,
Onu esir alsa ona anlaşıp sunsa verse vaat,
Atın eyerinden kalkmasın, o esnada ver kuvvet,
Geçmekte olan bu ömrüm, arslan parçasına olsun hizmet,
Her zaman onun ismi bu pak ile zikredilmesini nasip eyle.

Bu yakarış ile Bibi Hanifiye dua etti. Yine Raviler şunu rivayet ediyor ki bu münacatı yapan Bibi Hanifiye'nin kulağına şöyle bir ses geldi, "Ey Bibi Hanifiye, evladına bak ve ona söyle! Şimdi bir darbe vuruşunda benim kudretimi müşahede etsin." dendi. Bu sırada Bibi Hanifiye mutlu oldu, ayağa kalkarak "Ey benim evladım, şimdi bir darbe indir ve Allah'ın kuvvetini müşahede et!" diye bir nida etti. Tam bu sırada İmam Hanifiye'ye gaipten kuvvet geldi. Allahu ekber diyerek bu darbe sonrasında hemen o kızı yerden kaldırarak başı üstünde eliyle dolaştırmaya başladı. Yine aynı şekilde Allahu ekber tekbiriyle onu havaya fırlattı. Bu sırada gözden kaybolacak şekilde uzağa gitti. Bibi Hanifiye olanları izlerken çok mutlu oldu ve "O kızı yere düşmeden önce zararsız bir şekilde hemen eline al yakala!" dedi. Bunun üzerine İmam Muhammed bin Hanifiye, onu hemen eline alıp yakaladı ve zararsız bir şekilde yere koydu. Ama Zufunun bayıldı, ruhsuz bir şekilde yatıyordu. İmamzâde'nin nazarı hâlsiz baygın vaziyette yatan Zufunun'a değdi. İşte tam bu sırada onun güzelliğine âşık oldu. İmamzâde Muhammed bin Hanifiye eline su alıp Zufunun'un yüzüne serpti. Kız hemen

kendine geldi. Ayağa kalkarak gözünü açtı. Zufunun da aynı şekilde İmam Muhammed bin Hanifiye'yi gördü ve ona âşık oldu. Her ikisi de birbirine gönlünü kaptırdı. Zufunun, “Ben Şahı padişah İram'ın kızıyım, fakat bugünden itibaren senin cariyenim, bundan sonra ferman sendedir. Bu cariyenden ne istersen dileğini yerine getirecektir.” dedi. İmam Muhammed Hanifiye, “Eğer öyleyse Kelime-i Şahadet getir ve Müslüman ol!” diye cevap verdi ve Zufunun hemen Müslüman oldu.

Zufunun, geçirdiği daha önceki zamanlar için pişman oldu. Gece karanlıklarını ve sabah aydınlıklarını müşahade ettiler. İmamzâde kalktı ve abdest aldı, sabah namazını kıldı. Bibi Hanifiye oğluna “Ey oğlum, böylesi korku dolu yerlerde neden duruyoruz? Güvensiz yerde durmayalım, Medine-i Münevvere'ye götürmeyecek misin?” diye sordu. İmamzâde, Zufunun'a bakarak “Ey nasipsiz, göğsüme darbe indiren ve beni bayıltan sendin, halen yaram iyileşmedi. Ben oyalanma süresinde kendime bir söz verdim. Seni esir edip ve aynı şekilde şehrini de ele geçirip babanı esir alarak Müslümanlığı kabul ettirmeden Medine-i Münevvere'ye dönmeyeceğime söz vermiştim. Ey anneciğim siz Zufunun'u alarak onun hizmetçileriyle beraber Medine-i Münevvere'ye dönebilirsiniz. Ben Şahı İram'la karşılaşmadan dönmeyeceğim.” dedi. Bibi Hanifiye, İmam Muhammed'in dönmeyeceğini anladı.

Zufunun kendi hizmetçileriyle giderken karşı tarafta bir gölge gördü. Bu gölgenin içerisinde iki kişi kaçarak onlara yaklaşıyordu. Birisi yay ile ok atmak üzere onlara yaklaşıyordu. Elinde yay olan kişinin nazarı Zufunun'a değdi. Bu kimsede Zufunun'a âşık oldu.

Avlanmak üzere çıkan bu kişi avı olan aslanı kaçırdı. Yanından geçip gitti aslan, çaresiz bir şekilde onun peşini bıraktı. Onlara yaklaşıp “Sizler kimsiniz, böylesi güvensiz yerlerde neden endişesiz geziyorsunuz?” diye sordu. Bibi Hanifiye, “Ben Yezdan Ali Murtaza'nın eşiyim. Yanımdaki bu kız da arslan parçası olan oğlum Muhammed Hanifiye'nin esiridir.” diye cevap verdi. Bu nasipsiz kişi, “Bu kızı bana bırak ve hepiniz sağ salım buradan uzaklaşın! Eğer onu bana vermeyecek olursanız hepinizi öldürüp perişan ederim ve kızı benimle beraber götürürüm.” diye karşılık verdi. Bu sözün karşısında Zufunun hemen onun niyetini anladı ve sinirlenerek ölüme razı oldu. Bibi Hanifiye'nin karşısına geçerek “Ey sevgili anneciğim, beni bırakın bu ehli küffarı perişan edip öldüreyim. Eğer onu cezalandırmazsam bana her türlü kötülükler olsun!” diye yemin etti. Fakat Bibi Hanifiye endişeyle aklından “Eğer bu kızın ellerini çözersem bu gayri müslimle birleşerek

beni öldürür.” düşüncesini geçirdi. Zufunun endişeyle “Ey gâvur kimse gel, eğer hünerin varsa bana göster!” diye seslendi. O imansız da hemen kılıcını çıkardı ve Bibi Hanifiye ona karşılık verdi. İmansız da karşılıklı çarpışmaya devam etti. Yine aynı şekilde ona saldırmaya devam etti.

Şimdi de meleklerin dilinden birkaç kelam dinleyelim. Meleklerin şehrinde Şah Zerrin diye bir kimse vardı. Bu melekler şehrinin padişahıydı. Ona Melike-i Zerrin diyorlardı. Onun bir kızı vardı, onun ismi Karna idi. İşte bu padişahın kızı Karna bir gün dolaşırken yolu Dört Bahçe olarak anılan bağa düştü. Orada İmam Muhammed Hanifiye’yi gördü. Tam da o sırada İmam Muhammed Hanifiye’ye benzersiz bir şekilde âşık oldu. Oraya Muhammed Hanifiye’yi görmek için her gün üç bin kişilik ordusuyla beraber gelmeyi âdet edinmişti. Bir gün İmam Muhammed Hanifiye’yi görmek için geldiğinde onun başındaki tehlikeyi gördü.

İmamı uykusundan uyandırıp “Jandal Şah oğlu buraya senin canına kastetmeye geldi” dedi. Bir baktılar ki gerçekten onların etrafını kuşatmışlar. Karna, Muhammed Hanifiye’ye “Gaflette kalma!” dedi ve gözden kayboldu. İmam kafasını kaldırdı, baktı ki etrafta hiç kimse yok.

Tekrar Bibi Hanifiye ile Zufunun’un imansızla karşılaşmasına dönelim. Bibi Hanifiye karşılık verirken darbe isabet etti ve başından kan fışkırmaya başladı. Sanki yere düşecek gibi oldular. Yüze aşkın sıkıntı ve çile ile kendisini bu zorluktan kurtardı. Arapçayla yalvarış ve yakarıyla yine dua etmeye başladı.

Bu sırada Allahu Teâla, meleği Cebrail Aleyhisselam’a hitap etti. Cebrail Aleyhisselam kendisi sanki Kaf Dağı’nın iki tarafında iki kanadıyla öyle bir rüzgâr estirdi ve rüzgâr esmeye başladı. Bu rüzgârın akabinde bütün yeryüzünü karanlık kapladı. Kişi kişiyi koruyamadı, çünkü hiç kimsenin birbirini bile görebileceği kadar aydınlık kalmadı. Her tarafı karanlık kapladı. Cebrail Aleyhisselam, Bibi Hanifiye’yi alıp kurtardı. O karanlık sırasında Cebrail Aleyhisselam, Bibi Hanifiye’yi Medine-i Münevvere’ye götürüp bıraktı.

Ama Zufunun yalnız kaldı. Cebrail Aleyhisselam gidince her taraf tekrardan aydınlandı. İmansız kişi bir baktı ki Zufunun hizmetçileriyle birlikte yalnız duruyor. Kendi kendine hayret içerisinde “Bu insan mı yoksa melek mi?” diye düşünce içerisinde Zufunun’un yanına geldi, oraya ulaştı. Bu İmansız kendi vezirine bütün olan biteni anlatmaya başladı, “Fakat kız hiç konuşmuyor.” dedi. Vezir bu sırada “Ey Şehzade, sen

burada üç bölükle, beş bin kişilik orduyla beraber hazır bekle, ben de sen bu topraklarda beklerken ordunun başına geçeceğim ve etrafı kuşatacağım. Eğer gündüz kimse bize itaat etmezse geceleyin muhakkak itaat edip teslim olmak zorunda kalacaklar.” dedi. Bu söz üzerine ordu onun göstermiş olduğu yere karargâh kurdu ve Zufunun’un etrafını bu ordu çevirdi. Bu sırada Zufunun Allahu Teâla’ya yalvarmaya başladı.

Münacaat

Ya Rabbi benim canımı bu şekilde alma!

Senin bana vermiş olduğun arslan parçasını benden mahrum edip alma!

Ki onun dışında kimseyi bana yaraşır kılma!

Aynı şekilde benim gönlüme de kaydırma!

Arslan parçasından uzaklaştırarak benim kalbimi sıkıntılarla gamlı kederli yapma

Üzgünüm, arslan oğlunu kendi başımın tacı olarak görmeye razıyım!

Ki zaten ben onun yolunda bir dilenci gibiyim!

Eğer ki Doğu ve Batı arasında bir yerdeyse onu aramaya hazırlıklıyım!

Senin hükmünde ezelden beri yazılmış olmadı dolayısıyla ben işte kaderime yanyorum!

Eğer ki kaderimde ayrılık varsa benim canımı al ve bu bedeni canlı bırakma!

Başıma gelenlerin tümü kaza ve kader mi?

Senin kulların içerisinde benim gibi mağdur olan var mı?

Benim günahlarımın bedeli bu musibetler mi?

Benim sıkıntı ve kederle boğuşmama Tanrı olarak rızan var mı?

Ya Rabbim ne yaparsan yap ama beni ondan ayırma!

Nereye gittiniz hizmetçilerim, benim yoldaşlarım nerede?

Biz hepimiz birlik olarak birdik, ama benim yoldaşlarım nerede?

Ve yerini dolduramayacağım kardeşlerim nerede?

Benim yakarışlarımı duyanlar nerede?

Benim gibi kulunu hiç devasız mağdur bırakma!

Her zaman kendi başımın çaresine bakıyordum, fakat ne yapayım şimdi ellerim bağlı,
İmam'ın yokluğunda gece gündüz demeden kalbim dağlı,
Benim dileklerime icabet olmuyor, bütün kapılar bana bağlı,
Senin hatıralarının her türlü zaman dilimi ve ayın güzelliği sıhhatli,
Beni burada imansız zalim olan kişiyle mahkûm bırakma!

Ben şu anda İmamzâde'nin aklından geçiyor muyum?
Ya rabbim bundan sonra hep kan kusacak mıyım?
Bana deva yoktur, sürekli yakarışa devam edecek miyim?
Kendi rızamın olmayacağı böyle kederli işlerle hayatı geçirecek miyim?
Ey Rabbim kendi huzurunda Zufunun'u zillet içinde bırakma!

İmamzâde'nin yokluğunda yaşlar gözlerimden yağmur gibi yağar,
Her kim ki İmam'ı görürse muhakkak göğsü kanar,
Onun yokluğu herkesin kalbini dağlar,
Ya Rabbi hiçbir kulunu dualardan eksik bırakma!

İşte tam da orda Zufunun'un yalvarışını Allahu Teâla kabul etti, fethini verdi. Bunun üzerine İmansız şehzade buradaki bahçede konakladı. Zufunun, yalvarış ve yakarışlarına devam etti. Ama oradaki bahçede bir yaşlı kadın vardı ve kendi inekleriyle koyunlarını otlatırdı. İmansız olan şehzadenin huzuruna yaşlı kadın çıktı ve ona sonsuz hizmetlerini sundu. İmansız şehzadenin halini hatırlarını sordu. İmansız, “Ben kendim yalnız bu bahçede gezerken hiç kimse bana saygıyla muamele etmedi. Sen bana burada saygı gösteriyorsun.” dedi. İmansız bunun akabinde kendi şikâyetini, Zufunun'un hikâyesini anlattı. Yaşlı kadın⁷ “Bu benim işim, sen benim işime karışma! Ben hemen onun rızasını alacağım.” dedi. İmansız, “Eğer ki böyle bir iyilik yaparsan şu anda gezdiğin bütün bu yerleri sana hediye edeceğim.” dedi. Bu söz üzerine yaşlı kadın, “Sabahleyin kahvaltı için size ne getireyim?” diye sordu. İmansız “Birazcık pişmiş süt istiyorum.” dedi. Yaşlı kadın hürmetle “Baş üstüne!” dedi.

Yaşlı kadın ocağın yanına geldi ve ateş yakmaya başladı. Orada uykusuna yenik düştü ve uykuya daldı. Rüya görürken orada bir kimse onun yanına geldi. Rüyasında bütün

⁷ Anlatıda yaşlı kadın ifadesi ilk olarak mürşit olarak ifade edilmiş, ilerleyen kısımlarda ise yaşlı kadın kullanılmıştır.

organları alevlendi, elinde bir alevli silah tutuyordu. Yaşlı kadına rüyasında bu silah teslim edildi ve “Kalk hemen! Bu silahla seni cehenneme atacağım.” dendi. Yaşlı kadın itiraz ederek yalvardı. “Ben hiçbir günah işlemedim, beni neden cehenneme atmak istiyorsun?” diye sordu. İşte tamda o sırada yanında bir taht gördü, o tahtın üstünde bir nur yüzlü oturuyordu. Tahtın yanında gölgesi olan çeşitli hayvanların hareketleri görünüyordu. Yaşlı kadın onların hepsine hürmet gösterdi. Kendisinin de durumunu izah etti. Onlara hitaben kendisini tehdit eden alevli kişiyi göstererek “Beni cehenneme atmak istiyor, ben ondan şikâyetçiyim.” dedi. Tahtın üstünde oturan nur yüzlü kişi “Ne derdin varsa, şikâyetin varsa biz bunları kabul edeceğiz, dinleyeceğiz.” diye karşılık verdi. Silahlı kişiye hitaben “Cehennemin bekçisi olan kişi, elini onun üstünden çek artık! O bize aittir.” dedi.

İşte cehennem bekçisi bu sözü idrak etti ve oradan uzaklaştı. Sonrasında kadın kendine geldi ve gözlerini açtı. Tahtın üstündeki yere baktı. Orada üstünde duran nur yüzlü kişinin sözlerini cehennemin bekçisi olan kişi hemen kabul etti ve onun sözüne uydu. Onu cehenneme atma, dedi. İşte o kimse yaşlı kadına yönelerek “Ey yaşlı kadın! Beni tanıyor musun? Ben peygamberim! Şimdi benim sözlerime itimat edecek misin?” diye sordu. Yaşlı kadın, “Memnuniyetle kabul ederim.” dedi. “Öyleyse İslam’ı kabul et!” dedi Peygamber. Yaşlı kadın da bu söz üzerine hemen Müslüman oldu. Daha önce yapmış olduğu hatalarından tövbe etti. Bundan sonra Peygamber ona “Ey yaşlı kadın! Bu bağ bahçe içerisinde bizim kızımız var. Onun adı Zufunun’dur. Benden ona selam söyle. Bundan sonra kederlenmeye mahal verme, tez fırsatta muradın gerçekleşecek ve talep ettiğin şeye ulaşacaksın. Bunları ona bildir.” dedi. “Zufunun’un elinde bir zehir vardır. Onu imansız o şehzadeye ver ve içir ona, onu helak et. Zufunun’u da esirlikten kurtar!” diye yaşlı kadına hitap etti.

Tam da bu sırada yaşlı kadın kendine geldi ve gördüğü rüyanın anlamını idrak etti. Hemen kalktı ve koşmaya başladı, Zufunun’un yanına gelerek “Ey Zufunun neredesin? Yanıma gel!” dedi. Zufunun kendi adını gizledi, “Aramızda Zufunun diye biri yok!” dedi. Yaşlı kadın ona hitaben “Neden ismini gizliyorsun? Senin kimliğini, sendeki zehir ve senin kimlerden olduğunu bana Peygamber söyledi. Eğer böyle olmasaydı ben bunları nereden bilecektim? Seni nasıl bu kadar iyi tanıyorum?” dedi. Zufunun da ayağa kalktı aynı rüyayı gördüğünü söyledi. Her ikisinin de rüyaları aynıydı.

Bunun üzerine Zufunun kendi zehrini o yaşlı kadına verdi, yaşlı kadın imansız şehzadenin istediği süte bu zehri karıştırdı ve sütü götürerek onun canı cehenneme, dedi. Böylece Şehzade ölünce yaşlı kadın Zufunun’u esirlikten kurtardı. Zufunun, İmansız

Şehzade'nin zırhı ve kılıcıyla kuşandı. Tam da bu sırada daha önce gelen on bölük ve beş bin kişiden oluşan gayrimüslim ordusuyla karşılaştılar, sanki kurt koyunları öldürürcesine onlar da bu imansızları öldürdüler. Küfür ordusu bu çarpışmaya dayanamadı, ondan aman dileyerek Zufunun'un ayağına kapıldılar, hepsi İslam'ı kabul ederek Zufunun'a tabi oldular. Zufunun, İmansız Şehzade'nin vezirini hükümdar kılarak ona bütün malı mülkü hediye etti. Şehrinde mevcut olan her türlü put hanelerinin yıkılmasını ve onların yerine mescitlerin inşa edilmesini emretti. Vezir de bu emir doğrultusunda şehrine döndü ve oradaki her türlü put hanelerini yok etti. Onların yerine güzel mescitler ve medreseler inşa etti. Bundan sonra Zufunun, kendi hizmetçileriyle beraber kendi şehrine döndü.

Şimdi de birkaç kelam İmam Muhammed Hanifiye'den duymak gerek. Bu kitaba emin olan nakilcilerin rivayetlerine göre, o gün İmam Muhammed kendi annesi olan Bibi Hanifiye ile daha önce ismi geçen Mukbil'i aldılar ve Şah İram'ın şehrine doğru yola çıktılar. Uzunca yol katettikten sonra Dört Bahçe olarak adlandırılan bir bahçeye ulaştılar. Oraya girip dinlendiler. O bahçenin sahibi Jandal isminde biriydi, tam da o sırada padişah olan Jandal üç bin kişilik bir orduyla beraber bir yere çıkmışlardı, onların içinden iki kişi gelerek bahçenin durumunu gözetledi. Bir baktılar ki orada iki kişi atlarıyla dinleniyor. İşte bu durumdan padişah olan Jandal'ı haberdar ettiler. Jandal Şah, üç bin kişilik ordusuyla Dört Bahçeyi kuşattı.

Sonrasında İmam Muhammed ve annesi "Süphanallah" kelimesine sarıldı ve kelime-i tayyibeyi söylediler. "Bizlere bu haberi veren kimdi?" diye düşündüler. Silahlarını kuşanarak atlarına bindiler, bahçenin dışına çıktıklarında üç bin kişilik orduyu gördüler. Küfür ordusu onları görünce nidalarla üzerlerine saldırmaya başladı. Ölen ve öldürülen kişiler bir pişmanlık olmasın diye onların isimlerini ve nesillerini sordular. İmam Muhammed Hanifiye kendisini tanıtmaya başladı:

"İsmim Muhammed Bin Hanifiye, babamın ismi Şahı Merdan'dır." dedi. Tam da bu sırada padişah Jandal, "Ey yiğit kendi yeteneklerini göster bakalım!" dedi. İmam, "Önce savaşağımız yeri hazırla, sonra düelloya çağır beni!" dedi. Bu beyanın üzerine padişah Jandal savaşıacakları yeri hazırlattı, imansızlardan bir kişi sahaya girdi ve onun nesline küfretmeye başladı.

Nazm

Eğer ki gönüllüysen gel buraya,
Benim gibi bir yiğit ile gel buraya!

İmam da “Bizim ecdadımızın geleneklerinde önce saldırmak yoktur, ne zaman ki bize el kaldırılırsa o zaman biz saldırırız.” dedi. Bu sözün karşısında imansız kimse eline kılıcı aldı ve İmam Muhammed bin Hanifiye’ye saldırdı. İmam siper tuttu ve onun darbesinden korundu, sıra İmam Muhammed bin Hanifiye’deydi. İmam kılıcı ile tam saldıracağı sırada içini bir endişe kapladı. “Eğer ki ben darbeyi indirecek olursam o da karşılık veremezse ve ikiye bölünürse vicdanen iç muhasebe yapar mıyım?” diye düşündü. Ona kılıçla vurmak yerine belinden tuttu ve havaya doğru kaldırdı. Bu İmansız kimse de ordunun gözünden ırak oldu. İmam Muhammed onu atınca, kuvveti karşısında ordunun aklı şaştı. Yere düşerken bu İmansız kimseyi İmam Muhammed bin Hanifiye eliyle yakaladı ve sakın bir şekilde yere koydu. Mukbil onun yanına geldi hemen dışarıya doğru götürdü. Yine İmansızlardan diğer bir pehlivan meydana çıktı ve meydan okudu. “Sen bu kuvveti kimden aldın?” diye sordu. İmam Muhammed bin Hanifiye, “Ben biraz önce bir İmansıza cevap verdim şimdi de sana cevap veriyorum.” dedi. İmansız kimse, “Bana nasıl karşılık vereceksin?” dedi. İmam Muhammed bin Hanifiye, “Sen kendi derdinde boğul, benimle işin olmasın!” dedi. İmansız kimse sinirlendi ve silahını alarak saldırdı. İmamzâde buna da karşılık vererek saldırısını boşa çıkarttı. O İmansız kimseyi ikiye böldü, Azrail onun canını aldı. Jandal Şah bunu da görünce takati kalmadı. Ferman verdi üç bin kişilik orduya, “Saldırın!” dedi. İmansızların ordusu sanki bir koyun sürüsü, İmam Muhammed bin Hanifiye sanki bir kurt gibi oldu. Üç tane koyunu önüne getirip sürdüler, bu üç tane komutanı da belinden tutarak Jandal Şah’ın yanına getirdi. Jandal Şah bunları görünce bayıldı, sonrasında belli bir vakit geçince ayıldı. İmam Muhammed bin Hanifiye ona kelime-i tevhid söylemesini söyledi. Jandal Şah Kelime-i Tevhidi söyleyip İslamiyet’i kabul ederek Müslüman oldu. İmam Muhammed bin Hanifiye, Jandal Şah’ın karşısında ona iltifat edip, ikramlarda bulunarak onun şehrini ona iade etti. Onlara nasihatlerde bulundu. İmamzâde, Jandal Şah’a hemen puthaneleri yıkmasını ve yerine mescitler inşa etmesini emretti. Jandal Şah da kıvançla bu emri kabul etti. Muhammed Hanifiye, Jandal Şah’ın huzurundan Mukbil ile Şah İram’a doğru gittiler.

Uzunca bir yolculuk yaptıktan sonra bir yerde durdular. Geldikleri yerde bir padişah vardı, onun adı İmran Şah idi. İmran’ın babası bir padişahı, vadesi dolunca fani olan

dünyadan baki dünyaya geçti. Ondan geriye üç çocuk kaldı. Biri oğul ikisi kızdı. İmran Şah da babasının yerine padişah olmuştu. Bu iki kız kardeş de buna karşı çıkıp aralarında istişare ederek İmran Şah'ı ellerinden zincirleyerek zindana attılar. Dağdan büyük bir kaya getirip zindanın ağzını kapattılar. İmran Şah'ın yerine padişah olarak geçtiler ve cinayetler işlemeye başladılar. Haksızlık yaparak insanların rızası olmadan mallarını gasp ediyorlardı, istedikleri gibi kendi yararlarına olacak işleri yapıyorlar. Bu durumu Karna Peri öğrendi; “Fılan şehirde falan padişah vefat etmiş ve onun yerine geçen İmran Şah'ı tutsak ederek, iki kız kardeş tahta geçmiş.” diye duydu. Onlar, “Dünyada fesatlığı ve bozgunculuğu yaygınlaştırıyor.” diye haber aldı. Karna Peri endişe etti ki Emirzade Muhammed bin Hanifiye onların diyarından geçerken ya karşılaşırsa diye kalbinden bir korku geçti. On iki bin hizmetçisine silahlarını kuşanıp o diyarlara gidileceğini emretti. Muhammed bin Hanifiye'yi orada gördü, atından indi ve karşısına çıkarak ona selam vererek görüştü.

“Burada İmran Padişah'ın iki kız kardeşi, onu zindana attılar. Kendileri ise keyiflerini sürüyorlar. Bu zalim kız kardeşler çok pehlivan, kahraman ve padişahları katlettiler.” Melekler ordusu, Muhammed bin Hanifiye'yi bu şekilde uyardılar ve bize de bir zarar vermesin diye gözden kayboldular. Muhammed bin Hanifiye bir baktı ki etrafında hiç kimse yok. Ne olduğunu anlayamadı. Ayet-el'kursi olarak adlandırdığımız yani kelime-i tevhid olarak söylenen Kur'an-ı Kerim ayetlerini okuyarak kendisine üfürerek kendini muhafaza etti.

Sonrasında ayağa kalktı ve yola çıktılar. İki kız kardeşin mekânına kadar ulaştılar. İki kız kardeş bir tahtın üstünde oturup içki içiyorlardı. Küçük kız kardeşin nazarı sahraya düştü. İmam Muhammed bin Hanifiye'yi gördükten sonra ablasına “Birisi bize doğru yaklaşıyor.” dedi. Ablası, “Benim mızrağımın acısını çekmeden hiç kimse burayı geçemez, sıradan şehirli bir kimsedir belki gelen kişi.” dedi. Ayağa kalkarak atına bindi, Muhammed bin Hanifiye'nin yanına yaklaştı ve bağırarak ona, “Sen canına mı susadın, neden benim huzuruma geldin?” diye sordu. Muhammed bin Hanifiye, Mukbil'e “Daha önce isimleri zikredilen kız kardeşler bunlarmış, sizin duyduğunuz ve gördüğünüz şeyler doğruymuş.” diye tasdik etti. Muhammed bin Hanifiye, büyük kız kardeşin sorusuna soruyla karşılık vererek “Buralarda bu şekilde davranmayı ve oturmayı kim öğretti? Senin yapman gereken evde dikişle uğraşmak, pamuk temizlemek, ip örmek ve bunun gibi işlerdir. Senin yaptığın işler tamamıyla hırsızların ve insafsız, namert olan kişilerin işidir.” dedi.

Padişah yerine geçen büyük kız kardeş, “Bu işler bana hiç lazım olmayacak. Benim kız olduğumu nereden anladın? Senin gibi erkeklerin başına bela olan birisiyim. Yetenekli isen, maharetini ortaya koy! Benimle münazaraya çıkıp karşılaşmaya hazırlan.” dedi. Muhammed bin Hanifiye, “Ben ne zaman ki yumruk yersem, o zaman karşımdakine yumruk indiririm. Yumruk yemeden kimseye el kaldırmam.” dedi. Kız atını koşturarak Muhammed bin Hanifiye’nin üstüne sürdü. Çok büyük bir hızla kılıcını Muhammed Hanifeyye’nin başına doğru indirdi. İmamzâde onu kalkanı ile geri çevirdi, kalkanı ikiye bölündü. Ama Muhammed Hanifiye’ye hiçbir şey isabet etmedi. Kız iki defa daha tekrar saldırdı. Bu sefer Muhammed Hanifiye eliyle bu darbeye karşılık verdi. Kız bu durum karşısında “Ben nice kahramanlar öldürdüm. Sen niye kendi kalkanına değil de elinle bana karşılık veriyorsun? Sanki benim kılıcım elini kesmeyecek mi, neden elinle karşılık veriyorsun? Bana aslını söyle! Eğer ben seni öldürsem, senin kimliğin bir sır olarak kalmasın!” diye sesini yükseltti. İmamzâde, “Muhammed bin Hanifiye benim adım.” diye söylerken tam da o sırada tekrardan kılıçla saldırdı. İmamzâde Muhammed bin Hanifiye yine eliyle kılıca karşılık verdi ve kılıcı onun elinden söküp aldı. Daha sonrasında diğer eliyle atın üstünde duran kızın belinden tutarak havaya kaldırdı sonra yere doğru bir darp ile indirdi, öyle vurdu ki beline kadar yerin dibine girdi.

Sonrasında Mukbil bu kızı da esir aldı. Küçük kız kardeşi ablasını öyle görünce geldi ve “Sen ablamı esir aldın ama bana nasıl dayanacaksın?” Eğer ki senin bir tane canın varsa emin ol ki benim elimde sağ kalmayacaktır.” dedi. Muhammed bin Hanifiye, “Sen kendine öyle bir zulmetmişsin ki kendini erkek belleyip buralarda eşkıyalıkla meşgulsün. Oysaki şu anda senin ipek örmen, pamukları temizleyip, ev işleriyle uğraşman daha hayırlı olacaktır. Senin için en hayırlısı bu olur, geri dön!” dedi. Küçük kardeş de bu sözlerle itibar etmeden Muhammed bin Hanifiye’ye doğru saldırdı. Muhammed bin Hanifiye onun darbelerine eliyle karşılık verdi. İkinci defa saldırıya geçerken Muhammed bin Hanifiye, eliyle kızın eline vurdu. Kızın elindeki kılıç kırk ağaçlık bir mesafeye düştü.

Sonrasında İmam Muhammed Hanifiye ikinci kız kardeşin de elini bağlayarak esir aldı. İşte bundan sonra Muhammed Hanifiye, İskenderiye bölgelerine doğru sefere çıkmak istedi. Kız kardeşlerin kendi feryatlarına çığlıklarına hiçbir şekilde itibar etmedi. Mukbil’e de “Her iki belayı da elleri kelepçelenmiş, bağlanmış bir şekilde kendi yanında buradan götür.” dedi. Mukbil emre itaat etti. İskenderiye’ye geldiler. İskenderiye halkı İmam Muhammed bin Hanifiye’yi karşılamak için hazır bulunuyorlardı. Sofra etrafında bayram

ettiler, zira bu iki kız kardeşler Kukaçı adındaki bölgeye ulaşmış ve oraların tamamını yerle bir ederek harabeye dönüştürmüşler. Bu kötülöklere sebep olan kişilerin esir düştüğünü görünce İmam Muhammed bin Hanifiye hakkında çok duada bulundular, hayır ihsanlar yaptılar. Muhammed bin Hanifiye oraya ulaşınca İmran adındaki, zindanda oturan kişiyi sordu. Cevap verdiler ki halk onun zindanda olduğunu ifade etti. Emirzade daha öncesinde hatırladı, dağlar kadar büyük olan taşı zindanın üstüne koyduklarını söylemişlerdi. Emirzade gördü ki zindanın ağzında dağlardan daha büyük bir engel var, hiç onu yerinden oynatamıyorlar. İmam Muhammed bin Hanifiye topluluğa ferman buyurdu, “Bu engeli hemen kaldırıp zindanın ağzındaki taşı kaldırıp o yolu açın!” dedi. Topluluk bu emri yerine getirme konusunda zorlandı, hiç yerinden oynatamadılar. Halkın çaresizliğini gören İmam Muhammed kendisi de işin başına düşerek atından indi ve ellerini sıvayarak taşı kaldırıp 40 metre uzaklığa attı. Zindanın ağzını açınca yüksek sesle “Ya İmran!” diye bağırdı. Zindanın arkasından bir ses geldi. “Sen ne garip bir ses ne garip bir insansın!” diye cevap aldı. “Böylesi kötü bir durumdayken beni çağırarak garip hareketlerde bulunuyorsun.” dedi. “Hz. Padişah olan yüce Murteza-i Ali’nin oğlu, Muhammed bin Hanifiye’yim. Seni zindandan kurtarmaya geldim, seni bu zindana kim attı?” diye sordu Muhammed bin Hanifiye. İmran Şah da “Bunu kendi kız kardeşlerim yaptı.” dedi. İmam Muhammed bin Hanifiye kendi kalkanını kemerine bağlayarak atına astı. Kalkanlarını aşağı indirerek kalkanın ortasına oturmasını emrederek “Seni bu kalkanla kurtaracağım!” diye cevap verdi. Muhammed bin Hanifiye, İmran Şah’ı bu kalkanla çıkardı. Muhammed bin Hanifiye kuyunun içerisinden onu çekip aldı. İmran Şah, Muhammed bin Hanifiye’nin güzel cemalini görünce çok takdir etti. Muhammed bin Hanifiye, İmran Şah’ın kelepçesini çözdü. İmran Şah hemen Muhammed Hanifiye’nin yolunu takip etmeye başladı. Onunla hasret giderdi ve güzel duygularla konuştular. İmamzâde, İmran’ın gönlünü alarak “Siz başınızı eğmeyin, mert olun! Erkeğin başına çeşitli şeyler gelebilir.” dedi. Sonra da “Kelime-i Şahadeti söyle!” dediler. Bunun akabinde İmran Şah hemen Kelime-i Şahadet getirip İslam’ı kabul etti ve Müslüman oldu. Yanındaki iki hizmetlisi de Müslüman oldu. İmran Şah akabinde de iki kız kardeşi de Müslümanlığı kabul etti. Muhammed bin Hanifiye, iki kardeşi barıştırıp aralarındaki kötülüğü kaldırdı. Kardeşlerin arasını ıslah ettikten sonra put hanelerini kırarak onun yerine mescit ve medreseler yaptırılmasını emretti. Oraya İmran Şah’ı vali olarak tayin ettiler, sonra onlarla helalleşerek İmran Şah’ın huzuruna doğru yola çıktılar.

Şimdi de İmam Muhammed bin Hanifiye’den bir söz dinlemek ve onların faydalarını bilmek gerek. Rivayetlere göre Muhammed bin Hanifiye, Şah İmran’a ulaştığında tekbirle

üzerine doğru yürüdü. Tüm zamanları ve mekânları harekete geçirecek bir şekilde Allahu Ekber tekbirleriyle onlara doğru saldırdılar. Şah İram ile mecliste oturan tüm ayanların hepsi bayıldı. Eğer ki bu tekberi bir daha tekrarlamış olsaydı hiçbirinde can kalmazdı ve her biri helak olurdu. Divanda oturanların hepsi oturdukları yerden düştüler. Belli bir zaman geçince kendilerine geldiklerinde hayranlıkla ve şaşkınlıkla otururken dağ bölgesinden iki gölge gördüler. İmam Muhammed bin Hanifiye, “Ey Mukbil, sen burada tuğu dikmeye başla, ben de şehre doğru yürüyeceğim, sonra tuğa doğru savaş açacağız.” dedi. Mukbil bu sözün üzerine tuğu hazırlamaya başladı. İmam Muhammed Hanifiye şehrin ortasına gelerek yüksek sesle nida etti. “Ey Şah-ı İram, savaşa hazır olan birileri varsa gönder!” dedi. Bu sözün üzerine İram Şah bin fil ve ordusuyla onun karşısına çıktı. Şah İram, “Bizde bir pehlivan bir kahraman yok mu meydana gelse o kişiyi esir alıp huzuruma getirse!” dedi. Bu sözün üzerine sıradan biri, Şah İram’dan icazet alarak meydana geldi ve bağırarak “Ey Arabi, doğduğunda uzuvlarını örten şal ile eğitim gören kişi, bu meydana gelip hünerlerinizi gösteriniz.” dedi. İmamzâde Muhammed bin Hanifiye, “Ne zaman ki bir yumruk yersem o zaman bir yumruk atarım.” dedi. Sıradan olan kişi, “Öyleyse kendi adını söyle, içinde bir ukde kalmasın!” dedi. İmam Hanifiye de “Bana Allah öyle bir lütuf vermiş ki benim zatı şerifimin babasını soracak olursan Ali’dir. Allah’ın huzurunda Allah’ın aslanıdır. Tüm imansızların başına bir beladır, ben de onun oğluyum ve ben de ondan eksik değilim. Bu savaş meydanında sadece kendi gücümü göstereceğim, hepinizle tek başıma baş edebilirim. Şimdi sen de kendi yeteneklerini göster ki başka türlü düşüncelere dalma!” dedi.

Bunun üzerine sıradan olan kişi kılıcını kınından çıkarttı ve İmamzâde’ye doğru saldırdı. İmamzâde onun kılıcına karşılık verdi, sıradan kişinin kılıcı elinden düştü. Muhammed bin Hanifiye elini uzatıp onun belinden tutarak başının üzerinde döndürdü. Döndüre döndüre sert bir şekilde yere vurdu ve kum taneleri kadar parça parça oldu. Şah İram onu izlerken perişan oldu ve “Eğer ki o Ali’nin oğlu ise onunla mücadele edilmez, tek tek hepimizi öldürüp helak eder. Toplanalım!” dedi. Bu emirle bütün ordu yola çıktı ve İmamzâde tek başına kaldı. Muhafızların atlarının ayaklarından çıkan toz dumandan dünyayı sis kapladı. İmamzâde mızrağı eline aldı, ordunun bir tarafına girip diğer tarafından çıktı. İmamzâde’yi tanımayan vezir yerinde duruyordu. Gözlerine uyku gelinceye kadar savaştılar. İmamzâde hiç yaralanmadı, bu arada İmamzâde ordunun içinden çıktı, karşı tarafa geçti. Mukbil’e “Esselamu Aleyküm Mukbil!” dedi. Mukbil de onun selamına karşılık verdi ve “Ey Allah’ın kulunun canı, ruhu! Senin yolunda olduğumu bil!” dedi. İmam atından indi ve

yemeğini yedi, atlarını dinlendirerek onlara da yem verdi. Abdest alarak namaz kıldı, namazdan sonra gözleri uykuya daldı.

Şafak oldu, Şah İram tüm yöneticilerini topladı ve istişare etti. Eğer bu Ali'nin oğlu ise onun tarafında ondan başka bir pehlivan yoksa bunun üzerine biraz düşünün... Yöneticiler düşündükten sonra "Savaş meydanına bir hendek kazarak pusu kuralım. Hiçbir şekilde başka çaremiz yoktur." dediler. Bunun üzerine savaş meydanının yedi yerinde hendekler kazıldı. Elbette birine düşmezse diğerine düşerdi. İmam Muhammed sabah namazını kılınca yine savaşa hazırlandı ve meydana doğru yaklaştılar. Tüm imansızlar kaçmaya başladı. Atlarla onları kovalarken tam hendeklerinin yanına gelince atlar geriye çekildi. İmamın bu durumdan haberi yoktu, sinirlenerek atına kamçıyla vurdu. Kamçı ile vurdukları darbenin acısı atın kemiklerine kadar ulaştı, fakat at sahibini kaybetme korkusuyla dört ayağını birbirine bağlayarak çöktü ve hareket etmedi. At dört ayaküstüne çökünce İmamzâde baktı ki kendisinin iki bacağı da bükülmüştü ve bacakları dizlerinden sallanıyordu. Hayata karşı umudunu kaybetti ve ölümle karşı karşıya geldi.

Şah İram ve askerleri kendi içlerinden sağ kalmayacaklarını düşündüler. Şah İram, "Her hendeğin başına gidin ve o hendekleri taşla doldurun ki Ali'nin oğlu o taşların altında kalsın." diye buyurdu.

İşte tam da o sırada Zufunun, kırk hizmetçisiyle beraber Mukbil'in yanına geldi ve "Senin hocan, yoldaşın nerede?" diye sordu. Mukbil de onun savaşa gittiğini söyledi. Zufunun kendi hizmetçilerini Mukbil'in yanına bıraktı, tek başına savaş meydanına gitti ve bağırdı. Onun çığlığını bütün ordu duyunca ürperdi. Kartaldan korkan serçe gibi, kediden kaçan fare gibi tüm ordu yedi tarafa kaçmaya başladı. İmam'ı orada göremedi. "Nerede acaba?" diye içinden geçirirken birden gözleri yerdeki hendeklere düştü. İmam'ın kâfirlerin tuzağına düştüğünü biliyordu artık. İmam da o sırada hayata tutunmayı bırakmış, umudunu kaybetmişti. İmam Allah'a yalvardı. Muhammed bin Hanifiye'nin kalbindeki dualar:

Münacaat

Benim gibi bir kimse kullarının arasında olur mu ya Rab?

Kendisini hep kahraman olarak görürken namert mi ölsün ya Rab?

Bu halvet içinde mi kalacak ya Rab?

Kendisi bir gam içerisinde mi yürüyecek ya Rab?

Benim gibi hendek içerisinde boş yere mi ölecek ya Rab?

Buralarda ne olduğunu senden başka kimse bilmez!
Burada senden başka hiç kimse halimi bilmez,
Benim iyi kalpli bir ruhum yok, benim için can atan kimse yok.
Yezdan Ali Aslan'ın benim nerede nasıl olduğumu bilmez,
Eğer ki benim halimi bilse bunlar olmazdı,
Annem ve Zufunun bu halimi biliyor mu ya Rab?
Onlar diyor mu acaba nerede, su su diye ıslık çalarak geziyor mu?
Nerede acaba, kuşun peşinden hu hu diye geziyor mu?
Atıyla oynayarak nerede du du diye geziyor mu?
Eğer ki birinin gazabına uğrarsa acaba acep atı onu koruyor mu?
Onların gönülleri acaba üzüntülü mü ya Rab?
Ey kardeşlerim beni soracak olursanız, ben yatıyorum zindandayım.
Beni kim görürse üzülür, gözleri kör olurdu.
Ne gam ne kaygı görmeyeceksiniz Şah-ı İmran'dan!
Ben kendim bu duruma düştüğüm için ukde kaldı içimde,
Her kim elini avucunu yalayarak amacına ulaşmadan kalır mı ya Rab?
Ey Rabbim ben senin kulun, bu hendek içerisinde isteğim kurtuluş dilemek,
Umudum bir yardım dilemek,
Sevdiklerime kavuşup benim işlerim de olacak,
Belki sırası gelince bu kulunun arzularının karşılığı verilecek,
Benim gibi hendek içinde kalan başka kimse var mı ya Rab?
Ben hareket etmek istesem yürümek için ayaklarım yok,
Eğer ki ben kendimi düşünecek olursam şu an maalesef hareket etmeye halim yok,
Bu yara alan tenimle artık savaşmaya halim yok,
Herhangi biri bana zarar verirse ona karşı söyleyecek bir sözüm yok,
Herhangi bir kulun benim gibi üzüntü içerisinde sana yalvarmış mıydı ya Rab?

Bunun üzerine Zufunun hendeğin üstüne geldi “Hendeğin içine mi düştü?” diye düşündü ve nida etti. “Esselamu aleyküm, ey İmamzâde hayatta mısınız?” diye sordu. İmam Muhammed bin Hanifiye, Zufunun sesini duydu ve “Sen Allah'ın nasıl bir kulusun ki benim gibi sıkıntıda olan derman arayan birine hâl hatır soruyorsun?” diye cevap verdi. Zufunun, “Ey İmamzâde, ben Zufunun senin hizmetçimim. Ey İmamzâde şimdi buraya doğru çıkın. Şu an vakit durma vakti değildir, şu an vakit imansızlarla savaşma vaktidir. Gelin birlikte bu kâfirlerle savaşalım.” dedi. İmamzâde “Bende şu an hal yok ki çıkıp sana yardım edeyim.”

dedi. Zufunun “Eğer ki öyleyse ben kalkanımı iple birlikte aşağıya indireyim. Siz üzerine oturun, ben sizi yukarıya doğru çekeyim.” diye karşılık verdi. Bunun üzerine Zufunun hendeğe kalkanını indirdi. İmam meşakkatle kalkanın üstüne kendisini attı. Zufunun her ne kadar denese de İmam’ı yukarıya çekemedi. İmam “Sana yardım edecek kimse yok mu?” dedi. Zufunun, “Hizmetçilerimi Mukbil’in yanında bıraktım.” dedi. İmam, “Onların hepsini çağır, hepiniz birlikte Allah’a yalvararak beni buradan çıkarın!” diye buyurdu. “Benim şu an tek umudum dışarıya çıkmak.” dedi. Zufunun hizmetçilerini çağırdı, hizmetçilerin hepsi huzura geldi ve Allah’ın adını zikrederek denemeye başladılar. İmam Muhammed’i bin bir meşakkatle hendekten çıkardılar. Bir baktılar ki İmam Muhammed’in İki bacağından diz kapağından ayrıldığını ve sallandığını gördüler. Zufunun şaşırmıştı. Böylece gün batmaya başladı. Zufunun, “Bu gece dağa çıkalım, orada kendimizi koruyalım, sabah ağarırken Allah ne olacağını bize gösterecektir.” dedi.

Bunun üzerine İmam’ı dağa doğru çıkardılar. Etrafına büyük taşlar toplayıp bir kale yaptılar ve İmam’ı içine koyup yatırdılar. Zufunun hizmetçileriyle İmam’ın hizmetindeydi. İmam “Ey Zufunun, benim savaşıma gücüm yok. Yoldaşlarım maalesef zindandalar, eğer onlar dışarıda yanımda olsalardı üzülmezdim.” dedi. Zufunun anladı ki İmam Muhammed Hanifiye kendi yoldaşlarını görmek istiyor. Hizmetçilerini Mukbil ile İmam’ın huzuruna bırakıp babasının yanına gitti.

Bütün toprakları arayarak babasının sarayını buldu. Babasının tahtta uyuduğunu gördü ve yemin etti. “Kafasını keseceğim!” derken Zufunun’un gölgesini gören babası, tahttan atlayarak kaçtı. Zufunun’un kılıcı kırıldı ve kılıç babasına dokunmadan tahta çarpıp tahtı ikiye böldü. Ebubekir Sıddık’ın oğullarından haber alamadı. O sırada kalbinde bir endişe oluştu. “Ben buradayken ya kâfir ordusu İmamzâde’ye zarar verdiyse!” diyerek hemen oraya doğru hareket etti. Geldi ve gördü ki kâfir ordusu İmamzâde’nin etrafını sarmış. İmamzâde’ye doğru birkaç atlıyı göndermişti. İmam ok atarak kendini koruyordu. İmam’ın okları kâfirleri vuruyordu. Bunun sonrasında İmam’ın okları bitince hizmetçiler oklarını İmamzâde’ye verdiler, fakat onların da okları bitti. Zufunun gelip kâfirlere baktı ve sayısız kâfiri öldürdü. Kâfirler kaçmaya başladı, ordudakiler İmam’ın önünü açtılar ve İmam ile kavuştular.

Zufunun, İmamzâde’ye “Sıddık’ın oğullarını bulamadım. Burada kalmak akıllıca değil. Eğer sözümü kabul ederseniz Medine’ye gidelim. Bacaklarınızı orada tedavi edelim, sağlığınıza kavuşunca tekrar geri dönelim.” dedi. İmam “Benim bir ahtım var, Medine’ye

gitmeyin!” dedi. Zufunun, “Öyleyse İmran Şah’a gidelim, orada tedavinizi yapalım mı?” diye sordu ve İmam bu tavsiyeyi kabul etti.

Zufunun, hizmetçileri ve Mukbil, İmam’ı alıp İmran Şah’a gittiler. Birkaç günkü yolculuktan sonra İmran Şah’a ulaştılar. Gördüler ki Amlak adında biri, İmran Şah’ı ele geçirmiş. Amlak, İmran Şah’ın boynuna ip geçirerek onu çekmekteydi. İmam Hanefiye, “Ey Zufunun, arkadaşımın başına neler gelmiş. Onun için üzülüyorum, gücüm olsaydı onu bu esirlikten kurtarırdım.” dedi. Zufunun bu sözü duyunca hemen ayağa kalktı ve izin isteyerek meydana girdi. Amlak’ın ipini kesti, İmran Şah’ı serbest bırakıp getirdi. İmran Şah, “Sen kimsin ki şafak vakti nur saçıyorsun?” diye sordu. Zufunun, “Ben İmam Muhammed Hanefiye’nin cariyesiyim.” dedi. İmran Şah, Zufunun’un ayaklarına kapanıp ona teşekkür etti.

Bunun üzerine Zufunun, Amlak’ın kemerinden tutarak atından alıp bir kuş gibi taşın üzerine attı. Onu yere yatırdı, bağladı ve İmam’ın yanına getirdi. İmam ona Kelime-i Şahadetini getirmesini söyledi, korkusundan hemen Müslüman oldu.

Sonrasında İmamzâde her iki tarafı da uzlaştırdı. Sonra İmran Şah yöneticilerini topladı. Herkes İmamzâde’ye acıyla baktı, bu yaranın iyileşemeyeceğini düşündüler. Bu söz üzerine İmam’ın derdi tazelandı ve gözleri doldu. Zufunun, Mukbil ve hizmetçilerine “Siz dışarı çıkın ben kendi derdimle ilgilenirim.” dedi. Zavallı Zufunun “Ey İmam, eğer ki kıyamet gününde bile benden uzak dur derseniz bile zavallı ruhum yanınızdan ayrılmaz.” dedi ve ağladı. İmam, “Ey Zufunun o gün başka bugün başka bir gün.” dedi. Sonrasında dışarı çıktılar. İmamzâde acısıyla istirahat çekildi, gözlerine uyku çöktü ve dinlenmeye çekildi. Tam da o sırada Kaf Dağı’ndan Karna perinin ordusu hiçliğin ortasından geldi. Orduya emir verdi, “Benim tahtımı buraya bırakın!” dedi. Periler tahtı oraya indirdi, İmam uyuyordu. Perilerine emir verdi. İmam’ı çadıra götürmelerini buyurdu. “Şehristani Zerrin’e (Şehirlerin cenneti olan Zerrin’e) götürün!” dedi. Karna Peri kendi bölgesine geri döndü. Zufunun bu durumdan habersizdi. Her saat İmam’a bakmaya gidiyordu. İşte o vakitte içeri girip İmam’ı yerinde bulamadı. Mukbil’e “İmam yerinde değil.” diye haber verdi. Baktılar ki İmam’dan hiç iz eser yok. Zufunun üzüntüyle nida ederek tüm hizmetçilerini ayağa kaldırdı. Kendisini yere attı ve dövdü. Bayıldı ve tekrar ayıldı. Kırk cariyesiyle siyah elbiseler giyip yas tuttu. Çılgınlıkları dünyayı ayağa kaldırdı, bu ağıtı duyan tüm canlılar kendilerini unuttular. Ağlayarak kendi ihtiyaçlarını karşılayan Allah’a arz etti:

Nazm

Seni nerede bulabilirim ey şefkatlim?
Sensiz olmasın benim zindanım,
Sensiz görmeyeyim âlemin yüzünü,
Şu an burada canımı alsa razıyım!
Benim yüreğim zincire döndü,
Benim gibi olmasın İmam'ım!
Bu cihanda bir lahza kadar olmayayım,
Sensiz olacaksa lazım değil bu canım!
Seni aradığımda nereden bulabilirim?
Zufunun'ı toprağa diri diri gömdün,
Hiçbir canlı benim gibi olmasın!
Senin hasretinden ateşin içine düştüm!
Dünyanın her yerinde arasam, bulabilecek miyim?
Seni nereden bulabilirim yenilmez sahibim?
Senin derdinden kaç kez acı çektim,
Şu an artık ben bir dilsizim!

Zufunun'un Gazali

Tüm cihanı dolaşarak arayın, yârimi kaybettim,
Gülizar'ıma gül ekemeden onu kaybettim,
Ben bitkinim, İrem bahçesinden çiçeğimi kaybettim,
Henüz bir lahza hayal kurmadan yerimi kaybettim!
Dinleyin dostlarım bugün yokum! Yârimden ayrıldım.
Belki şimdi tekrar görebileceğimiz bir gün olur, ya Rab?
Birbirimize nasıl olduğumuzu sorabilecek miyiz ya Rab?
Cemalini gördüğümde gözlerimin güzelliklerle dolacağı bir gün olur mu ya Rab?
Bir gün İmam'la da birlikte olur muyuz ya Rab?
Letafet bahçesinde büyüyen çiçeğimden ayrıldım!
Benden her ayrılışında saçacağım başıma toprak,
Sensiz kafama toprak serpeceğime başımın altında olsun toprak,
Müşerref olur muyum ki seni gözlerimle görüp de bakmak,
Müeyesser olmayacaksam benim için en hayırlısı ölmek,

Havz-ı Kevser'den içeceğim suyu, rehberimden ayrıldım!
Ey dostlar şu anda yerimi kaybettim, bundan sonra ona ulaşacak yolum yok,
Onun derdinden söyleyip ağlıyorum, bundan ötürü utanmak yok.
Muhabbeti gönlüme yerleşti, bundan sonra unutmak yok.
Senin nereye gittiğini öğrenmeden uyumak yok.
Kıyamet gününde benim için müştehi olanından ayrıldım.

Bunun üzerine İmran Şah bu feryadı duyunca bayıldı. İmamzâde'nin ışığı söndü. Bu ağıt üzerine ayağa kalktı ve büyük bir ızdırapla Zufunun'un önünde eğilerek "Ey Hanım, neler oluyor?" dedi. Zufunun "Ey atam, bana sorma! İmamzâde'yi kaybederek mahvoldum, ciğerim yandı." dedi.

Nazm

Sensiz ey canım, yaşamaktansa ölmek daha iyi!
Böylesi bir diri olacaksam ölü olmak daha iyi!
Göz çukuruma toprak doldurmak daha iyi!
Ey kardeşlerim bilin ki ölmek daha iyi,
Ey yâri canım, sensiz olmaktansa ölmek daha iyi!
Senin mateminde parça parça Zufunun elbisesi,
Ey dostlarım yok mu, benim bu derdimin çaresi?
Ben ki o İmam'ın cariyesi,
Onu bulana kadar arayacağım cihanda çaresi,
Yokluğuna oturup ağlamaktansa aramak daha iyi!
Ey gökyüzü sana soruyorum ondan haberin var mı ki?
Ey yeryüzü onu bulacak hünerin var mı ki?
Ey rüzgâr sana da soralım, ondan bir esinti var mı ki?
Ey Züfunun şimdi umudunu kaybedeceğin bir yerin var mı ki?
Umudunun yitirip düşmek daha mı iyi?
Yüzünü görmezsen, dünyada hiçbir kimse olmasın!
Eğer bana onu gösterirsen ya Rab, onu görünceye kadar bu can ölmesin,
Eğer diriymen onu aramayacaksam benim gibi insan olmasın,
Canımdan can çıkmadıkça onu görmezsem, bu can ölmesin,
Yârımdan ayrılmaktansa ölmek benim için daha iyi!

Nazm

Şimdi anlayın Zufunun sözlerini,
Şanı, malı, mülkü, makamı ben neyleyim,
Şafağa kadar asa alsa eline,
Acı acı ağladı, kendisini yaratan Rabbine,
Bilseydim hemen düşerdim yoluna,
Sensiz ben pirlerin sözlerini neyleyim?
Senin hasretinden ağı içmişim,
Bu dünyanın lezzetinden vazgeçmişim,
Sürekli her yere gözyaşımı saçmışım,
Hazinelerin parlamasını ben neyleyim?
Zufunun'un ömrü sensiz bitsin,
Bu gözlerin hiç kimseyi görmesin,
Demeyin ki Zufunun almasın,
Seni görmezsem ayı güneşi neyleyim?
Keşke bilsem göğe yükseldi deseler,
Veya yerin dibine düştü deseler,
Nerede olduğunu söylesem, şu dergâhta deseler.
Böyle olunca ben bu halimi neyleyim?
Şimdi nerede olacağını bilmeyeceksem,
Yoluna gidip canımı feda etmeyeceksem,
Doğu'ya ya da Batı'ya gitmeyeceksem,
Dik duran bu boyumu ben neyleyim?
Yine onu görebilecek miyim bir gün?
Gece gündüz ağlarsam, onu bulabilecek miyim bir gün?
Daha iyi olsaydım faydası olacak mı o gün?
O hayatta değilse ben güzelliğimi neyleyim?
Seni aramak için hayattadır Zufunun,
Bir zamanlar benim bu aşkıma ulaşamayacak Leyla ile Mecnun,
Gözlerim ağlar, yüreğim yanar, ciğerim kan.
Gül yüzümü fidan gibi boyumu neyleyim?
Beni senin aşkın çevirdi şaşkına,
Bu âleme rezil rüsva oldum aşkından,

Senin yolundan ararım sevdasına,
Sevap nedir günah nedir neyleyim?

Bunun üzerine Zufunun “Ey İmran Şah, şu anda ben İmam’ı kaybettim. Göğe mi yükseldi yoksa yerin altına mı girdi bilemedim. Periler Kaf Dağına mı götürdüler, onu yakalayıp idam mı ettiler bilemedim?” dedi. Üç gün boyunca yemek dağıttılar, herkes İmam için Kur’an okudu, dualar etti. Üç gün yas tutuldu. Zufunun da Medine’ye doğru yola çıkmak istedi. “Medine’ye ulaşım İmam’ın yanında durayım.” dedi. Ama Mukbil, İmam Muhammed Hanifiye’yi kaybettiği için umudunu da kaybetti. Medine’ye giderek Hz. Ali’ye bütün bunları, olanları aktarmak istedi. Hazreti Şah-ı Merdan’ın huzuruna çıkmak ve Muhammed Hanifiye’den haberi olmadığını söylemek istedi.

Rivayetçilerin dediğine göre Mukbil üç gün sonra Medine’ye yola doğru çıktı. İmran Şah bu durumdan haberdar oldu ve Mukbil’in her türlü işlerine engel oluşturdu. Mukbil kendi atını hazırladı ve eyerlerini taktı sonra İmran Şah’a elveda demek için bir nağme yazdı.

Nazm

Elveda ey Şah İmran, elveda,
O İmam beni perişan etti, elveda,
Ben şimdi hangi yüzle Medine’ye gideceğim.
Onlara nasıl yalan söyleyeceğim, elveda,
Ya ölü ya diri olduğunu bilmiyorsam,
Sorsa bana Şah-ı Merdan, elveda!

Şah İmran, Mukbil’e şöyle cevap verdi:
Ey Mukbil elveda,
Bizde senin her halin sıkıntı oldu, elveda!
Hazreti Ali’ye baş sağlığımızı ilet,
Şah İmran kendisini perişan etti ve kötü durumda olduğumu ilet elveda!
Benim tanıdığım İmam’a sor ondan da talep et,
Bu sözlerimi ve taleplerimi kabul et, elveda!
Her ikisi de karşılıklı üzüntülerini paylaşarak elveda dediler.

İşte bunlar cereyan ederken bu üzüntüyle Zufunun’un huzuruna geldiler. Mukbil, “Ey Zufunun, üç gündür sıkıntılarımıza çözüm bulamadık. İmam’ın nerede olduğuyla ilgili bir

haber gelmedi, biz şimdi Medine'ye gidelim ve Ravza-i Mutahhara'ya durumu arz edelim, belki de o zattan bir çözüm buluruz inşallah. Hepimizin amaçları belki hâsıl olur ve karşılığını buluruz.” dedi. Zufunun bu sözü işitince çok ağladı, onun feryadı figanı yürekleri dağladı. Bu gazeli okudu:

Gazel

Onun yüzünün olmadığı yerde benim canımın olması mümkün değil,
Ben onun nur yüzünü görmeyeceksem, benim hayatım olması mümkün değil,
Hz. Ali'nin huzuruna gidip hangi sözü söyleyeceğim,
Söyleyebilecek dilim yok, huzuruna çıkacak yüzüm de yok,
Bu üzüntüden garip bir haldeyim, yüzümde sararmış bir vaziyette,
Bütün düşmanların içerisinde el yurtsuz kalmış garip bir kimse gibiyim.

Zufunun yukarıdaki gazeli okuyarak ağladı. Mukbil'de onu sakinleştirmeye çalıştı. “Benim sahibim, hocamın cariyesi olan annem! Aklınıza kötü şeyler getirmeyin, içinizde kötü şeylere yer vermeyin. Ben biliyorum ki kalbim temiz, şehzademize kimse kötülük etmemiştir, İnşallah. Eğer Medine'ye gidersek ondan haber alacağımızdan eminim.” dedi.

Zufunun bu durumu öğrenince hemen kırk tane hizmetçisini azat etti. Onlara “Ey hizmetkârlarım kendi isteğinizle ister burada durun ister başka yere gidin, isterseniz de evlenin, benim sizinle bir işim yok. Benim sizinle işimin olmadığı gibi sizin de olmasın.” dedi. Mukbil ile İmran Şah'a veda ederek Medine'ye doğru yola çıktılar. Çok yol aşarak Medine'ye yaklaştılar, uzaktan Medine'nin kalelerini gördüler. Zufunun uzaktan görünen kaleyi göstererek “Bu hangi vilayet?” diye sordu. Mukbil “Burası Medine-i Münevvere.” diye cevap verdi. Zufunun bu cevap karşısında “Benim ne vatanım ne yârim var!” diye ağlamaya başladı, “Benim dualarım arzularım hiç icabetle karşılık bulmadı.” dedi. Mukbil yine Zufunun'u sakinleştirip “Çok uzun yoldan gelerek amacımıza ulaştık. Burada İnşallah muradımız hâsıl olur.” dedi. Zufunun da “Sen kendi hudutlarına şu anda teşrif ettin ki ben hangi yüzle şu an buraya gireceğim, şimdi beni mezarlığa götür. Kendi şehrinde bana haber getir. Eğer gelmeyecek olursan o mezarlıkta benim canım son bulsun. Eğer ki İmamzâde hayattaysa sen onun haberini getirirsen burada olacağım, ama gelmeyecekse burası benim mezarım olur.” dedi.

Mukbil kendi şehrine girdi. İnsanlarla karşılaştı, onlarla görüştü. İmam Muhammed Hanefiye'nin nerede olduğunu sordu. Sürekli gözlerinden yaş akıyordu, evine gitti ve kızları

onu karşıladı. Kızları İmam Muhammed Hanefiye'yi sordular. Onlara cevap veremedi, kendisini yerlere attı. Gözleri yaşlı, feryat etmeye başladı. Şehir halkı da bu durumdan haberdar oldu ve ona sorular sormaya başladılar. Hak soru sorsa da onlara cevap veremedi, sürekli ağladı. İmam Hasan ile İmam Hüseyin de bu durumdan haberdar olunca onlar da geldiler. Mukbil ağlayarak onlara da "İmamzâdelerim, ben İmam Muhammed bin Hanefiye'yi kaybettim." dedi. Bu sözü işitince onlar da ağladılar, bu mersiye okudular:

Mersiye

Sahra ve vahaları gezerek çöllerin içinden garip kalarak gezen ciğerim,
Gözden ırak, kapalı olan toprağın altında kalan ciğerim,
Çiçek açamayan ve ağaçta kuruyan ciğerim,
Kılıcı kınında kalan vefat eden ciğerim,
Kendisi olmayan kişilerin yanında garip olan ciğerim,
Şimdi biz seni arayacaksak senin küllerin nerededir?
Bize bir işaret olarak senin kabrin şu an nerededir?
Senin sebzelerin üstünde kalan çiğ nerededir?
Hangi topraklarda cansız bedeninin çürüdü ciğerim,
Vefasız olan dünya, sana da etmedi vefa,
Kendi kanı, yarası olan hiç kimse, kendisine yaşattırmadı cefa?
Bütün bedenlerin içerisinde güzel bir eylem bırakmadın ey nuru sefa,
Nice sitemler çektiler evliyalar ve enbiyalar,
Senin şu an cansız bedeninin hangi toprakta gömülü yatıyor ciğerim!

Yukarıdaki şiirle onlar da feryat figan ettiler. Bu hadise Bibi Fatma annemize kadar ulaştı. Hz. Fatma bunu duyunca kendisini kaybetti ve halsiz düşerek kendisini yere attı. Biraz zaman geçince kendisine geldi. Hz. Şahı Merdan Ali Murtaza'nın huzuruna çıktılar. Şahı Merdan Ali Murtaza, ibadethanede Kur'an tilaveti ile meşguldü. Bibi Fatma bu durumu Hazreti Ali'ye izah etti. "Ey Şahı Merdan, Mukbil şu an huzurunuza gelmiş, fakat evladımızdan haber getirmemiş. Ecdadımızın mirası, bize emaneti olan Muhammed Hanifiye ile ilgili soru sorduğumda bana onunla ilgili haber vermiyor." dedi. Hazreti Ali Keremallahu veçhe -Allah yüzünü ak etsin- bu sözü işitince nida etti. Bir haykırdı bu bağrış ile halsiz düştü, o da bayıldı. Hz. Ali'nin nidası on altı bin kilometreye ulaştı. Bu mesafedeki hayvanlar bu nidadan korktular. Tam da o zaman Hazreti Osman huzura geldi. Bir baktı ki Şahı Merdan baygın bir şekilde yatıyor. Hz. Osman bir kâse su alarak Hazreti Ali'nin yüzüne

serpti. Şahı Merdan kendisine geldi. Hz. Osman, “Ey Şah-ı Merdan bu nasıl bir vakadır?” diye sordu.

Hazreti Şah-ı Merdan, Mukbil’i huzura çağırdı. Mukbil’e halinin keyfinin durumunu sordu. Mukbil, “Ey Allah’ın aslanı, biz Şah İmran’ın huzuruna varmıştık, orada gaza gerçekleşti ve biz imansızlarla savaştık. Onları çok zor durumda bıraktık. Orada bir gece konakladık. Konakladığımız yerde imansızlar hendek kazmışlar, ertesi gün İmam Muhammed Hanifiye bu durumdan habersiz bir şekilde hendeğe düştü. Ayakları cerahat alarak maalesef felç oldu. Biz nice sıkıntılarla onu hendekten kurtardık sonra İmran Şah’ın huzuruna götürdük. İmran Şah’ta bütün hekimlerini topladı ve onların yardımıyla İmamı muayene ettiler. İşte biz onu geceleyin götürmüşken hekimlerinin huzuruna bıraktığımızda o gece İmam Hanefiye kayboldu. Nereye gittiğini anlayamadık.” dedi. Hz. Osman da “Ya Ali! İmam Muhammed Hanifiye’nin nerede olduğunu bilmeden Allah’tan ümit kesmeyelim. Ravza-i Mutahhara’ya sual etmek için gitmek lazım, İnşallah onun razı olması doğrultusunda bu giz ortaya çıkacaktır ve maksat hâsıl olacaktır.” dedi.

Hz. Ali Keremallahu veche bu sözün üzerine hemen ayağa kalktı ve abdest alarak yanına İmam Hasan ile İmam Hüseyin’i alarak Ravza-i Mutahhara’ya girdi. Hazreti Nabi Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e selam kıldılar. Sonra da Kur’an-ı Kerim Tilavet ettiler, Fatiha okuyarak şu sözler doğrultusunda sual ettiler. Allah’ın aslanı Hazreti Ali Murtaza’nın sözleri şu şekildedir:

Esselamu Aleyke, ey serveri sultanı mürsel enbiya,
Kelam olan kitapta senin adın Muhammed Mustafa,
Senin sebebinle bu dünya inşa edildi, bütün detaylarıyla reva,
Şah İmran’ın şehrinde İmam Muhammed Hanefiye olmuş fena,
Var mı yok mu burada bir mana,
Hanifeye’nin doğurduğu oğul sizin yolunuzda idi,
Dağları ve sahraları gezmek üzereyken cansız idi,
Ordunun içinde henüz pismiş değildi, toy idi,
Diğer kimseler gibi değildi, inancı tam idi,
Var mı veya yok mu sizden sormak için mana?
Hazreti Osman bu durumla ilgili sözü bana beyan eyledi,
Bundan sonra abdestini al ve doğru Ravza’ya ulaş, dedi.
Yalvarıp yakarıp Allah’a bu durumu sor, dedi.

Bu kapıda her türlü kimselerin sualleri cevap bulur ve amaçları hâsıl olur,
Burada var mı yok mu ya İmam bir mana,
Eğer Allah'tan bir iltifat olacaksa siz bunu haber verir misiniz?
İşte böylesi durumda siz bana şefkatle muamele edecek misiniz?
Şu an nerede sağ salim veya başka halde olduğunu biliyor musunuz?
Batınızdan medet olarak bir yardım olsa, siz bana getiremez misiniz?
Var mı veya yok mu sizden sormaya geldim mana?
Şimdi de bu müşkül kullarına kolaylık ihsan eyle,
Cümle İmansızları Müslümanların tasarrufuna dâhil eyle,
Din için kuvvet ver, düşmanları perişan eyle,
Var mı yok mu sizden sormaya geldim mana?

Bunun üzerine Şah-ı Merdan Ali Murtaza bu münacat ile سوال kıldılar, سوالin akabinde Ravza-i Mutahhara'dan bir ses geldi. “Ey Ali, Muhammed Hanefiye için kendini üzme! Melekler, Zerrin şehrine götürdüler. Buradaki Zerrin şehri şahının Karna isimli bir kızı var. İşte Karna peri dört yıldır İmamzâde'ye sırlıklam âşıktı. Her gün on iki bin periyle İmam Muhammed Hanifiye'nin yakınına gelir, onun cemalini temaşa eder sonra dönerdi. İmam Muhammed Hanefiye'yi götürmek için vakit bulamıyordu. Tam da o gecede vakit bulup onu beldesine alıp götürdü. Kendisi sağ salim, iki ayağından başka bir derdi sıkıntısı yok.” dedi.

Şah-ı Merdan Ali Murtaza, “Hazreti Adem'in döneminden bu yana hiç kimsenin ayağı oraya değmedi, şimdi onu kim gidip görecektir ve ondan haber alıp gelecek, kim onu buralara getirecektir?” dedi. Hazreti Aleyhisselam'dan yine ses geldi, “Ey Ali! Mukbil ile gelen bir kız var. Şah İram'ın kızıdır, adı Zufunun'dur. O kız da bundan sonra senin evlatlarındandır. Onu evine götür ve şaşalı kıyafetler giydir. Onun adını da Muhammed Hanifiye olarak adlandır ve ona bir mızrak ile on bin kişilik bir orduyu ona yoldaş kıl! Benim selamlarımı ve dualarımı ona ulaştır ki İnşallah Allah'ın izniyle sağ salim bir şekilde Karna perinin huzuruna gider, İmamzâde'yi oradan alıp getirir. Ona iki sandıkta hediyeler takdim et ve bir sandığın içerisine mercanlar, süslü eşyalar, elbiseler koy. Diğer sandığa da mertliğini gösterecek zırhlar, kalkanlar koy. Bunlar ona gerekli beldelede lazım olacak. Zerrin şehri olan diyarlara ulaştığında kendileri ziynetleri, elbiseleri giysinler ve yüzlerini açıp padişaha göstereyin. Eğer ki Periler Şahı ‘Sen kimsin, nereden geldin?’ derse ‘Ben Âdem neslindenim Muhammed Mustafa (sav) dinindenim.’ desin. Periler Şahı onlara şu

şekilde karşılık verip ‘Biz de o dinin mensuplarıyız, fakat niçin buraya geldiniz?’ derse ‘Ben yastık arkadaşımı kaybettim ve onu aramak için geldim’ desin. Bu sözlerin anlamının ne olduğunu soracak olursa ona ‘Benim yastık arkadaşım, sizin kızınızın evindedir.’ desin. Bundan fazlasını söylemesin. Bu sözün akabinde Muhammed Hanifiye’yi ona teslim ederler.” dedi. Hazreti Ali Keremallahu bu sözleri işittikten sonra kendi evlerine döndüler ve Mukbil’i huzura davet ederek “Ey Mukbil, seninle teşrif eden Zufunun şu an nerededir?” diye sordu. Mukbil, “Ya Ali! Bunu size kim haber verdi?” diye sordu. Hazreti Şah-ı Merdan “Bana enbiyaların sultanı olan Hz. Muhammed Mustafa (SAV) haber verdi.” dedi. Mukbil, “Evet, Zufunun da bizimle geldi!” dedi. Hazreti Şah-ı Merdan, “Öyleyse onu huzura getirin!” dedi. Mukbil, “O kızı mezarlıkta bıraktım. ‘Eğer ki bir olumlu haber getirmeyeceksen yanıma gelme ki ben bu mezarlıktan öleyim.’ deyip orada kaldı.” dedi.

Sonra Mukbil, Zufunun’un yanına gitti. Zufunun’u secde ederken gördü ve “Ey pakize olan kız şimdi başını kaldır! Şahı Merdan geldiler.” dedi. Zufunun başını secdeden kaldırır kaldırmaz Hz. Şah-ı Merdan Ali Murtaza’yı gördü. Hemen ayaklarına kapıldı. Hz. Şah-ı Merdan, “Ey evladım, daha öncesinden senin adın Zufunun’du, bundan sonra senin adını Muhammed Hanefiye olarak değiştiriyorum.” dedi. Zufunun, figan feryat ederek ağladı ve “Ey babacığım, uluların ulusu pederim! Benim candan yakın yoldaşım, benim için en şefkatli olan kişi şu an hayatta mıdır acaba? Onunla ilgili bana bir haber verin ki benim canım bulsun.” dedi. Hz. Şah-ı Merdan, “Ey Zufunun, ben Hazreti Resulullah’ın (SAV) mübarek ağzından ve bal damlayan dilinden kendi kulaklarımla şunu işittim. “Kaf diyarında, periler alıp götürmüşler! Size bir meşakkatli görev zahir oldu. Eğer ki siz oralara gidecekseniz sizinle dönmesi muhtemeldir.” dedi. Böylece Allah’ın resulünün (SAV) müjdesini ona ulaştırdılar. Bu sözünün karşısında Zufunun, “Eğer bana nasip olacaksa yedi kat göğün üzerine çıkacağım, onu alıp getireceğim. Eğer ki yerin dibine girmişse ben oraya gidip onu oradan da çıkartacağım, biliyorum Kaf diyarları yerin en dibi sayılır. Bana böyle müjde verildiyse ben her türlü fedakârlığa hazırım, tabi bana izin verilirse. Şu an kalbim tir tir titiyor, korku ve heyecan içerisindeyim.” dedi.

Hazreti Ali, bu durumdan sonra Zufunun’u evlerine götürdü. Ona mertliğin nişanı olan kalkanlar ve zırhlar giydirdiler. Adını Muhammed Hanifiye olarak değiştirdiler. Bir iki günlük azıkla beraber on bin askerli orduyla birlikte onu hazır bir şekilde huzura getirdiler. Yakınları olan Zayd İbn Ali-yi Ummiye Hace’yi ordunun başına koydular. Şehrin dışına Zufunun için bir çadır diktiler. Hace Ömer Ummiye’yi çadır sorumlusu olarak

görevlendirdiler. İmam Muhammed Hanefiye'nin annesi Bibi Hanefiye sürekli ağlıyordu. Ona bir kadın haber getirdi ve duyuldu ki Zufunun, Zerrin şehrine gidecekmiş. Bugün ya da yarın ordu ile yola çıkacağını söylemişler. Bu ordunun onun için toplandığını söylemişler. Bibi Hanifiye bu sözün ardından hemen kendisine çadır hazırlatıp Zufunun'un çadırının yanına gelmiş. Hacı Ömer ona geçit vermeyip "Önce kendini tanı ve sonra huzura gel." dedi. Bibi Hanifiye, "Adım Bibi Hanifiye, İmam Muhammed'in annesiyim." diyerek kendini tanıttı. Hacı Ömer Ummiye, "Öyleyse buyurun, girin!" dedi. Bibi içeriye girdi, Zufunun'u gördü. Hâl hatırını sordu ve "Ey evladım! Eğer ki sağ salim bir şekilde oraya ulaşacak olursanız, evladına göz bebeğine selam söyleyin. Şefkatli olan anneciğiniz sizin hasretinizle sürekli ağlıyor ve size karşı çok özlem duyuyor." diyerek Zufunun için de hayır dualarda bulundu. "Sizi vacibu'l vücuda emanet ettim! Yüce Rabbimiz sizin maksadınızı hâsıl kılsın." diyerek vedalaşıp çıktı.

Ömer Ümmiye sabah kalkıp namazı kıldıktan sonra Zufunun huzuruna geldi. Zufunun'a, "Ey Emirzâde buyruğunuz nedir?" dedi. Zufunun da "Bir masa oluşturun!" dedi. Hemen masa hazırlattılar.

Hiz. Şah-ı Merdan'ın kılıçlarını, mızraklarını Ömer Ümmiye aldı. Zufunun, Zayd İbn Ali, Hazreti Osman ile Hiz. Ali'nin huzuruna gidip onlardan dua alıp yola çıktılar. Birkaç günlük yolu geçince nice zorluklarla karşılaşarak tuzlu sular içerek Me'ad şehrine ulaştılar.

Me'ad şahının muhafızlarına Medine şehri tarafından bir gölge görüldü. O gölge arkasında on bin kişilik ordu görünmeye başladı. Hazreti Şah-ı Merdan'ın bayraklarını taşıyarak geliyorlardı. Bu bayrakların üzerinde İslamiyet'in sembolü vardı. Şehrin muhafızları bu durumu görünce Me'ad Şah'ın huzuruna geldiler, başkomutan şöyle dedi: Ey Me'ad Şah, Medine tarafından bir gölge gözüktü, işte gölge ardından on bin kişilik bir ordu geliyor. Onların içinde işaretli on bayrak var. Bu on bayraktan anladık ki on bin kişilik bir ordu geliyor. Me'ad Şah, "Ey hizmetçilerim, kimin haddine benden habersiz mülküne geliyorlar. Elçileri gönderin, onların kim olduğunu öğrensinler!" diye ferman buyurdu. Bunun üzerine elçiler hemen atlarını hazırladılar. Elçiler oraya ulaştıktan sonra bağırarak "Bizim beldelerimize izinsiz gelebileceğinizi kim söyledi? Şimdi kendinizi tanı, isimsiz ölmenizi istemiyoruz!" dediler.

Ömer Ummiye huzura çıkıp "Sen hangi dağın delisisin, sen ne biçim konuşuyorsun bizimle! Buraya Sultan-ı Enbiya yani Muhammed Aleyhisselam'ın komutanı olan Hazreti

Şah-ı Merdan, Ali Murtaza'nın oğulları İmam Muhammed Hanefiye geliyor. Geri dön ve padişahına şöyle dersin, boynundaki hacı çıkarsın ve gelip huzurda İslam'ı kabul etsin. Eğer İslam'ı kabul etmeyecekse şehrindeki bütün putları ve put haneleri yıkıp hepinizi helak edeceğiz İnşallah.” dedi. Bu sözleri idrak eden elçiler hemen şahın huzuruna döndüler ve ona Ömer Ummiye'nin sözlerini iletiler. Me'ad Şah bu sözlerin karşısında üzüntüye daldı. O gece o da feryat figanlar edip kendi dindarlarına dualar ettirdi. Sabahleyin dokuz ordu komutanı ve beş bin fille birlikte bunların karşısına çıktı. İki tarafta karşılıklı çarpıştılar. Onların mücadelesinden çıkan seslerden tüm gök sarsıldı. Savaş meydanı kanla doldu, her iki taraftan karşılıklı düello teklifleri geliyordu. Me'ad Şah'ın tarafından Adi olan bir kişi savaşa dâhil oldu, “Her kim ki ölümüne susamışsa karşıma çıksın!” dedi. Zufunun da şöyle “Ben karşına çıkacağım!” dedi. Ömer Ummiye ona engel oldu, “Siz ordunun komutanı ve yöneticisisiniz olmaz.” dedi. İslam ordusundan Sa'd b. Ebu Vakkas meydana girdi ve asi olan kulun karşısına çıkıp ve şöyle dediler:

Nazm

Mertlerden bir mert iseniz, Gösterin bize tüm hünerlerinizi,

Adi olan kişi “Ey insan adını söyle, benim kalbimde bir ukde bırakma, isimsiz ölme.” dedi. Sa'd b. Ebu Vakkas “Ey kâfir, benim adım Sa'd b. Ebu Vakkas Vakkas.” dedi. “Saldır!” denilince Sa'd b. Ebu Vakkas, “Bizim dinimizde, bizim töremizde saldırıya uğramadan saldırılmaz.” dedi. Bunun akabinde Adi kimse hemen silahına davrandı ve koşarak üzerine yürüdü. Sa'd Vakkas'a doğru hamle yapıp saldırdı. Onun attığı darbeden atının bel kemiği kırıldı. Gözleri şaşkınlıkla toprağın üzerine düştü. Zufunun bu durumu görünce sinirden başından dumanlar çıkmaya başladı. Sa'd Vakkas ne yazık ki bu kibirli kişi karşısında kaybettin, dedi. Bunun akabinde Zayd İbn Ali-yi savaş meydanına çıkı. Sa'd Vakkas yanına gidip: Ya Sa'd ayağa kalk, dedi. Ata bindirip meydandan uzaklaştırdılar ve adi kimseye kendileri meydan okudular. Adi kimse “Sen kimsin ki benim yendiğim düşmanı hakkım olanı benden uzaklaştırıyorsun!” dedi. Zayd İbn Ali, “Benim adım Zayd İbn Ali'dir.” dedi. Adi kimse yine sinirli bir şekilde silahına davranıp ona doğru saldırıya geçti. Zayd İbn Ali siper tuttu, ona kalkanla karşılık verdi. Adi kimse yine ona saldırdı, Zayd Ali'nin kalkan tutan elleri titremeye başladı. Kalkan elinden düşecek gibi oldu, bu mücadele nice sıkıntılarla devam etti. Tam da o sırada Ömer Ummiye ona ulaştı, hemen ok ve yayı çıkardı, hazırladı. Adi kimseyi başından okla vurdu. Adi kimsenin beyni paramparça olup her tarafa sıçradı.

Me’ad Şah birkaç Adi⁸ kimseye daha ferman buyurdu, ok atan Ömer Ummiye’yi işaret ederek “Onu yakalayıp alay ederek öldürün!” dedi. Onun buyruğu üzerine birkaç Adi kimse Ömer Ummiye’ye doğru koştu. Ömer Ummiye de sabit durarak mızrağın yanına geldi. Kendisi Zufunun’u korudu. Zufunun, “Ey Ömer Ummiye, Maşallah, Allah senden razı olsun!” dedi. Ondan sonra da Zufunun cenk hazırlıklarına başladı. Sahabelerden Fatiha ile medet istedi. “Sizler dua ile bana yardım ediniz, Adilerin her biriyle savaşıcağım.” dedi. Kendisi meydana girdi, bir adi kimseyle karşılaştı. Adi kimse şöyle dedi, “Ey yiğit, bana saldır, görelim nasıl hünelerlerin var?” dedi. Zufunun da “Bizde el kaldırılmadığı sürece ona karşılık verilmez, yumruk yemeden yumruk atılmaz.” dedi. Adi kimse de hemen silahına davrandı ve Zufunun’un karşısında bulundu. Zufunun siper tuttu, saldırısına karşılık verdi. Adi kimse yine silahıyla darbe vurdu. İki ordunun da neferleri Zufunun sağ kalmayacağını düşündüler. Zufunun kalkanını kendinden uzaklaştırdı, “Allah’a hamdolsun ki ben hemen ölmedim!” dedi. Şimdi de saldırı sırası Zufunun’daydı. Kendi mızrağının zehriyle adi kimseye saldırdı ve omuzlarına bir darbe indirdi. Başını paramparça ederek kopardı. Başka bir adi kimseye karşılık vererek ona da bir darbe indirdi. Adi kimse atı ile paramparça oldu. İki ordudan da yine sesler çıkmaya başladı. Diğer adi kimsede onun karşısına dikildi. Adi kimseler içinde ondan daha cesur daha yetenekli kahraman birisi yoktu.

Adi kimse, Zufunun’a “Kimi öldürdün?” dedi. Zufunun ona, “İmansızları cehenneme yolladım. İnşallah şimdi de sen gideceksin.” dedi. Adi kimse bu sözün karşısında sinirlenerek hemen silahına davrandı. Zufunun siper tuttu, ona da karşılık verdi. Kılıcı ile imansız kimseye saldırmaya devam etti. Zufunun sinirli bir şekilde yine mızrağının gazabını onlara tattırdı ve yine imansızlara saldırdı. İmansız atıyla beraber cehenneme doğru yola çıktı.

Bunun üzerine Zufunun, Adileri birer birer öldürdü. Me’ad Şah, “Eğer ki bu Hz. Ali’nin oğluysa savaş böyle devam edecekse herkesi helak eder. Bunun çözümü olarak bir yerde toplanalım ve onları kısıralım. Hiçbirine aman vermeden hepsini öldürelim. Zira biz çoğunluğuz onlarsa az, onları ortaya alıp hepsini öldürürüz.” dedi. Me’ad Şah bunun üzerine ferman buyurdu. Onun bu fermanı dokuz semaya ulaştı. Ömer Ummiye hemen silahlarını kuşanarak Zufunun’un yanına geldi. Onunla imansızlara karşı çarpıştılar. Zufunun, imansızların başına vurduğunda benzersiz bir şekilde savaş meydanı karanlığa dönüştü ve

⁸ Metinde “Adi” ifadesi ahlaksız, gâvur, düşman anlamında kullanılmıştır.

herkesin kalbi seslerden ürperdi. İmansızların beline darbe indirdiğinde sanki çınar misli iki tarafa ayrılırdı. Kılıçla savaşa getirilen fillerin hortumlarını kesiyordu. İslam ordusu ile bölünüp gittiler. Zayd İbn Ali fillerin arasında fillerin birbiriyle çarpışmasını sağlıyordu. Ondan sonra işte ehli-i küffar ordusunun üzerine korku inmeye başladı. Me’ad Şah birkaç tane hizmetçisi ile kendi huzuruna doğru kaçmaya başladı. İşte bu sırada Zufunun bir ağacın altında oturuyordu. Ömer Ummiye, onun yanına geldi.

Zufunun, “Ey Ömer; İslam’ın zafer ordusu, yüce birlik, şu anda herkes selamette mi?” diye sordu. Ömer Ummiye, “Elhamdülillah herkes sıhhatlidir, sağ salim bir şekildedir.” dedi. Zufunun bir baktı gördü ki Me’ad Şah kendi vezirleri ve hizmetçileri ile kaçıyor. Zufunun, “Ey Ömer Ummiye, sen burada kal! Ben de onlarla karşılaşayım.” dedi. Hemen atına binerek onlara yetişti ve Me’ad Şah’ı kuşağından tuttu atın eyerinden havaya kaldırdı. Başının üstünde döndürüp duruyordu. Yaptığını herkes gördü ve onu takdir ediyordu. Hacı Ömer, “Ey Zufunun, Me’ad Şah’ı bana bırakın, bana gönderin, ben onu tutayım.” dedi. Zufunun, Onu yakalayamazsınız, diye karşılık verdi. Hacı Ömer de “Biraz önce Allah’ın yardımıyla aldım dememiş miydiniz, İnşallah Allah bana da yardım ederse ben de onu havada yakalarım.” dedi. Bunun üzerine Zufunun hemen onu fırlattı, Hacı Ömer de onu yere değdirmeden hemen yakaladı. Toprağın üzerine sakın bir şekilde bıraktı. Onun gözüne bir avuç toprak değdi. Me’ad Şah bu durumdan çok korktu. Kendi yüzüne birkaç tokat attı. Artık gözü için dünya karanlık içindeydi. Me’ad Şah işte tam da bu sırada “Bana ikram etmeyeceksen ikram etme ama herkesin yanında beni rezil rüsva etme, ben Adiler kabilesinin lideriyim.” dedi. Hacı Ömer, onunla alay etmeye devam etti. Sanki bir binek hayvana biner gibi onun boynuna bindi. Arkasından zorlayarak onu yürütmeye zorladı. Sonra da “Bundan sonra her kim sana ‘Sen kimsin?’ diyecek olursa ‘Hacı Ömer’in kölesiyim.’ diyeceksin.” dedi. Bunun üzerine onun boynuna ve ellerine zincirler taktı. Me’ad Şah da hemen feryat figan ederek “Ey insanlar bilin ve farkında olun. Ben Hacı Ömer’in kölesiyim.” dedi. Bunu gören halk da ona gülüyordu. Me’ad Şah iri yapıydı. Sadece kendi pilav aşısı için yirmi koyun et ve kendi çorbası için on çuval un harcarlardı. Eğer bir yerde oturursa bir meydanın yarısında oturacak kadar yer kaplıyordu.

Zufunun, Hacı Ömer’e “Me’ad Şah’ı huzura getirin!” dedi. Alıp huzuruna getirdiler. Me’ad Şah hüznü bir şekilde Zufunun önünde eğildi. Neredeyse başı Zufunun’un başına değecek gibi eğildi. Zufunun sordu: Sen kimsin? Me’ad Şah, “Ben Adilerin lideriyim ama şu an burada Hacı Ömer’in kölesiyim!” dedi. İslam ordusu onun bu sözlerine güldüler.

Zufunun, “Ey Me’ad Şah, dininden vazgeç, Müslüman ol, sana vilayetini vereyim!” dedi. Me’ad Şah Müslüman oldu. Zünnarını kesti ve sonra sünnet oldu. Kelime-i Tevhid dile getirdi. Sonrasında “Ey Şehzade yüzünü aç, ay gibi yüzünü göreyim, sen nasıl bir gençsin?” dedi. Zufunun, “Bir arkadaşım vardı, onu kaybettim, onu arıyorum. Kendi kendime söz vermiştim, arkadaşımı görünceye kadar yüzümü kimseye göstermeyeceğim.” dedi. Me’ad Şah “Eğer bir ferman verirsiniz şehrimin tüm halkını getirirsem hepsi sizin huzurunuzda Kelime-i Tevhid getirecektir.” dedi. Zufunun kabul etti ve Me’ad Şah birkaç hizmetçisine emir verdi. Hepsini Zufunun’a biat ederek Müslüman oldular. Onların şehirlerini kendilerine verdiler ve Me’ad Şah’ı padişah yaptılar. Sonrasında Me’ad Şah ona, “Ne olursa olsun bu sefer sizi yalnız bırakmayacağım.” dedi. Zufunun, “Arkadaşımı bulana kadar kimsenin bana eşlik etmesine izin vermeyeceğim.” dedi. Me’ad Şah, “Benim burada çok düşmanın var. Eğer benim Müslüman olduğumu, İslam’ı kabul ettiğimi duyarlarsa bana karşı isyan çıkarırlar.” dedi. Zufunun, “Seninle onların arasında ne kadar yol var?” diye sordu. Me’ad Şah “Bir aylık yol var.” dedi. Zufunun, “Eğer ki bundan daha çok yol varsa da gideriz.” dedi. İslam ordusu da “Ey Ali’nin oğlu önümüzde yedi senelik bir yol varken, Onun sıhhatte olması için bir aylık yolu çekmeye ne lüzum var?” dedi. Zufunun “Onun ekmeği sıkıntıya girecekse gitmekten başka çaremiz yok!” dedi ve İslam ordusu “Öyleyse gideriz.” dedi ve bütün ordu sükût etti.

Zufunun ve Me’ad Şah’ın ordusu güçlerini birleştirerek Faraj Şah’ın şehrine doğru yola çıktılar. Bu iki ordu Me’ad Şah’ın arkasından ilerleyerek bir ay içerisinde menzile ulaştılar. Faraj Şah’ın muhafızları kuleden onlara bakıyorlardı. Me’ad Şah’ın yanında bir gölge belirdi. Sonrasında başka birileri görünmeye başladı. On bin kişilik bir ordu bayrağı gözüktüyordu ve o bayrak Şah-ı Merdan Ali Murtaza’nın bayrağıydı. Muhafız, Faraj Şah’ın yanına geldi, başını eğdi ve “Ey dünyanın şahı, nöbet yerimde etrafa bakarken Me’ad Şah’ın hudut tarafından gölgesi görüldü.” dedi ve yukarıdan zikredilen vakayı anlatmaya başladı. Faraj Şah, “Bu iş Me’ad Şah’ın vazifesi değildir. Bu bayrak Ali’nin bayrağıdır. Me’ad Şah’ı ele geçirmiştir, Me’ad Şah da onlara yol göstermiştir. Ali’nin adı nereye giderse orada ne puthane ne de put bırakır. Herkesi kendi dinine döndürür.” diyerek Faraj Şah yılan gibi kıvranmaya başladı. Hizmetçilerine emir verdi. Sabaha kadar ordunun toplanmasını emretti. Uzaktaki, yakınındaki tüm yakınlarına haber verip orduyu topladı. Dostlarıyla istişare ederek çarpışmaya karar verdiler. İstişare sonrası savaşa karar verdikleri için her türlü savaş aletlerini hazırlattı. Borazan ve davul gibi çalgılar da hazırlattı. On iki bin borazancı ve

davulcu savaş muharebesi için çaldı. Bu sesler tüm dünyada duyuldu. Hayvanların ve mahlûkatın kulakları sağır oldu.

Bunun üzerine İslam ordusu da İslam Marşı'nı söyleyerek savaşa hazır olduklarını gösterdiler. Savaş meydanında herkes göğsünü kabartarak savaşmayı bekliyordu. Tam da o sırada Hace Ömer gelip Zufunun'a selam verdi. "Ey Şah-ı Merdan'ın oğlu, bugünkü savaş benim savaşımıdır. Eğer bana izin verirseniz kendim de savaşa gitmek istiyorum." dedi. Zufunun onun için dua etti, "Git! Seni Allah'a emanet ediyorum." dedi. Hace Ömer silahlarını kuşandı, başına keçe kefen koydular. Silahlarını koltuğunun altına aldılar, taşları koynuna koydular. On sekiz vurucu kılıcı ve oku beline astı. Sonrasında taban ayakkabılarını giydi. Kâğıttan siper için kalkan yapıp sırtına bağladı. Savaş meydanına girdi. İki komutan onu görünce şaşkınlığını gizleyemedi. Faraj Şah'ın mızrağına doğru yaklaştı ve bağırarak "Ey Faraj Şah! On bin kişiden oluşan orduna ve dokuz bin fiiline itimat etme, Hazreti Şah-ı Merdan'ın oğlu İmam Muhammed bin Hanefiye mülkünüze geldi. Belindeki zünnarı kes, putlarınızı kırın, gelin İmam Muhammed bin Hanefiye'nin huzurunda Kelime-i Tevhidi söyleyin ve Müslüman olun. Eğer sözümü kabul etmezseniz ben Hace Ömer Ummiye'yim; tek başıma İnşallah ordunuzu, putlarınızı, fillerinizi sağ bırakmayacağım!" dedi. Faraj'a, "Biri gidip bizimle alay eden kişiyi getirsin, onu alayla öldürelim!" dedi. Halktan biri hemen ayağa kalktı ve atına bindi savaş meydanına girip Hace Ömer'e "Ey alaycı benimle gel, seni padişaha götüreceğim. Eğer kabul etmeyeceksen mızrağımın ucunda öleceksin." dedi. Hace Ömer "Herkes kendi tercihinin sonucuna katlansın." dedi. İmansız kimse, "Öyleyse gel bana saldır!" dedi. Hace Ömer, "Önce ben davranmayacağım, önce sen kendi hünerlerini göster." dedi. İmansız kimse mızrakla hücum etti. Hace Ömer karşılık verdi, sola doğru kaçtı. Mızrak yere çarpıp kırıldı. Hace Ömer de topuzla imansıza saldırdı, onu atından düşürdü. İslam ordusu hazır bekliyordu. Yakasından tutup yerde sürükleyerek dışarıya çıkarttı. Faraj Şah "Biz ona alaycı derken o bizimle alay etti." dedi. Sıradan imansız bir güreşçi gelip savaş meydanına girdi. Boyu minare gibi, elleri çınar dalları gibiydi ve kılıcıyla Hace'ye darbe vurdu. Hace durakladı, ani geri çekildi. Eline bir taş alarak imansızın karnına vurdu. Öyle bir darbeydi ki imansızın zırhları paramparça oldu ve atından düşerek öldü. Faraj Şah şaşırıyordu. Sonra "Eğer kim bu Hace Ömer'i yakalarsa kendi ağırlığı kadar altın veririm." diye karar aldı. Başka bir imansız savaş meydanına girdi ve "Ey alaycı kendi canına yazık etme, önüme düş ve padişahın yanına gel! Eğer beni dinlemezsen helak olursun." dedi. Hace Ömer onunla da savaştı. Bazen sağdan bazen soldan çarpıştı. Saatler geçti ve gece oldu. Hace Ömer hile yaparak onun boynuna indi ve domuz gibi kafasını kesti. Bunun üzerine Hace

Ömer o gün on pehlivanın iflahını kesti. Gün bitince savaş sona erdi. Bütün insanlar yerlerine gitti.

Hace Ömer, Zufunun'un yanına geldi. İslam ordusu onun için dua etti. Yemek yediler, yedikten sonra herkes dinlenmeye geçti. Şafak söktü. İslam ordusu ezan okuyarak namazlarını eda ettiler. Tüm müminler atlarını hazırladılar. Ordular ölüm marşı çalmaya başladı. Faraj Şah'ın tarafından bir imansız savaş meydanına girdi. Yüksek sesle "Her kim ölmek istiyorsa karşıma çıksın!" dedi. Me'ad Şah onu gördü ve kalbi sevmekle doldu. Meydana girdi ve sağına soluna bakarak ona "Ey İmansızlar Allah'ın bir olduğunu bilin ve onun kudretini görün. Yedi göğ, sütunsuz bir şekilde havada muallak durduruyor ve aynı şekilde yeri de bu semanın içinde sabit tutuyor. Bu nedenden ötürü ona niye hizmet etmiyorsunuz? Eğer ki savaşmak istiyorsan gel benimle savaş." dedi. İmansız, bu sözleri duyduktan sonra sinirlendi kılıcını çıkararak Me'ad Şah'a doğru indirdi. Me'ad Şah da ona karşılık verdi. Sıra Me'ad Şah'a gelmişti. Şevke geldi ve çekiçe vurdu. İmansızın kemikleri derisinin altında ezildi. Faraj Şah bunu görünce aklını kaybetti. Tüm ordu Me'ad Şah'ı takdir etti ve övdüler. Faraj Şah sinirlendi tüm silahlarını kuşandı ve meydana girdi. Me'ad Şah'a "Senin ne kadar gücün var ki kendini savaş meydanına attın?" dedi. Me'ad Şah da "Elhamdülillah beni buraya İslam'ın gücü getirdi." dedi. Faraj Şah sinirlendi. Me'ad Şah'ın yanına koştu ve ona saldırmaya çalıştı. Me'ad Şah da kalkan tuttu. Faraj Şah, Me'ad Şah'ın kalkanını ikiye böldü. Bu darbeden biraz başı döndü, düşecek gibi olsa da onurundan kendini toparladı. Hace Ömer gördü ve bunun bir utanç işi olduğunu anladı. Hace Ömer hemen ayağa kalktı ve Me'ad Şah'ın atının dizginlerini eline aldı. Zufunun'un huzuruna getirdi. Zufunun onun halini sordu. Sonrasında Zufunun da silahlarını kuşandı, savaş meydanına girdi.

Faraj Şah kükredi ve "Keşke zor olan biri savaş meydanına gelse!" dedi. Hace Ömer, Zufunun'a "Ey Melikzâde, sen bizim önderimizsin, savaşa girmemen daha iyi olur!" dedi. Zufunun, "Allah'a tevekkül ettim." dedi ve savaş meydanına girdi. Faraj Şah "Senin adın nedir? Kendini tanıt ki ölürsen adını analım!" dedi. Zufunun "Ben Hazreti Şah-ı Merdan Allah'ın aslanının oğluyum. Adım Muhammed." dedi. Faraj Şah "Yetenekliysen göster yeteneklerini!" dedi. Zufunun, "Bizim geleneğimizde yumruk yemeden yumruk atılmaz." dedi. Faraj Şah, hemen kılıcını kınından çıkararak saldırıya geçti. Zufunun kalkanını geçirerek ona karşılık verdi. Bu darbeye atı yere düştü. Sıra Zufunun'da idi. Tekbir getirerek yüksek sesle "Allahuekber" diyerek ona doğru koşmaya başladı. Faraj Şah'ın başına bir darbe indirdi. Faraj Şah filinden düştü ve yaya olarak fillerin arasından kaçmaya başladı.

Zufunun “Ey Hace Ömer, beni geride bırakma! Ben padişaha yetişeyim.” dedi. Faraj Şah’a ulaşip elini beline koydu, belinden tutarak havada çevirip onu yere attı. Hace Ömer uzanıp onu bağladı. Zufunun “Ey Faraj Şah Kelime-i Tevhidi söyle, Müslüman ol! Allah’a yemin ederim ki yoksa kafanı keserim!” dedi. Faraj Şah “Ey genç, yüzünü aç ve göreyim seni. Yüzünü göreyim sonra iman edip Müslüman olayım.” dedi. Zufunun, “Ben dostumu kaybettim ve onu arıyorum. Onu görmeden yüzümü kimseye göstermeyeceğim.” dedi. Faraj Şah umudunu kaybetti. İslam’la müşerref oldu, iman etti ve Müslüman oldu. Faraj Şah’ın tüm tebaası Müslüman oldu. Daha sonra “Ey genç Allah’a şükür tebaam Müslüman oldu ve ben de iman nuruna girdim ama üzerimde bir düşmanım var: Kimiz Bodpo Atlısı! Onların doksan bin aşkın orduları var. Eğer benim Müslüman olduğumu öğrenirse gelip malımı yok eder. Onu uzaklaştırmadan artık gidemezsiniz!” dedi. Hace Ömer “Seninle onun arasında kaç günlük yolculuk var?” diye sordu. Faraj Şah, “Bu on günlük bir yolculuk.” dedi. Zufunun, “Şimdi oraya gitmek lazım!” dedi.

Faraj Şah öne geçti ve yolu göstermeye başladı. On gün içerisinde oraya vardılar. O gece Müslümanlar istirahat etti. Faraj Şah, Zufunun’a “Ey güzel genç, bu gece orduları korumak ve kollamak lazım. Onların ordusunun askerleri imansızdırlar. Olur ya saldırıya geçmesinler.” dedi. İslam ordusu dinleniyordu, gece yarısıydı ve savaş yapıldı, marşlar söylemeye başladılar ve tüm Müslümanları aldılar. Zufunun bunun olacağını biliyordu ve “Ey Hace Ömer, şimdi ne yapmalıyız?” diye sordu. Hace Ömer eğilerek “Şimdi elimden geleni yapacağım.” dedi.

Bunun üzerine Hace Ömer on sekiz tane topuzu alarak Bodpolara ulaştı. Her birini tek nefeste öldürdü ve tüm Müslümanları geri getirdi. Sonrasında Kimiz Bodpolara yaklaşarak saldırdı ve Kimiz Bodpo’ya şöyle dedi: Sen kimsin? Ordumun çoğunu yok ettin. Hace Ömer, ona “Eğer beni biliyorsan, İmam Muhammed bin Hanifiye’nin hizmetkârlarından biriyim. Burada duran kişi son Peygamberin (sav) torunudur.” diye cevap verdi. Hace Ömer devam etti, “Ey Kimiz Bodpo ayağa kalk ve üzerindeki elbiseyi çıkar.” dedi. O da elbisesini çıkarttı ve başka bir kıyafet giydi. Hace Ömer, Bodpo’nun kendi kıyafetlerini giydi. Bodpo’nun omuzlarına bindi ve kimse onu yakalayamadı. Bunu gören Bodpolar birinin padişahın boynuna bindiğini söylediler. Bu şekilde boynuna binerek Zufunun’un huzuruna geldiler. Zufunun, “Kim bu?” diye sordu. Hace Ömer, “Bodpolardan Kimiz Bodpo işte budur.” dedi. Zufunun, “Onu huzuruma getir.” dedi. Hace Ömer getirdi. Zufunun nasihat verdi. Kimiz Bodpo ordusuyla beraber iman edip Müslüman oldu. Zufunun

onlara güzel elbiseler giydirip güzel dualar ettikten sonra şehirlerini onlara geri verdi. Ondan sonra Kimiz Bodpo “Hangi yöne gidiyorsunuz?” diye sordu. Zufunun, “Bir dostum var, onu arıyorum. Onu bulmaya gidiyorum. Geçenlerde periler padişahının kızı Karna Peri’nin onu alıp Zerrin şehrine götürdüğünü duydum, onu bulmaya gidiyorum.” dedi. Kimiz Bodpo “Eğer öyleyse Zerrin şehrine giden iki yol var. Biri kırk gün, diğeri yedi gün sürüyor. Ancak kısa yolda birçok tehlike var.” dedi. Bunun üzerine rivayetçilerin anlattığına göre Zufunun hem Me’ad Şah’a hem de Faraj Şah’a izin vermiş, onları hediyelerle kendi şehirlerine göndermiş. Kendisi ise Kimiz Bodpo ile yola devam etmiş.

Zufunun “Ey Kimiz Bodpo yedi günlük yolculuğun tehlikesi nedir? Onlardan bize haber ver!” dedi. Kimiz Bodpo “Bir gün içinde nehrin kenarına ulaşacaksınız. Sonrasında üç gün nehrin üzerinde yürüyeceksiniz. Nehri geçip bir dağa ulaşacaksınız. İşte o dağda imansız altı kişi var. Bunlar Aj İbn Anukdin kavmindendirler. Her birinin ömrü 3600 yıldır, her birisinin boyu 3000 metredir. Her birinin kuvveti Rüstem gibidir. Her birinin el pençesi otuz metredir. Oturdıkları yer de üç yüz metre kadardır. Ey İmam, senin ordun ona rakip olamaz. Oraya giderseniz haliniz ne olur? Eğer ki nehirden bir gemi oraya ulaşırsa gemiyi nehre batırır ve mallarını ele geçirirler. Hiçbir kuş o tarafa uçamaz.” dedi. Zufunun “Sana yolların tehlikelerini anlat dedim, beni korkut demedim! Zira ben Allah’tan başka kimseden korkmam!” diyerek yoluna devam etti.

Sonrasında gemicilerini hazırladı. Herkes Zufunun’un çabalarına şaşırılmıştı. Denizciler de hayatlarından umutlarını yitirdiler. Birbirleriyle tek tek vedalaştılar. Pakize Zufunun da gemiye bindi. Gemiler kuş gibi uçtu ve on gün sonra dağa ulaştılar. Denizcilere “Şimdi burada duralım!” dediler. Pak ve temiz olan Zufunun “Dağa gidelim!” dedi. Gemiciler çaresizce dağa doğru gittiler, gemiyi durdurdular. Zufunun gemiden indi ve dağa doğru çıktı. Hacı Ömer “Siz yalnız mı yürüyeceksiniz, yoksa bizden birini refakatçi olarak alacak mısınız?” diye sordu. Zufunun “Eğer ki kim bizim çarpışmamızı izlemek isterse biz onlara yasak koymayız!” diye cevap verdi.

Bunun üzerine Hacı Ömer on komutanıyla yola çıktı. O yere vardıklarında baktılar ki altı imansız yedi dallı bir ağacın altında uyuyor, hepsi tek bir yerdeydi. Bütün dallar şehrin üzerine gölge düşürmüştü. Adilerin istirahat yeri orasıydı. Bir adi iki dalı kapsayacak şekilde uyuyordu, şaşkınlıkla adi kardeşleri izlediler. Hacı Ömer “Bunlardan habersiz gemilerin halatlarını çıkartalım.” dedi. Zufunun “Ben onlarla karşılaşmadan burayı geçmeyeceğim.” dedi. Onlar korkmaya başladı. “Nasıl olur da onlarla karşılaşırız!” dediler. Zufunun, “Ey

Hace Ömer, birini uyandır ve ben onunla konuşmak istiyorum.” dedi. Hace Ömer, “Baş üstüne!” diyerek ayağa kalktı. Bacağını dalın üzerine yasladı. On sekiz karış büyüklüğünde olan topuzuyla Adiye vurdu. Darbe alan Adinin canı yandı ve yere düştü. Korkup ayağa kalktı. Karşısında bir adam gördü ve şaşkınlıkla ona bağırdı. Yanında yüz karış büyüklüğünde taş vardı, o taşı aldı ve Hace Ömer’e doğru attı. Hace Ömer kaçınca taş ona isabet etmedi, taş nehre düştü. Adi yakalayacağım diye elini uzattı, Hace Ömer ona karşılık kendisini Zufunun arkasına sakladı. Adi, Zufunun’un yanına geldi. Zufunun yüce Allah’a güvenerek, “Allahu Ekber” diye bağırdı ve elini adinin kemerine koydu, onun ayağını yerden kesti, havaya kaldırdı ve baş üstünde çevirip yere attı. Adi bayıldı, Hace Ömer geldi ve onun elini bağladı. Sonra başka bir Adi uyandı, kardeşinin bağlı olduğunu görünce Zufunun’a saldırdı. Zufunun onu da havaya kaldırıp başı üzerinde çevirip yere attı, onu da bağladılar. Üçüncü kardeş de uyandı, bunun üzerine Zufunun altı kardeşi de pes ettirdi. Zufunun’a teslim oldular.

Sahabeler “Çok savaşlar gördük, ama sizin kadar iyi bir savaşçı görmedik. Adiler de şöyle dediler: Ey Ali’nin oğlu hayatımızda senin gibi bir pehlivan görmedik. Artık vereceğin her emri memnuniyetle kabul ederiz.” dediler. Zufunun “Evvel Allah’a ve Resulüne ikrar kılın ve Müslüman olun!” dedi. Onlar da iman edip Müslüman oldular. Adiler, “Ey genç neden buraya geldin?” diye sordular. Zufunun “Sizi Müslüman yapmaya geldim.” dedi. Adiler, “Yüzünüzü açın da nasıl bir pehlivan olduğunuzu görelim.” dediler. Zufunun “Benim bir ahtım var. Bir dostumu kaybettim onu görünceye kadar yüzümü göstermem.” dedi. Adileri serbest bıraktılar, sonra geminin yanına geldiler. Adiler Zufunun kontrolünde yanlarında yürüyorlardı. Zufunun gemiye bindi. Adiler suya girdiler, su onların topuğuna kadar gelmedi. Nehrin içinden mücevherler çıkarıp sahabelere verdiler. Sahabeler bunu kabul etmediler, geri iade ettiler. Adiler “Nereye gidiyorsunuz?” diye sordular. “Perilerin yerine gidiyoruz.” dediler. Adiler oraya ulaşamayacaklarını söylediler. Zufunun “Sebebi nedir?” diye sordu. Adiler, “Periler padişahının kızı Karna, İmamzâde’ye âşık olmuş. Yedi yıl boyunca onu takip etmiş. İmran Şah’ın ülkesinden vakti ganimeti olarak onu almış. İlmi bir falcı da arkasından bir kızın geleceğini ve İmamzâde’yi götüreceğini söylemiş. Bu fal doğrultusunda tedbir almış, nehrin kıyılarına hizmetçiler koymuş ve bu hizmetçilerin her birisinin uzunluğu metrelerce yola denkmiş. Orada gördüklerini boğuyorlarmış, gemileri durdurup faldaki kızın olup olmadığını kontrol edip gemileri batırıyorlarmış. Sonra da onlardan kurtuluyorlarmış” dediler. Zufunun, “İmamzâde’yi nerede tutuyorlar?” diye sordu. Adiler, “Onu kendi sarayında saklıyor, yedi yıldır kendisini İmam’a diye sunuyormuş fakat

İmamzâde onu hiç kabul etmemiş. İki ayağını eski haline getireceğini söylese de İmamzâde kabul etmiyormuş. Ey genç kendine dikkat et! Yolda tehlikeler çok.” dediler. Zufunun, İmam Muhammed Hanifiye’nin durumunu öğrenince kendisi tevekkül etti. Hak Teâla’ya arz etti. Allah’a güvendi. Adilerle vedalaşarak Zerrin şehrine doğru yola çıktı. Zufunun, İmam Muhammed Hanifiye’yi yâd ederek ağladı ve şu beyti okudu:

Beyt

Zufunun, İmamzâde’nin hasretinden perişan ağladı,
Onun hasretinden her dem sıkıntıdan ağladı,
Yusuf’unu kaybeden Yakup misali ağladı,
Yedi yıldır onun hasretinden çaresizce ağladı,
Leyla’nın Mecnun’a olan hasretiyle ağladı,
Aşkından tutkundu Muhammed Hanifiye’ye Züfunun,
Günlerce yatsa kalksa da aklı fikri onun,
Şah İmran’ın mülkünde gafil avladılar onu,
Arayım desem yoktu, yol gösterecek kimsesi onun.
Aşkımın ateşinden her daim bağrım büryan eyledi,
Dağı taşı arasan, bulamadı kalkan olacak kişiyi,
Gecesini ve gündüzünü aydınlatan soruyor, İmam Hanefiye hani?
Aşk ateşinden sızlıyor canı,
Hayf bildi Zufunun, görüp görmediğini,
Yedi yıl boyunca aradı, hasreti canından yeğledi,
Zufunun’un İmam’dan ayrı olmasına şimdi ne gerek,
Titrerdi hep, benzerdi bir yaprak,
İmam’ın sevgisi ona dokundu pak,
Ta Medine’ye geldi İmam’dan bir haber,
Özlemiyle onun aşkından hep ağladı,
Âşık olmayan kimse anlamaz, vuslat acısı çekmese,
Yusuf’unu bulamazdı Yakup, çekmese Beyt’ül Ehzan
Geceleri ağlamasaydı, bulamazdı feryat çekmese,
Vuslatın lezzetini bilemezdi hicran çekmese,
Aşkın gücünü gören kâfirler bile İslam’ı kabul eyledi.

Bunun üzerine dört gün boyunca nehrin üstünde yolculuklarına devam ettiler. O gece Karna Peri, İmamzâde'ye evlenme teklif etti. İmam kabul etmedi. İşte bu kargaşayla sabah oldu, gün aydınlandı. Periler şehirlerine doğru insanların yaklaştığını fark ettiler. Periler telaşlandılar, “Şehrimize şimdiye kadar hiçbir insan yaklaşmamıştı, bu zamanında insanların buraya gelmesi pek hayra değildir.” dediler. Bu haber her tarafa yayılmaya başladı ancak Zufunun özel bir elbise giydi. Daha önce silahlarla kuşanmıştı, fakat şimdi kadın elbisesi giydi ve gerekli eşyaları avret yerine sakladı. Geçmişte rivayet ettiler ki böyle bir kehanet vardı. Hazreti peygamberde, gelmiş, yüzüne bir örttü örtüler. Sonra da üzülerek oturup Muhammed Hanefiye’yi anarak şu beyti okudu:

Beyt

Bu periler karşıma geldiler, ama görürüm ki yârim gelmedi,
Halimi yoklayıp sormak için benim en itibarlım gelmedi,
Yedi yıl oldu o benden ayrılalı,
Şahların şahı, benim başımın tacı gelmedi!
Ya unuttu beni ya da kalbini başkasına verdi,
Onun bekleyişi içerisindeyim ama o bana bekleyişle gelmedi,
Gel yüzünü göster bana o hasretle ölmeyeyim,
O bulutlardan yağmur yağmadı, benim baharım gelmedi.

Bunun üzerine Zufunun dua ederek kendinden geçmişken Hacı Ömer kendi hizmetçileriyle zırhlarını kuşanarak onu korumaya başladı. İslam ordusu da cenk için hazır bir şekilde kapıda bekliyordu. Tam da bu sırada diğer padişahın veziri elçi olarak geldi. İslam ordusuna selam verdi, “Ey insanlar! Siz hangi kavme mensupsunuz ve neden buraya geldiniz?” diye sordu. Onlar da “Bizler Arap halkıyız, Müslümanız, Hz. Muhammed Aleyhisselam’ın ümmetiyiz. Bizim bir komutanımız var.” diye karşılık verdiler. Vezir “Öyleyse benim geldiğimi komutanınıza haber verin!” dedi. Hacı Ömer “Bende kuvvet yok ki ona haber götüreyim.” dedi. Zayd İbn Ali’ye işaret ederek, “O haber versin!” dedi. Zayd İbn Ali, “Ey peri, içeri girin!” dedi. Vezir içeri girdi, Zufunun’u namaz kılarken gördü. Bir an durdu baktı. Zufunun namazı bitirdikten sonra şu münacatı söyledi:

Münacaat

Benim yalvarışım sana Rabbim, gider hacet,
Senden dileğim birkaç dua hacet!

Allah hakkı için Şah-ı Merdan,
Hatıralar perişan memnun mu gerdan,
Uzak yerlerden gelip senin huzurunda oturuyorum ben,
Şimdi bana göster düşlerin gerçeklerini, göreyim ben!
İkimiz otursak şimdi bir kilimde,
Yan yana sözler söylesek çeşitli,
Bugünü bana çok görme Ya Rabbi,
Gönlümü yine üzüntüyle etme perişan,
Müyesser eyle devletimin İmam'ını,
Sorsan ümidime, o kavuşayım devran!

Bunun üzerine Zufunun Fatiha okudu. Bir baktı ki Zayd İbni Ali'yi gördü. Ona “Ne için geldin?” diye sordu. Zayd İbn Ali “Peri padişahının veziri geldi.” diye haber verdi. Zufunun yüzünü peçeyle örttü. Zayd İbn Ali'ye veziri içeri getirmesini söyledi ve veziri içeri getirdiler. Vezir selam verdi. Bir Hizmetçi gibi el pençe divan duruyordu. Zufunun yüzündeki peçesini çıkarttı. Vezir şaşırıp hayatı boyunca hiç böyle bir insan görmemişti. Vezir şaşkınlığını dile getirmek için ona övgüyle şu beyti okudu:

Bu yeryüzünde bulunmaz senin gibi peri peyker,
Sen beşer mi, melek mi, cennet hurisi mi, yoksa Kevser misin?

Bunun üzerine vezir kendi kendine endişelenerek düşündü. Dünyada perilerden güzel yüzlü birini görmemişti: “Bu İnsanoğlu perilerden yüz kat güzel.” dedi ve takdir etti Zufunun'un güzelliğini:

Boyunu gördüm, yüzüne baktım, canımı aldın,
Üzdün canımı sen, benim canımı tehlikeye attın!
Aşkından yandım, külüm bile kalmadı,
Cehennem ateşi gibi çarptı üzerime, çıkmadı!

Bundan sonra vezir utanç içinde başını kaldırmadı. Zufunun ona, “Yüzüme bakarak konuş.” dese de Zufunun'a bakamıyordu. Başını eğerek oturdu. Çaresiz bir şekilde “Ey insanoğlu! Şimdiye kadar buraya hiç kimse gelmedi, buraya neden geldiniz?” diye sordu. Zufunun “Ey periler, ben şaşkınım, yolumu kaybettim. Arabistan'dan buraya geldim. Bu benimle gelenlerin hepsi Hazreti Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in sahabeleridir.” dedi. Bunu duyan vezir hemen ayağa kalkıp periler padişahının yanına gitti, “Ey perilerin padişahı, ben

bizim periler kavminden daha güzel hiç kimseyi görmemiştim. Ama insanoğlu onlardan daha güzelmiş.” dedi. Padişah “Erkek mi kadın mı?” diye sordu. Vezir “ Ben onu bir kadına benzettim, fakat Hz. Ali’nin neslinden olduğunu öğrendim. On bin sahabeyle gelmiş ve hepsi Müslüman.” dedi. Periler padişahı “Ey vezir! Onlar niye buradalar, niçin geldiklerini biliyor musun? Gidin onları bana getirin, kendilerinden duymak istiyorum. Senin bu kadar övdüğün insanoğlunu bir görelim bakalım.” dedi. Bunun akabinde vezir şöyle bir şiir okudu:

Nazm

Onun vasfını övmekle yetinmez,
Bal gibi içimize yutsak da yetmez,
Peçeyle güneş örtünmez!
Bu yüzden sıfatını söylemekle yetinmez,
Onunla bin yıl geçse de tasnifini,
Her kâğıda dökmekle olmaz,
Nice insanlar göç etmiş bu cihandan, onların hiçbirisi buna mukayese edilmez.

Bunun üzerine periler padişahı şaşkınlıkla “Haydi onları buraya getir amaçlarını görelim ve soralım.” dedi. Periler veziri gelip onlara haber verdi. Hacı Ömer, veziri içeri aldı. Pak saf Zufunun, gurur ve ihtişamla yola revan oldu. Yaya olarak buluştular, Periler kavminin huzuruna çıktılar. Onu büyük bir şeref ve saygıyla padişahın haremine getirdiler. İzzet ve ikramla karşıladılar çünkü onlar Hazreti Sallallahü ve Sellem’in şeref ve bereket dolu olduğunu bildikleri için hürmet ettiler. Bunun üzerine perilerin her biri kendi rütbesinde yerlerine oturdular. Padişah da “Ey aziz misafirim! Şimdi sizden söz dinleyelim. Siz âdemoğlundanmışsınız, peçenizi kaldırıp yüzünüzü gösterir misiniz? Burada oturan perilerin hepsi sizin misalinizi görmek arzusundalar, bu arzularını gerçekleştirebilir misiniz?” dedi.

Zufunun, padişahın bu sözleri üzerine yüzündeki peçeyi kaldırdı. Periler onun güzelliğinin şaşkınlığından baygın düştüler. Periler padişahı “Ey vezir bu güzelliğin binde birini bile tarif etmemişsin!” dedi. Vezir de “Aman efendim, sözlerimin ötesinde söyleseydim, abarttığımı düşünürsünüz diye söylemedim.” diye karşılık verdi.

Nazm

Biliyordum sen bir erkek değilsin,
Gördüm sen bir kahramansın!

Bunun üzerine perilerin padişahı “Yiyecekleri getirin!” dedi. Periler çeşitli yemekler getirdiler, o yemekleri doya doya yediler. Sonra yine periler padişahı “Ey nurun kaynağı olan Radiyallahu Ali’nin nesli olan kişi, size bir soru sorayım. Siz nereye gidiyorsunuz?” diye sordu. Zufunun, peri kavminin vezirini çağırdı ve ona hikâyeyi birebir anlattı. “Ben padişah İram’ın kızıyım. Babama şart koştum, bu şehirlere geleceğimi arz ettim. Ben babama koyduğum şartta, “her kim benim sırtımı yere değdirirse onun zevcesi” olacağım dedim. Bir gün cariyelerimle ava çıktım. Birdenbire ava çıkan Ali Murtaza’nın oğlu da karşıma çıktı. Beni avlamaya başladı, olanlar beni sinirlendirdi. Kavga ettik, o da beni atımdan alıp başında sallayarak yere indirip yatırdı. Şartım gerçekleşti ve zevcesi oldum. Ben de onları kabul ettim. Bunun üzerine Medine’ye doğru giderken İmran Şah’ın mülkünde Emirzâde’yi arıyordum, fakat onun nerede olduğunu bilmiyordum. Çaresiz bir şekilde Medine’ye gittim. Hazreti Ali Radiyallah, Ravza-i mübareke girdiler. Hz. Peygamber (SAV) Ravza’da Hazreti Ali’ye bir müjde verdi. İmam Muhammed Hanifiye’nin periler şahının kızı olan Karna Peri’nin âşık olduğunu ve periler şehri Zerrin’e götürüldüğünü, onun sağlıklı olduğunu, fakat tutsak olduğunu söyledi. Oradan İram’ın kızı Zufunun’un kurtarabileceğini söyledi. Şimdi bu yüzden buralara geldim.” diyerek tüm hikâyesini anlattı. Vezir, Zufunun’un huzurundan ayrılarak periler padişahına tümünü arz etti.

“Ey Sultan, eğer benim kanımdan bir kaşık bağışlayacak olursanız size bu sırrı anlatacağım.” dedi. Padişah kabul etti. Vezir kısık sesle söylemek istedi ama padişah emretti, “Açık söyle ki bütün halk duysun bilsin!” dedi. Vezir, padişahıktan icazet alıp hikâyeyi tek tek anlattı. Periler şaşırılmıştı, bütün insanlar ve periler şaşkın bir şekilde, hepsi uyum içinde tüm ağızdan, “Barekallah, merhaba, merhamet, teşekkürler!” demişler. “Yedi yıl boyunca bu kadar zahmet ve çileyle geçmesine rağmen bir kadın yaşlanmadan ancak bu kadar güzel olur.” demişler. Her kim ki bu kadar âşık olsa da Karna Peri bile olsa bu şekilde yapmazdı, dediler. Periler padişahı Karna Peri’den Emirzâde’nin nerede olduğunu sordu. Karna Peri babasının önünde eğildi ve “Ey dünyanın şahı, ömrün uzun olsun. Saltanatın artsın. Bir süredir Emirzâde’ye âşığım. Her gün iki bin askerle yedi ırmağı geçer, onun cemaline doyduktan sonra geri dönüyordum. Dünyada bir felaket olsa, başına bir iş gelmesin diye haber verir, onu korurdum. O günlerden birinde o civarda sen akrabalarımıza bir ziyafet veriyordun. O sırada Emirzâde bir çukura düşmüş ve her iki bacağı birbirinden ayrılmıştı. Sen bu ziyafette bulunduğun için ben gaflette kaldım ve bu durumdan kimseye haber veremedim. Bir gün gidip onu İmran Şah’ın bahçesinde yalnız buldum ve getirdim. Yedi yıldır ben ona bakıyorum, her gün kendimi ona sunuyorum, ama hiçbir şekilde beni kabul

etmedi. ‘Benim bir sevgilim var, onu asla yarı yolda bırakmam!’ diyor. Tam yedi yıldır ben ona aşığım. O ise benden nefret ediyor. İşte bu şekilde ben sevdiğime kavuşamıyorum ve onun aşkı içimden tükenmiyor. Onun bana hep cevabı, ‘Benim bir sevgilim var. Eğer onu görmeyeceksem, istersen cennetten huri de olsan, ben seni kabul etmeyeceğim!’ diyor.” diye anlattı.

Padişah ondan sonra Emirzâde’nin huzuruna gitti. Onunla görüştü, hâl hatırını sordu. Tahtı kendisine eşit olarak yerleştirdi. Emirzâde’yi o tahta oturttu. Kızına sordu, Karna Peri de kendi aşkını itiraf etti. Padişah da “Ey Emirzâde, Karna Peri’nin bacağına iyileştirme sözünü neden kabul etmiyorsun?” diye sordu. Emirzâde “Ey Perilerin şahı bu sorunun cevabını ben, Karna Peri’ye demiştim. Benim bir sevdiğim var onu hoşnut etmeden hiç kimseye bakmayacağım.” dedi. Padişah “Sevdiğini görürsen tanır mısın?” diye sordu. Emirzâde “Tanırım!” dedi. Bir tarafa Emirzâde’yi oturtup diğer tarafa peçeli kadınları Zufunun ile oturttular. Perilerin kralı “Ey Zufunun, perilerin arasında araştırdım ve bir kişi buldum. O da senin sevgilinin olduğunu söyledi. Onu görürsen tanır mısın?” diye sordu. Zufunun da onu tanıyacağını söyledi. Periler Kralı “Öyleyse örtüyü kaldırın!” dedi. Ortadaki perdeyi kaldırdılar. İki âşık birbirlerini görünce açık bir şekilde ağlayıp sarıldılar.

Nazm

Cihana gelmeyecektir senin gibi bir peri ruhsar,
Yüzünde her türlü güzellik gözükmekte ve ben yalnız gâh,
Senin güzel cemaline bütün halk hayrandır,
Senin güzelliğinin yolunda ben kaç gündür beter,
Ben sadece bir misafirim, kalbimde, ruhumda, ızdırabın bende,
Bu gurbette hiç kimse derdime ortak olmadı,
Kendisidir bu zindandaki Yusuf, yüzü güneş gibi parladı,
Bütün insanlarla sohbetim, acayip güzel didar,
Benim tatlı yârim kızıl güldür,
Gece gündüz yoldur, bende gazeller çoktur.

Bu iki mazlum âşık birbirlerinin boynuna sarılarak bayıldılar ve yine mutlu olarak gözleri açıldı.

Beyt

İmam'ın yüreğine koymayın hicran dağını,
İkimiz seyredelim vuslat bağını.

Birbirleriyle konuşup görüştüler, birbirlerini sürekli öptüler. İkisi de yüksek sesle nida ederek baygın düştüler. Sonra tekrardan ayıldılar.

Bunun üzerine bu halde âşık ile maşuk gibi yedi defa bayıldılar ve ayıldılar. Periler padişahı bu sırada hayret etti. Periler padişahı öz kızı Karna Peri'ye sinirlenerek “Bu ikisinin aşkının arasına hiç kimse giremez! Sen nasıl ikisinin arasına girdin?” dedi. Karna Peri, “Emirzâde'ye olan aşkımdan hiçbir zaman vazgeçmeyeceğim fakat Allah yolunda ben onu Zufunun'a bağışlıyorum. Ben ondan vazgeçtim.” dedi.

Periler onların aşkını takdir ettiler. Herkesi dışarıya çıkarıp üç gün, gece gündüz bir yerde yalnız bıraktılar. Onlar bu müddette sürekli beraberdi. Bundan sonra Periler padişahı onlarla ilgili güzel şeyler düşündü. Kızını yanına çağırarak “Ey Karna, sen bu iki âşığı neden bu kadar hasret içinde bıraktın?” dedi. Periler Şah'ı kızını zindana koyar, sonra da Zufunun'a “Ey güzel kız, maşukunun ayaklarını iyileştirmeyecek misin?” diye sordu. Zufunun “Allah'tan umuyorum ki onun ayakları burada iyileşecektir.” dedi. Padişah, Zufunun'un bu sözüne güldü. Sonra da perilerine emir verdi, “Nehir kenarından falan ağacın yaprağından getirin!” dedi. Hizmetkârlar gidip getirdiler. Onu bir kâseye koyarak Âdem sütüyle karıştırıp macun yaptılar. Macunu kırk bir gün boyunca cerahat yerlerine sürdüler. Kırk bir günden sonra ayakları öncekinden daha sağlıklı oldu. Periler padişahı, Emirzâde ile Zufunun'un düğününü herkese duyurdu. Ondan sonra Hazreti Resulü Ekrem'in (SAV) mızrağını Emirzâde'nin çadırına götürüp koydu. Bütün İslam ordusu ve sahabelerinin görmesini sağladı. Bütün İslam ordusu Emirzâde'nin ayaklarına kapanarak ona hürmetlerini sunarak mutlu bir şekilde Allahu Teâla'ya hamd ettiler. Periler padişahı Zufunun'u kenara çekip “Sizler burada birbirinizle kavuştunuz. Uzun zamandır birbirinize hasret kalmıştınız.” dedi. Zufunun da “Henüz karı koca olamadık. Karna peri yedi yıldır Emirzâde'yi korudu. Hiç kimseye reva görmedi, her yolu kapatmıştı.” dedi. Bunun üzerine Periler padişahı Emirzâde'ye “Bu gerçek midir?” diye sordu. Emirzâde “Ben öyle bir nesilden geliyorum ki, benim ecdadımdan hiç kimse yalan söylememiştir ve hiçbir şekilde harama bulaşmamıştır. Ben de hiçbir zaman yalan söylemedim!” dedi. Periler padişahı, “Bu iki kız tam yedi yıldır size âşık, bundan sonra durum nasıl olacak?” diye sordu. Emirzâde “Ben bir yemin etmiştim

ta ki Zufunun'un babası olan İram Şah'ın şu an bütün mülkünü İslam'a kavuşturmadan hiçbir zaman dünyada rahat yüzü görmeyeceğim, diye. Medine'ye de dönmeyeceğime yemin etmişim, o zamandan bugüne kadar bu durumdan dolayı Zufunun'a dokunmadım. Henüz yeminimi yerine getiremedim.” diye cevap verdi. Emirzâde'den bu cevabı duyunca Peri kavminin padişahı şaşkına döndü. Yine saygısı artarak “Barekallah! İnsanoğlu hep böyle olsa, vefalı olsa, sözünü yerine getirse!” dedi. Sonrasında Hz. Osman Radıyallahu ve Hazreti Ali Keremallahu, Zayd İbn Ali ile Said Vakkas'a götürmek üzere hediyeler hazırlatmış. Bunun üzerine Emirzâde ayağa kalkarak “Ey Periler padişahı, benim bir arzum var, kabul eder misiniz?” dedi. Periler padişahı, “Memnuniyetle kabul ederim.” dedi. Emirzâde, “Benim arzum odur ki Karna Peri'yi azat etmenizdir. Benim arkamdan halk, ‘O insanoğluna bu kadar iyilik yapmışken ona zindanı reva gördü.’ derler. Benim yüzümden böyle bir zillete düşmesin.” dedi. Periler padişahı, “Öyleyse onu zindandan çıkaracağım.” dedi. Karna Peri'yi zindandan çıkarıp huzuruna getirmişler, ona âşık olduğu için tövbe etmesini istemişler. Periler padişahı ona “Bir daha insanoğluna âşık olacak olursan, yerin altında da olsan seni bulur, yine zindana atarım!” dedi.

Bunun üzerine periler padişahı ve periler onları nehrin üzerindeki gemiye bindirip vedalaştılar. Onlar dört gün, gece gündüz yolculuk yaparak daha önce karşılaştıkları insanüstü dev mahlûkatlarının yanına vardılar. Daha sonra adiler de onları gördüler, hemen daldan aşağı inerek selam verdiler. Emirzâde onları görünce şaşkınlığını gizleyemedi. “Bunlar nasıl Adi kardeşler?” diye sordu Hacı Ömer de şöyle dedi bunları Kaf Dağı'nda bulduk. Zufunun da onları Müslüman yapıp İslam'a müşerref kıldılar.

Bunun üzerine Adiler nehre girmişler ve nehirden mücevherler alıp gemiye koymuşlar. Sonra sahabeler, “Şimdi başka şeyler gemiye koymayın, yoksa gemi batacak!” dedi. Adiler, hemen orada durmuşlar. Emirzâde de Adilere nasihatlerde bulunarak neyin doğru olduğunu anlattı. Emri Ma'ruf Nehyi Münkeri⁹ öğretmişler. Onlarla vedalaşıp yola çıkmışlar. Adiler, onlardan geri kalmayacak şekilde onların arkasından gidiyorlardı. Emirzâde “Bunlar neden bizi bırakmıyorlar, peşimizden geliyorlar?” dedi. Hacı Ömer de “Bunların maksadı Zufunun'un cemalini görmek. Bu sebepten peşimizi bırakmıyorlar. Onlara söz verip vaatle bulunmuştu, ‘Ben dostumu bulmayana kadar yüzümü kimseye göstermeyeceğim, ne zaman yârımı bulursam yüzümü göstereceğim!’ demişti. Bunlar işte

⁹ İyiliği emredip kötülükten vazgeçirmeye çalışma yönündeki faaliyetler için kullanılan dinî, ahlakî ve hukukî bir tabirdir (Çağrı, 1995: 138).

bu sebepten dolayı peşimizden geliyorlar.” dedi. Emirzâde Zufunun’a dönerek “Vaadini yerine getirmek vefa borcudur. Hadisleri hatırla ve peçeni kaldır, yüzünü görsünler!” dedi. Bunun üzerine Emirzâde’nin emri doğrultusunda peçesini kaldırdı. Adiler bu güzel yüzünü görünce şaşkınlık içerisinde ellerini ısırarak geride kalmışlardı. Allah’tan daha önce Kelimeyi Tevhidi söyleyip Müslüman olmuşlardı. Emirzâde “Ey adiler, müminlikte imanınızı hakkıyla kutsayın. Hak getirerek Peygamberin dediklerini, Allahu Teâla’nın emirlerini yerine getirin. Namazlarınızı kılın ve dua edin ki cennete ulaşabilesiniz.” dedi. Hace Ömer de kısık sesle onların kulaklarına bir söz söyledi. “Sizi Müslüman yapan kız Emirzâde’nin helali oldu artık.” dedi.

Allahu Teâla’nın kudreti ve hikmetine hamd ettiler. Üç günlük yolu yürüdükten sonra bu bölgeyi geçtiler. Kimiz bölgesine geldiler. Emirzâde “Ey Hace Ömer bu kimin mülküdür, kimin tasarrufu altındadır?” diye sordu. “Hace Ömer “Ey Şehzade İmam, bu Kimiz padişahının diyarındır. Cariyeniz bunları da kendi tasarrufuna alıp İslam’la müşerref kıldı. Doksan bin kişilik ordusuyla Müslüman oldular.” diye cevap verdi. Onlar bu sözleri zikrederken o sırada Kimiz padişahı kendi ordusuyla oraya ulaştı. Emirzâde’ye selam vererek onunla da muhatap oldular. Emirzâde’nin hakkında dualar edip, güzel temennilerde bulundular. Kendi maksatlarını dile getirdiler. Emirzâde burada da hüküm sürdü. Zufunun, peçesini kaldırdı ve onlara yüzünü gösterdi. Ayaklarının dibine düşüp bayıldılar. Kimiz Bodpo onları şehrine getirip davet verdi. Üç gün boyunca onları ağırladı. Ondan sonra Emirzâde’ye bir padişahlık cübbesi verdi. Emirzâde ve sahabeleriyle vedalaşarak yollarına gönderdiler. Hace Ömer, Bodpo boylarına “Sizi İslam’la müşerref kılan bu kız Emirzâde’nin esiridir.” dedi.

Bundan sonra birkaç gün, gece ve gündüz yürüdükten sonra Faraj Şah’ın hududuna geldiler. Haberi duyan Kral Faraj, Emirzâde’nin yanına gelerek saygıyla şehrine kabul etti. Onları hemen şehre götürüp, bütün ülkeyi gezdirdi. Sebze ve çiçek bahçeleri, temiz hava ve köşkleri çok güzeldi. Faraj Şah, Emirzâde’yi yüksek olarak oturaklı bir köşke yerleştirdi. Emirzâde kabul etti. Herkes için dualar, Fatihalar okuyup, “Merhaba” diyerek oturdu. Hace Ömer, Emirzâde’ye “Bunların tamamını Zufunun cariyen, Müslüman yaptı.” dedi. Emirzâde “Bunları filin üzerinden kim indirdi?” diye sordu. Hace Ömer “Zufunun indirdi.” dedi. O gece çok güzel ağırlandılar. Sabah olunca Emirzâde’ye, Zufunun’a ve bütün ordularına güzel elbiseler giydirdiler. Emirzâde onlara; neyi yapıp, neyi yapmamaları gerektiğini öğretti. Ondan sonra sorunsuz bir şekilde yola çıktılar. Birkaç gün sonra Me’ad Şah’ın vilayetine

geldiler. Me’ad Şah geldiklerini duyunca hemen onları karşılamaya geldi. Emirzâde’yi görünce şaşırdılar. Hâce Ömer, “Züfunun bunları da Müslüman yaptı, dedi. Emirzade “Me’ad Şah’ı filin üzerinden kim aldı?” diye sordu. Me’ad Şah, “Cariyeniz indirdi. Şimdi sözünü tutsun ve yüzünü göstereyim!” dedi. İffetli Züfunun peçesini kaldırıp onlara yüzünü gösterdi. Me’ad Şah hayranlıkla baktı.

Ondan sonra ordularını davet etti. Üç gün üç gece ziyafet verdi ve hepsini giydirdi. Birkaç gün yol gittiler ve iki yolun ortasına vardılar. Bu yollardan biri Medine’ye diğeri ise dindar Züfunun’un babasının şehrine gidiyordu. İslam ordusu orada istişarede bulundu. “Şimdi hangi yöne gidiyoruz?” dediler. Emirzâde “Sizler isterseniz Medine’ye gidin. Ben ahdettim, İffetli Züfunun’un babasını Müslüman edene kadar Medine’ye gitmeyeceğim, diye yemin ettim. Savaşmak istemeyen Medine’ye gitsin.” dedi. Bu sözleri herkes duydu, hiç kimse Medine’ye gitmek istemedi. Bunun üzerine Medine Münevvere’ye haber göndererek Züfunun’un babasının şehrine gideceklerini iletiler. Bu tavsiye de Züfunun’un kulağına pek hoş gelmedi. Emirzâde’nin huzuruna arz edip “Ey şehriyar askeri, yedi yıldır meşakkatli yollardan geçtiniz. Anne babanız ve akrabalarınız umutlarını yitirdiler. Medine’ye gidip o güzelim Hz. Ali Murtaza’yı, annen Bibi Hanifiye’yi görüp hayır duasını alıp sonra babamın yanına gitsek olmaz mı?” dedi. Emirzâde “Mert adam sözünün üzerinde durur!” dedi. Bu sözü duyan Züfunun sustu.

Bunun üzerine Medine’ye mektup gönderdiler. O mektupta, “Birincisi Allah, ikincisi onun elçisi (SAV) Allah’ın Salat ve selamı üzerinizde olsun, yedi yıl süren yolculuktan sonra Zerrin şehrine gittik ve Hz. İmam Muhammed Hanifiye’yi bulduk ve ona sağ salım ulaştık. Arabistan’ın yani Şah İram’ın bölgesine gideceğiz. Tabii ki sizden dualar diliyoruz.” diyerek sözlerini tamamladılar ve Hâce Ömer’e verip yola koyuldular. Hâce Ömer’e “Ana ve babamız hepimizi korusun! Onlardan dua dilediğimizi söyleyin.” dediler. Gözyaşları içinde Hâce Ömer’le vedalaştılar. Hâce Ömer Medine’ye, diğeri ise Şah İram’ın vilayetine gittiler. Hâce Ömer bir ayda Medine’ye vardı. Medine-i Münevvere’nin kapısını gördüğünde gözlerinden yaşlar aktı. Mezarlığa giderek Peygamber Efendimize dua etti ve türbelerinden yardım isteyip Medine’ye girdi. Ravza-i mübareke girdi. Hâce Ömer’in geldiğini herkes duydu, ona sordular. Hâce Ömer başlarına geleni tek tek anlattı, “Zerrin şehrinde güvenli bir şekilde geldik. Bunun üzerine Emirzâdeler Şah İram’ın ilinde gittiler. Bilmiyorum, onların hâli nedir?” dedi. Ondan sonra Hazreti Ali Murtaza’nın kapısına vardı, “Esselamu aleyküm ey Allah’ın aslanı ve cümlelerin dostu.” dedi. Hz. Ali Murtaza Keremallahu onlara

selam verdi. Onlara nasıl olduklarını sordu. Hace Ömer “Zerrin şehrine gittik ve geri döndük. Hazreti İmam’ı burnu kanamadan sağlıklı bir şekilde getirdik. Arabistan’a gelince bana mektup beyan ettiler. Kendisi Zufunun babası İram’ın vilayetine gittiler. İmam ve diğerleri nasıllar şu an bilmiyorum! Onlardan ayrıldığımdan bu yana bir ay geçti.” diyerek tüm hikâyelerini tek tek anlattı. Medine halkı bu sözleri işitince âhı figan çıkardılar. “Sanki kıyamet gelmiş gibi” deyip pişman olup tövbe ettiler.

Ama anlatıcı ve nakledenler öyle anlatıyorlardı ki Emirzâde ve Zufunun, Şah İram’ın şehrinin yakınlarına geldiler. Zufunun “Ey Emirzâde, onlara yedi fersah arazi kaldı. Hazırlıklı olalım, bize zarar vermesinler!” dedi. Emirzâde, onun sözlerine kulak asmadı. Ancak Şah İram soylularla birlikte mecliste oturuyordu, toplantı yapıyordu. “Ey vezirler, bunların yerini biliyor musunuz?” dedi. Zufunun yedi yere bölünmüştür herhalde! Hepsini “Arap bahçelerinden sonra Kaf Dağı’na gitmişler. Zerrin şehrinde hepsini öldürmüşlerdir.” diye cevap verdiler. Şah İram “O sözü kalbim kabul etmiyor. Bir iki adam gönderin, haber getirsinler!” dedi. Onun emriyle iki genç atına binerek Emirzâde’nin ordusunun yattığı yere geldiler, “Bunlar İslam ordusudur.” dediler. Bu iki genç hemen Şah İram’a haber verdiler. On sekiz binlik ordusuyla bin fil savaşçısından oluşan bir ordu vardı. İmam Muhammed Hanifiye’nin ordusuyla yattığı yere geldiler. Geç oluyordu, ta ki bir piyade Zufunun’a haber verene kadar İslam ordusu, tüm kâfir ordusunun silah ve atlarla geldiğinin haberini aldı. Zufunun hemen ayağa kalktı. Emirzâde elbisesini giyemeyecek halde yerde yatıyordu. Zufunun belini bağladı, kılıcını aldı, tüm zırhını kuşandı ve atına binmeye hazırlandı. Bunun üzerine o imansızlar öyle bir şiddetli savaştılar ki koyunların arasında kurt gibiydiler. Şah İram “Bir kere de vurun!” dedi. Kâfirler onun emriyle tek seferde vurdular. İslam ordusunun çoğu şehit oldu. İmansızlardan yedi bin kâfir öldü. Bunun üzerine on tuğun hepsini ele geçirdiler. Onları alıp hapse attı. Zufunun tek başına savaştı. Kâfirler buğday tarlası gibiydiler. Derya derya kan aktı. Şah İram oraya gitti, “Ok yağdırın, vurun!” diye emir verdi. Onun emri bir ateş fırtınası yarattı. Zufunun ateş altındaydı. Çok sayıda oktan biri Zufunun’un kafasına isabet etti, orada baygın hâlde yere düştü. O da yakalandı. Babasına haber verdi, “Bu gece saklan, yoksa sabah işini bitiririm.” dedi.

O sırada bir ok gelip Hz. İmam’ın yattığı yere isabet etti. İmam başını kaldırdı, ama kimseyi göremedi. Çaresizce bir mağaraya gitti. Daha sonra başını eğerek şu duayı okudu:

Münacaat

Allah'ım ben senin kulunum, beni yaratan sensin,
İki cihanda da hükümdarımsın,
Tevekkül eder, sana sığınırım, benim sığınağımsın,
Bu kulunu her yere yönlendiren sensin, itibarımsın,
İki dünyada başımın tacısın.
Bu yolda yalnızım, benim yarenlerim nerede?
Bensiz dişi aslanım, benim cananım nerede?
Ruhu benimle olan Zufunun nerede?
Bana canını veren koruyucularım nerede?
Beni nereye götürürsen götür, sen benim varımsın,
Bilmiyorum sıhhatli miyim, sen benim ruhuma dermansın,
Ne çare değerli zırhlarımdan ayrıldım, ben bir hayli pişmanım,
Benim canımda derman ol, Zufunun nerede?
Acayip silahımı koydum, değerli zırhlarım nerede?
Beni cümle beladan koruyan Allah'ımsın,
Ne olur bana bul, selamımsın,
Tekrar tekrar mı söyleyeceğim, kelimımsın!
Durumumu söyle, ne olacak benim bu halim?
Atamdan başka kimler anlar, ahir bu kulun kimindi?
Kime anlatayım bu halimi, benim hazır şahidimsin,
Savaşacak gücüm yok, benim hazır zırhım yok,
Ne söylesem üzgünüm, benim söyleyecek vaktim yok,
Zavallı insanlar gibi kıpırdayacak hâlim yok,
Beni içine çekecek bu gürültüyü duyacak kulağım yok,
Bedenimden günahları temizle, koruyucumsun,
Sabah rüzgârı yalvarışlarımı çığlıklarımı duyar,
Bedenim bilinçsiz, boyum bilinçsiz,
Atamın atası Ali Murtaza'dır,
Allah'ın dergâhı aslan Huda'dır.
Nedir benim şu anda yakarışım, bu hâli zârım?
Gelsin buraya işitsin sabah rüzgârını,
Beni koymasın buralarda gamda!

Eğer bu sabah seherinde gelmezse o,
Ki herkesten sonra gelmesin o!
Pişman olup da bu kulunu getirmesin,
Kara toprakta ben yatarım.

Bunun üzerine Emirzâde'nin bu nidasını Allahu Teâla kabul eyledi. Hazreti Cebrail Aleyhisselam'a "Yeryüzüne git, çöle sabah meltemi ver. Bu feryadı Ali'nin kulağına koysun, koca davulunu vursun." diye buyurdu. Hz. Cebrail Aleyhisselam yeryüzüne geldi. Çöl rüzgârına dinletti. Çöl rüzgârı Hazreti Ali'nin kulağına feryadı dinletti. Hazreti Ali Murtaza hemen ayağa kalktı. Gerekli zırhları hazırlayıp yola çıktı. Hz. Fatıma "Bu ihtiyaç zamanında gidilecek yol olabilir mi?" diye sordu. Hazreti Murtaza-i Ali Haydar ve Şer-i Yezdan "Ey kıymetli hatunum, İmam Muhammed Hanifiye'nin başı dertte. Ben onun durumunu sormaya gideceğim." dedi. Hemen dışarı çıktılar. Medine kapısının kilitli olduğunu gördüler. Hz. Ali Murtaza, "Bismillahirrahmanirrahim" diyerek elleriyle açtı ve Ali Murtaza Keremallahu o kapıdan çıktılar. Mezarlığa bakıp dua ettiler, sonra orada ağlayan bir adam gördüler, "Ne çok ağlıyor bu adam." dediler. Yakınına varıp kulak verdiler, bir baktılar ki Hace Ömer yerededir. Gidip ona selam verdiler, "Ya Hace niçin ağlıyorsun?" diye sordular. Hace Ömer selam vererek "Ya Ali Murtaza Keremallahu, Allah senden razı olsun. Yolunuz açık olsun." dedi. Hazreti Ali "İmam Muhammed'in başı dertte, gidip durumunu sormam gerek." dedi. Hace Ömer, onlara "Ben de sizinle gelsem." dedi.

Melekler dünyayı karıştırdı göz yumup açincaya kadar Hz. İmam'ın yattığı yere vardılar. İmam Muhammed Hanifiye babasının feryadını duydu, "Ey temiz dünyanın kulları, kimi ararsınız?" dedi. Hz. Haydari Karrar, "Yakınımı arıyorum." dedi. Hz. İmam "Sizin yakınınız kimdir?" diye sordu. Hazreti Karrar "İmam Muhammed Hanefiye'dir." dedi. Emirzâde inledi. Hazreti Ali olduğunu anladı, mağaradan çıkıp babasının ayağına kapandı. Hazreti Ali Murtaza oğluna sarılıp ağladı, "Elhamdülillah, seni göreceğim bir gün varmış." dedi.

Nazm

Mutlu bir bekleyiş duymak ruha iyi gelse,
Bütün sevgili dostlar ararsa,
Allah katında bundan daha fazla mutluluk var mı?

Hey, tarafsız bir dünyada bundan daha iyi olamaz,
Düşmanlar gittiğinde, iyi olmaz mı arkadaşlar!

Bunun üzerine baba ve oğul o anda kavuştular. Hazreti Ali “İslam ordusu galip mi?” diye sordu. Hz. İmam “Kâfirlerin ordusu galip geldi ve Zufunun’un salih adamlarından birkaçını yakalayıp götürdüler. Zufunun bir grup kurdu ama onların hâli nedir bilmiyorum.” dedi. Hâlâ ağlıyorlardı. Uyanmak için bir fırsattı bu, hurşit berraklaştı ve aydınlandı. Murtaza-i Ali, Emirzâde ve Hacı Ömer sabah namazını eda kıldılar, dualarını ettiler. Şehitler için Fatiha okudular.

Şah İram ferman buyurdu, “On toynağı bir araya getirin, Zufunun’a ipi bağlayın! Sonsuza kadar atım olsun. Ama Haydar-i Karrar kendi kendine düşündü ve o saatte bir nara kopardı. Dergâhın aslanı Hazreti Ali kükredi ve on altı mil ötede şimşek gibi yere düştü. Dünya ve mekân sarsıldı. Şah İram da bu feryadı anlayıp tahtından düşüp kaçtı. Mülazimlerine “Bu sır nedir, bu olay nedir?” diye sordu. Vezir “Bu nasıl bir avazdır ki ne put ne de puthane bırakır.” dedi. Daha bu sözleri söylerken Hazreti Ali Murtaza, Emirzâde ve Hacı Ömer geldiler. On sekiz bin askeri ve dokuz bin fili öldürüp o an onları mağlup ettiler. Şah İram bazı hizmetkârları ve akrabalarıyla birlikte başka bir bölgeye kaçtı. Hazreti Ali, şehri yağmaladılar ve onu takip edenlerden boyunlarına zincirler astılar. Zufunun’u da azat ettiler. Kolgan¹⁰ kâfirleri Müslüman oldular.

Sonrasında Şah İram’ı aradılar. Ondandır bir iz bulamadılar. Hacı Ömer, Hazreti Ali’den dua alıp “Size bunların yollarını anlatacağım. Belki imansızlardan bir iz buluruz.” dedi. Hazreti Ali dua etti ve Hacı Ömer’i takip ettiler. Mualla yolu açtı. Şah İram’ın Eflatun adlı bir kardeşi vardı. Şah İram onun şehrine giderek olan biteni bir bir anlattı. Eflatun “Şehrini bir grup yabancıya bırakıp buraya kaçırıyorsun! Ey kardeşim kendine itimat ediyordun. On sekiz bin askerin var ve dokuz bin filin var! Onlar nerede, seni desteklemedi mi?” dedi. Şah İram “Ey kardeşim, ülkem gitti! Bütün ordum ve fillerim gitti. Ben iyi bir adamdım ama kızım kötü bir çocuktü. Zufunun, Arapları başıma getirip şehrimi onlara verdi.” dedi. Bunun üzerine geçmişte yaşananları tek tek anlattı. Eflatun Şah’ın gözleri yaşardı ve Şah İram’a sarılıp “Ey kardeşim üzülme, ordum Arapları şehrinde çıkaracak ve mallarını geri alacağız.” dedi ama Hacı Ömer onları içeride tutanın nasihatlerini anladı ve “Ey Eflatun boş yere aptalı övüyorsun. Suyu gördüğünüzde çizmelerinizi hemen

¹⁰ Anlatıda “Kolgan kâfirleri” ifadesiyle ilgili herhangi bir bilgi verilmemiş, anlamı belirsizdir.

çıkartıyorsunuz. Önce düşün ve sonra savaş! Zafer senin mi yoksa onların mı olacak? Ey Eflatun Şah hiç namusumuz yok mu? Bu sözleri söylüyorsunuz! Kardeşinin on sekiz bin askeriyle dokuz bin filinin savaşına inandı ve övündü, sonra da kaçıp onların ölmesini önemsemedi. Yarın belli olacak! Eğer bin canın olsa da Ali'nin elinden kaçmaz.” dedi. Şah İram “Ey kardeşim, o piyade beni aptal durumuna düşürdü. Ne olursa arkamdan çıkıyor. Benimle dalga geçiyor.” dedi. Eflatun Şah “Ey kullar, piyadeyi yakalayın!” dedi. Hizmetkârlar Eflatun’un emriyle ona doğru koştular. Hacı Ömer, Hazreti Âdem atasının miğferini başına geçirerek halkın gözünden kayboldu. Hazreti Murtaza-i Ali’ye olan biteni anlattı, “Sonuç savaş olacak!” dediler.

Hazreti Ali Murtaza, Şah İram’ın arkasından Eflatun’un şehrine gittiler. Şah Eflatun da ordusunu topluyordu. Bunun için savaş meydanını düzelterek hizmetkârlara seslendi, “Bir dövüşçü var mı ki meydana gelsin!” dedi. Bunun üzerine pak temiz Zufunun, Hazreti Ali’ye “Savaş meydanına girmeme izin verin?” dedi. Hazreti Ali “Ey evladım, sen İmam Muhammed Hanefiye’nin cariyesisin. Ondan izin alabilirsin.” dedi. Dindar Zufunun hemen İmam’ın huzuruna gitti, onlardan izin istedi ve hayır duasını aldı. Şah Eflatun’un gözleri Zufunun’a takıldı, “Ey k... o...¹¹Zufunun neden anne babanın malını mülkünü yok ettin. O zavallıyı şehir dışına gönderdin. Araplara mı katılacaksın, Araplar senin atan mı olacak?” dedi. Zufunun “Benim atam Hazreti Şer-i Yazdan Ali Murtaza’dır. Şimdi atamın hizmetkârı olup, Müslüman olun! Eğer kabul etmezseniz ne babam ne de senin yanına bırakırım!” dedi. Şah Eflatun bu sözlere çok sinirlendi ve “Ey Zufunun hünerini göster!” dedi. Dindar Zufunun “Ey atamın kardeşi! Terbiyemi koruyorum. Önce sen hünerlerini göster ki içinde ukde kalmasın!” dedi. Şah Eflatun kılıcını çekip atına binip Zufunun’un yanına geldi ve “Bin canın olsa da kurtulamazsın!” diyerek kılıcını salladı ve kalkanını alarak siper tuttu. Sıra Zufunun’daydı. Eflatun Şah’ı kemerinden yakalayıp eyerini çıkarttı. Başını biraz kaldırdı, çevirdi ve yere fırlattı. Hazreti Ali Keremallahu veche, Şah Eflatun’a nasihatte bulundu. O da iman ettikten sonra Müslüman oldu.

Şah İram bunu görünce kaçtı. Küçük kardeşi Me’ad Şah’ın eyaletine gitti. Me’ad Şah bu hikâyeyi duyunca Şah İram’a “Ne yapalım?” diye danıştı. O anda Hacı Ömer geldi ve “Ey akılsız, kardeşin için ne kadar istiyorsun? Bu kadar az askerin ve filin var, onlara itimat ediyor musun? Ey Şah İram bir yerden diğerine kaçırıyorsun. Müslüman olup kendi ülkenizin

¹¹ Metnin orijinalinde Zufunun ve Müslümanlar için kullanılan bazı küfür ifadelerine yer verilmiştir. Ancak bu küfürlü ifadeler, aktarımda metne yansıtılmamıştır.

hükümdarı olarak ortalıkta dolaşmak size daha kolay değil mi?” dedi. İram Şah “Dikkatsiz piyadeyle başım belaya girdi. Nereye gidersem gideyim arkamda bu piyade var. Bizim yerimizi Ali’ye haber veriyor.” dedi. Me’ad Şah onun yakalanmasını istedi. Hace Ömer, Âdem atasının miğferini başına koydu ve halkın gözünden kayboldu.

Olayları Hazreti Ali Murtaza’ya anlattılar. Tavsiyeleri savaşa yönelikti. Askerleri ordunun başına getirdiler. Me’ad Şah onların geliş haberini duydu ve onları yenmek için beş bin asker getirdi. Me’ad Şah emir verdi ve meydanı savaş için hazır ettiler. Zufunun, Hazreti Ali’nin huzuruna giderek izin istedi ve savaş meydanına çıktı. Me’ad Şah onu gördü, “Ey Zufunun, babanı vilayetinden niye çıkarttın?” diye sordu. Zufunun “Eğer babam Müslüman olmazsa dünyadan da yok ederim. Eğer Müslüman olmazsan seni de öldürürüm.” dedi. Me’ad Şah’ın gazabı kılıcına ulaştı. Zufunun siper tuttu, kalkanla reddetti. Onun eline vurdu. Me’ad Şah’ın elinden tutarak Hazreti Ali’nin huzuruna götürdü. Hazreti Ali nasihat etti. O İmansız kabul etmedi. Zufunun sinirlenip onu yere attı ve kemikleri kırıldı. Gaip âleminden bir ses geldi: Hz. Ali “Ey dindar Zufunun, rahmet sanadır. Sana rahmeti Allah Teâla vacip kılmıştır.” dedi.

Şah İram kardeşinin ölümünü görünce bütün ordusuyla kaçarak diğer kardeşi Arapşah’ın şehrine gitti. Geldiğini duyan Arapşah’ın tüm ordusu, vezirleri, devletin başrahibi ve mahremiyle birlikte İram Şah’ı karşılamaya gittiler. Ondan durumu sordular. İram Şah tüm hikâyeyi anlattı. Kardeşiyle bir süre ağladılar. Hace Ömer de oradaydı, “Ey Şah İram! Şehir şehir kaçıp hayatını boşuna harcıyorsun. Kâfirleri cehenneme gönderin, onlarla arkadaş olmayın. Sen onlarla düşman ol, Müslüman ol. Müslüman olursan huzur bulursun, kendine acı çekirtme. Zufunun’un hatırı olmasaydı hepsini tek başıma yapardım.” dedi. İram Şah ile Hace Ömer tekrar bir araya geldiler. Şah İram “Ey Arapşah, bu piyade başımın belaya gireceğini söyledi.” dedi. Arapşah, “Seni bu lanetten kurtaracağım.” Diyerek Hace Ömer’in yakalanmasını istedi. Hace Ömer yine Hazreti Adem’in miğferini taktı ve gözden kayboldu.

Bunun üzerine Hace Ömer olan biteni Hazreti Ali’ye anlattı. Hazreti Ali ordusunu toplayarak Arapşah’ın şehrine gittiler. Arapşah’ın on dört bin asker ve bin fiili vardı. Arapşah’ın bir Adi pehlivanı meydana girdi. İslam ordusuna baktı ve bağırdı, “Ölmeyi arzulayan kim varsa meydana gelsin!” dedi. Zufunun ayağa kalktı, Hazreti Ali’den izin isteyip duasını alarak meydana girdi. Adi kişi kılıcını eline alıp Zufunun’un üzerine saldırdı. Zufunun’un canını acıttı. Adi adam tekrar deneyeceğini söyledi. Zufunun da bir tekme attı

ve Adi kişi atıyla iki parçaya bölündü. Arapşah, Zufunun’u gördü ve Zufunun’a “Ey Zufunun, bana ne cevap vereceksin?” dedi. Zufunun, “Eğer Müslüman olmazsan, sana daha da beterini yaparım!” dedi. Hazreti Ali hemen topuzunu kaldırdı ve “Bu kâfirin elinde Zufunun ölmesin!” dedi. Zufunun gelip Hazreti Ali’den hayır duası alıp kibleye dönerek Arapşah’ı durdurdu. Belinden tutarak Hazreti Ali’nin huzuruna götürdü. Zufunun “Hâlini gördün mü? Atamın kardeşisin diye taşlamadım, gelin Ali Murtaza’nın hizmetinde olun.” dedi. Arapşah bu durumu görünce Müslüman oldu.

şah İram bunu da öğrenince İmlak şah’a gitti. Bütün hikâyeyi anlattı. Yine Hace Ömer geldi, “Ey alçak, utanmıyor musun İslam’dan? Geri çekil! Eğer Müslüman olsaydın bunlara ihtiyacın olur muydu?” dedi. şah İram “Bu piyadenin bağırmaları benim canımı yakıyor!” dedi. İmlak şah, Hace Ömer’i tutmak istedi ama Hace Ömer ona sopayla vurdu ve gözüne geldi. Bir gözü kör oldu. Sonra büyük miğferi taktı ve halkın gözünden kayboldu.

Hace Ömer, Hazreti Ali Murtaza’nın yanına gelerek “şah İram ile İmlak şah’ın yanına vardım. Onlar savaşa hazırlar!” dedi. şahı Merdan şer-i Yezdan atına bindi, İmlak şah’ın şehrine geldiler. İmlak şah’ın on iki bin askeriyle bin fiilden oluşan ordusuyla savaşmaya hazırđı. Hazreti şah-ı Merdan bir bağırđı, sanki gökler yeryüzüne yıkılmıştı. İmlak şah bayıldı ve bilinci yerine gelince halka sordu: Bu ses nedir? Veziri bilge bir adamdı, “Bu Ali’nin sesidir. Onun ayakları yere bassa ne put kalır ne put haneler. Sonra da yerle bir eder. Tek başına bir kerede bin kişiye vurabilir. Yalnızca üç yüz altmış şehri altınlarıyla fethetti.” dedi. İmlak şah yetkililerine “Bana bir at getirin!” dedi. Hizmetkârlar bir at getirdi. Atına binip meydana gitti ve İslam ordusuna bağırđı, “Ali nerede?” Akabinde Hazreti Ali Murtaza-i’yi orada gösterdiler. Hemen attan indi, Hazreti Ali Murtaza’nın huzuruna çıktı, ayaklarına kapandı “Ya Ali, ne maksatla buraya geldiniz? Söyleyin bana, sizin kulunuzum, ferman buyurun!” dedi. Hazreti şah-ı Merdan ve şer-i Yezdan “Önce Müslüman olun, sonra şah İram’ı buraya getirin ve onu Müslüman yapın. Amacımız bu, söyleyecek bir şeyimiz yok.” dedi. İmlak şah “İzin verin gidip kardeşimi hizmetinize getireyim, Zufunun yanına gidelim.” dedi.

şah İram bunu öğrenince Kaytur şah’ın vilayetine kaçtı. Kaytur şah, şah İram’ın geldiğini duyunca onu görmeye gitti. Bir günlük yolculuğun ardından şehrine vardı. Bir tahta¹² çıkardı ve yemek yediler. Ondan sonra nasıl olduğunu sordu. İram şah tüm hikâyeyi

¹² Metinde “Taht” ifadesi yer sofrası olarak basit ahşap düzenek olarak ifade edilmiştir.

tek tek anlattı. Kaytur Şah'a altmış bin kişilik bir ordu eşlik ediyordu. Hazreti Ali'ye düşmanlıkları birdi. O sırada Hace Ömer gelip "Ey Şah İram bunca zaman gezdin, şehir şehir dolaştın ve her şehirde ne çok imansız cehenneme gönderdin. Hala nezaket göstermiyorsun." dedi. Şah İram "Ey Kaytur Şah bu piyade benim canımı aldı. Ben nerede olursam olayım her zaman beni azarlıyor. Şimdi eğer yapabilirseniz bu sıkıntıdan kurtulmam için bana yardım edin!" dedi. Kaytur Şah hizmetkârlarına emir verdi, "O piyadeyi alıp buraya getirin!" dedi. Onlar daha yerinde dururken Hace Ömer, Hazreti Adem'in miğferini başına taktı ve ortadan kayboldu. Hazreti Murtaza-i Ali'nin huzuruna varıp olan biteni bir bir anlattı.

Hazreti Ali büyük bir ordu topladı, Kaytur Şah'a gitti. Kaytur Şah yetmiş seksen yaşları arasında bahtsız bir adamdı. Altmış bin kişilik bir ordu ile savaş meydanını hazırlattı. Dindar Zufunun meydana girdi ve "Ey talihsiz, Hazreti Ali'nin hizmetine girin ve Müslüman olun. Tahtınıza çıkın ve birlikte vilayetinizi yönetin, yoksa aksi halde Batı'ya gidersen biz de senin ardından geleceğiz. Seni Müslüman yapana kadar dönmeyeceğiz." dedi. Bu sözden sonra Kaytur Şah meydana girdi. Zufunun "Ey Kaytur amca, hayırla Müslüman ol! Geçmiş hayatınız için tövbe edin ve sıkıntılarınızdan kurtulun. Aksi takdirde öleceksiniz!" dedi. Kaytur Şah bu söze sinirlendi ve kılıcını kınına sokup kaçtı. Bunun üzerine Zufunun, "Bin canın olsa bile hiçbiri bağışlanmayacak" diye bağırarak kılıcını salladı. Saf temiz Zufunun, Kaytur Şah'ı belinden yakaladı, eyerinden kaldırdı ve yere fırlattı. Hace Ömer hemen kafasını kesmeye çalıştı. Zufunun yasakladı, boynuna zincir bağlayıp Hazreti Ali'nin huzuruna götürdüler. Hazreti Ali ona pek çok nasihatte bulundu, ama imana gelmedi. Zufunun'a bakıp "Ey evladım, onun işini sen hallet, onu sen cezalandır." dediler. Zufunun kıpırdamadan durdu, sonra da onu alıp döndürüp yere fırlattı, paramparça oldu. Şah Merdan, Zufunun'u alıp ordunun yanına gitti. Savaş kazanıldı, kâfirlerin kanı nehirler gibi aktı. Onlardan bir kısmı kaçtı, bir kısmı yakalandı, bir kısmı da tövbe edip Müslüman oldu.

Şah İram ondan sonra kaçtı. Marih Şah'ın vilayetine vardı. Hikâyesini Marih Şah'a bir bir anlattı. Marih Şah ordusunu ortaya çıkarttı. İki yere Şah çadır kurdular. Biri İram Şah, diğeri de Marih Şah içindi. Daha sonra bir alan yaptılar ve savaşa hazırlandılar. Hazreti Ali, Marih Şah'ın ordusunu gördü, "Suphanallah, mülkün sonu yoktur." dedi. Marih Şah'ın bir pehlivanı vardı, zırhını giyip sahaya girdi, "Kim ölmek istiyorsa sahaya gelsin!" dedi. Saf temiz Zufunun "Sahaya gireceğim." dedi. Hace Ömer "Ben de gireceğim." dedi. Hazreti Ali,

Hace Ömer’e “Seni Cenabı Allah’a emanet ediyorum.” diyerek meydana gönderdi. Adi kişi gelip kılıcını çekti. Hace Ömer taşları tek tek yere koydu, yuvarladı ve onu yere düşürdü. Ayağa kalkmasını söyledi. Yine taşları tek tek koydular ve adi kişi yuvarlanarak düşüp öldü. Marih onu görünce çok sinirlendi. Zırhlarını kuşanıp bizzat kendisi sahaya girdi, bağırıp “Ey Zufunun, babanın mülkünü mahvettin. Peşinden de buraya geldin, bunun üzerine şimdi de bana mı acı çektireceksin?” dedi. Saf temiz Zufunun bu sözü duyunca zırhlarını kuşanıp sahaya girdi. Marih, bin gürziyi Zufunun’un başına koyun!” dedi. Zufunun, kendi gürzisini kaldırıp, onun gürzisinin sapına vurdu ve topuz yere düştü. Marih bayıldı. Zufunun kılıcını bırakıp onun belini sımsıkı tuttu, eyerini çıkarıp yere attı. Davul sesi ile iki ordu bir araya geldi ve mağlup oldular. Marih ayağa kalktı ve kaçtı. Zufunun birdenbire düştü, arkadan bir halkaya sarıldı ve yayı çekti. Yüce Allah lütufta bulundu ona yardım etti, onu yakaladı. Hazreti Ali’nin huzuruna getirdi. Marih’in ordusu çokça yaralandı.

Şah İram yine kaçtı. Hazreti İmam Muhammed Hanifiye geldi “Ey Şah İram, başını kaldır ve yere yıkıl!” dedi. Muhammed Hanifiye gitti. Şah İram bir gürzisini ulu İmam’ın başına koydu. Birdenbire savaş atıyla tırnaklarına kadar yere battı. Muhafızları da yere battı. Şah İram, “Ali’nin oğlunu öldürdüm!” dedi. Hazreti İmam, İslam ordusuna “Hayattayım, iyiyim!” diye bağırdı. İmam yaklaştı, “Kılıcımı verin.” dedi. Aklı tekrar başına geldi, “Eğer kılıcı bir araya getirirsem ikiye bölecekler. Onlar kâfirdirler, her şeyi yaparlar. Bir de Zufunun’un gönlü bende kaldı. Atasının hayatta kalmasını sağlayacağım.” dedi. Bir çubuğu koparıp düz bir yere koydu. Hace Ömer geldi. Ona verdi ve “Ey dede, bana iyi bak! Kaçmadan onları alalım.” dedi.

Kâfir ordusu İslam ordusuna yenildi. Hepsini kovaladılar. Hazreti Ali bir yerde duruyordu. İslam ordusundan onu görmeye geldiler. Gün geç oldu. Muhammed bin Hanifiye gelmedi, Hazreti Ali üzüldü, biraz zaman geçti Muhammed bin Hanifiye’ye “Ne yaptılar” diye düşünürken İmam geldi. Şer-i Yezdan “Ey evladım bizi nerede bekliyordun?” diye sordu. İmam “Şah İram’ı takip ediyordum. Onu kaçarken yakaladım. Hace Ömer’e verdim, getiriyor.” dedi. Hazreti Ali mutlu oldu. Bu tabloyu sevinçle alkışladılar. Dağınık İslam ordusunun tamamını topladılar. Akşam namazını kıldılar, ardından tüm Müslümanlar uyudu. Sabah oldu, ezan okundu, sabah namazının ayetlerini okudular

Daha sonra Şah İram’la Marih’i bir araya getirdiler. Önce tatlı sözler söylediler, sonra nasihat ettiler. Ondan sonra da iman ettiler. Şah İram ve Şah Marih Kelime-i Şahadet, “La İlahe İllallah Muhammed’in Resulullah” diyerek Müslüman oldular. Ondan sonra Hazreti Ali

her birine kendi şehirlerini verdi. Şah İram “Ya Ali ben gönlünü kırdım. Beni affeyle!” dedi. Hazreti Ali “Ya Şah İram önce Zufunun’u, Muhammed bin Hanifiye’nin yanına götürelim ve onları evlendirelim. Yemin ettin, artık hizmet edeceksin.” dedi. Şah İram, Hazreti Ali’nin önünde eğildi ve talebini kabul etti.

Bunun üzerine Muhammed Hanifiye, on doğmuş fatih¹³ yardımıyla Medine’ye ulaştı. Şah İram altı kardeşiyle beraber geldi. Hz. Ali Murtaza de geldi. Herkes gördü, Ravza-i Mübarek’in yanına geldiler. Kur’an’dan birkaç ayeti okudular ve ona salat ettiler. Resulullah Sallallahu Aleyhi ve Sellem’e dua ettiler, daha sonra Medine’ye girdiler. Getirdikleri malları Medine halkına dağıttılar. Sonra İram Şah kızına bir düğün töreni düzenleyerek onu Muhammed Hanifiye’ye teslim etti. Âşık ile Maşuk birbirlerine kavuştular. Yedi gün boyunca bütün halk düğünü izlediler. Hazreti Ali’nin elbisesi asil bir şekilde bol dökümlüydü. Zufunun ve İmam Muhammed Hanifiye, Şah İram’dan özür dilediler. Şah İram atlarını Medine’ye getirdi. Şah İram yedi şehrin vergilerini Medine’ye gönderdi. Hazreti İmam Muhammed’e selam verdiler. Allah sizi korusun!

¹³ “On Doğmuş Fatih” ile ilgili herhangi bir bilgiye kaynaklarda ulaşılamamıştır.

SONUÇ

Zufunun Kıssası, Türkistan sahasına özgü unsurlar barındırmakla beraber, Anadolu ve Özbek sahasının edebî, tarihî ve kültürel yönleriyle ele alınmış hem ortak hem de özgün ögeler detaylı bir şekilde değerlendirilmiştir. Bu çalışmadaki iki sahada edebî ve coğrafi benzerlikler ve farklılıklar tespit edilerek, bu bağlamda ulaşılan sonuçlar, cenknâmenin türünün içerdiği şekil özellikleri, tarihî bağlantıları kapsamlı bir şekilde değerlendirilmiştir.

Cenknâmede yapılan en önemli tespit, Zufunun'un bir "alp kadın" olarak ön plana çıkmasıdır. Eser her ne kadar Muhammed b. Hanefiyye cenknâmesi olarak ele alınsa da asıl kahraman Zufunun'dur. Zufunun'un cesareti, sadakati, savaşçı ruhu ve dine olan bağlılığı anlatının temel unsurlarından biridir. Eserdeki bir diğer unsur, Zufunun'un özel bir kıyafetle tasvir edilmesi ve onu savaşta yenen kişiyle evleneceğine dair ettiği yemindir. Bu durum, metni diğer metinlerden ayıran bir özellik olarak tespit edilmiştir. Bir sevgili olarak Zufunun, hem kadınlık kavramıyla güzellik algısı yansıtılarak duygusal derinlik ve insanlık yönleriyle hem de yaptığı mücadelelerle bir "alp kadın" olarak incelenmeye değer niteliktedir.

Anadolu sahası Hz. Ali cenknâmelerinde, Hz. Muhammed ön planda tutulmaz. Ancak Hz. Ali ön planda olup, zor durumlarda Hz. Muhammed'den manevî olarak yardım ister. Muhammed b. Hanefiyye cenknâmeleri ise genellikle Ravza'da başlar. Muhammed b. Hanefiyye'nin dara düşmesiyle Hz. Ali'den yardım ister. Zufunun Kıssası'nda bir diğer tespit, hikâyenin Muhammed b. Hanefiyye'nin ava gitmesi ve Zufunun'un ile savaşarak başlamasıdır. Bu eserde Hz. Muhammed vefat etmiş, Hz. Ali zorluk anında ortaya çıkıp yardım etmektedir. Ayrıca Hz. Ali Ravza'da değil, kendi evinde ibadet ederken tasvir edilmiş ve daha sonra Ravza'ya giderek dua ile Hz. Muhammed'den yardım istemektedir.

Özbekistan sahasında yazılan cenknâmelerin önemli bir özelliği, nazım-nesir eserlerde diyalogların nazım biçiminde yazılmasıdır. Zufunun Kıssası'nda da yer yer nazım biçiminde diyaloglar yer almış, bu diyaloglar soru-cevap şeklinde duyguları ifade etmiştir. Bu bağlamda münacaatlar aracılığıyla Allah'tan yardım dilenmiştir. Nazım içinde yer alan bu duygusal ve dinî içerikli ifadeler, eseri şekil bakımından güçlendirmiş, Türkistan sahasına özgü bir özellik olarak değerlendirilmiş ve cenknâmelerin sahalar arası farklılıklarının incelenmesi için önemli bir temel oluşturmuştur.

Bu çalışmada tespit edilen önemli bulgulardan biri, Hz. Ali için kullanılan “Sahipkıran” ifadesidir. Sahipkıran kavramı, kahramanlık ve liderlik özelliklerini temsil eden bir ifadedir. Bu ifade aynı zamanda Özbekistan tarihinin önemli şahsiyetlerinden Emir Timur için de kullanılmıştır. Bu doğrultuda, Hz. Ali’nin Özbek toplumunda Emir Timur’un Özbek halkını kurtaran kişi olarak görülen rolüyle ilişkilendirildiği anlaşılmaktadır. Bu bulgu, eserin aynı zamanda tarihî ve kültürel bir bağlam içerdiğini ortaya koymaktadır.

Eserde dikkat çeken bir diğer husus, Hz. Muhammed’in türbesiyle ilgili bahsedilen kısım. Medine şehrinin giriş çıkışlarında Hz. Muhammed’in türbesine dua edilmesi gibi ifadeler, Anadolu sahasındaki cenknâmelerde görülmeyen bir durumdur. Bu özellik, Özbekistan’daki türbelerin kültürel ve dinî hayattaki etkisinin metne yansımaları olarak değerlendirilmektedir.

Cenknâmelerde genellikle Muhammed b. Hanefiyye’nin annesi Hz. Fatıma’dır. Bu durum, Muhammed b. Hanefiyye’nin Peygamber soyundan geldiğini vurgulamak için belirtilir. Ancak bu eserde, diğer cenknâmelerde karşılaşılmayan bir durum söz konusudur. Muhammed b. Hanefiyye’nin asıl annesi Bibi Hanefiyye’dir. Bibi Hanefiyye ile Hz. Fatıma’nın metinde bir arada yer alması ve Bibi Hanefiyye’nin Medine dışında bir çadırda yaşadığına dair anlatım, bu eseri diğer cenknâmelerden ayıran özelliklerden biridir.

Zufunun Kıssası, Anadolu sahasındaki cenknâmelerde görülen birçok motifi içermektedir. Bu durum motiflerin her iki sahada da ortak bir anlatı unsuru olarak kullanıldığını göstermektedir. Bununla birlikte, metindeki bazı unsurların Anadolu sahasındaki cenknâmelerde yer almadığı tespit edilmiştir. Örneğin, Hz. Peygamber’in mızrağına yapılan atıftır. Bu mızrak motifi, İslam’ın zaferini ve adaletini simgelemektedir. Ayrıca savaşın hem fiziksel hem de manevî bir boyuta sahip olduğunu vurgular. Bu mızrak motifi, Anadolu sahası cenknâmelerinde rastlanan bir unsur değildir. Bir diğer motif örneği, Hz. Ali’nin davuluyla ilgilidir. Anadolu sahasındaki cenknâmelerde Hz. Ali’nin davuluna rastlanmamıştır ve bu konuda herhangi bir kaynağa denk gelinmemiştir. Bu durum, metni Anadolu sahası cenknâmelerinden farklı kılan bulgular arasında yer almaktadır. Ayrıca destanlarda sıkça karşılaşılan zindan ve zindanın kaya ile kapatılması gibi olaylar ile kahraman manevî bir güçle diğer kahramanı kurtarması bu eserde de dikkat çeken bir diğer tespittir.

Bu tespit ve bulgular neticesinde, Zufunun Kıssası'nın hem ortak hem de özgün yönleriyle eserdeki çeşitliliği ortaya koyduğunu ve coğrafi farklılıkların eserdeki anlatım unsurlarına nasıl yansıdığını göstermektedir. Ayrıca Zufunun Kıssası türünün özellikleri açısından önemli bir çalışma olup Özbek sahasındaki cenknâme türü olarak, tarihî ve edebî olarak incelenmeye değer bir eserdir.

KAYNAKLAR

- Akman, E. (2003). Türk Kültüründe ve Azerbaycan Destanlarında At, Kastamonu Eğitim Dergisi, Cilt 11, s. 233.
- Akyüz, Ç. (2010). Manas Destanında Alp Kadın Tipi, Mukadimme, Sayı 1, s. 169-180).
- Alan, H. (2019). TDV İslam Ansiklopedisi, 2 Cilt, 443-444, Ankara.
- Alptekin, M. (2021). Özbek Masallarında Tarihî ve Menkıbevî Şahsiyetler, Ankara: XI. Umteb International Congress On Vocational & Technical Sciences, proceedings book, ISBN 978-625-7464-19-2
- Altaylı, S. (2023). “İzzeddin Hasanoğlu’nun “Kitab-ı Siretü’n Nebî” Mesnevisinde Hz. Ali Cenknâmelerinin İzleri” Karadeniz Araştırmaları. XX/77: 237-258.
- Arslan, M. (2010). Türk Halk Edebiyatında Göç ve Göçerliğin Sembolü Olarak Deve, Halk Kültüründe Göç Uluslararası Sempozyumu, s. 113-119.
- Aslan, E. (2003). Dede Korkut Hikâyeleri ile Türk Destan ve Halk Hikâyelerinde Alp-Kız Motifi, Halk Bilimi Araştırmaları I, Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi, SS. 193-226.
- Atalan, M. (2007). Muhammed b. el-Hanefiyye ve Anadolu’daki Tezahürleri. Ankara: İlahiyat Yayınları.
- Atalan, M. (2012a). Cenknâmelerde Hz. Ali’nin Yeri, e-Makalat Mezhep Araştırmaları, Cilt. 2, Güz Sayısı, 7/29.
- Atalan, M. (2012b). Cenknâmelerde Hz. Ebû Bekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman’ın Yeri, Fırat Üniversitesi İlâhiyat Fakültesi Dergisi, 17:1, SS.1-13.
- Aydın, H. (2015). İslam İnançları Açısından Mucize, Keramet, Sihir ve İstidrac Kavramları Üzerine Bir İnceleme, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt XVII, sayı: 32.
- Azimova, L. (2022). Türk İslam Tarihi Yazmaları ve Konuları (19. Yüzyıl Örneği), I. Uluslararası Türkiyat Kongresi, s. 62-63.

- Bars, M.E. (2008). Köroğlu Destanı'nda At, Kadın, Silah, Turkish Studies İnternational Periodical Fort he Languages, Literature and History of Turkish or Turkic volüme 3/2, s. 64-178.
- Bayrakdarlar, T. (2012). Özbekçe Edebiyat Terimler S zl  , Niğde Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Niğde.
- Bogmatov, E. (1966). Namlar ve Adamlar, Taşkent.
- Ceyhan, A. (2013). Hz. Ali Cenk-namelerin Tesirleri ve Yeniden Yazılması Meselesi, Hz. Ali Cenk-namelerin Tesirleri ve Yeniden yazılması Meselesi,   ık Paşa ve Anadolu'da Türk Yazı Dilinin Oluşumu Sempozyumu, s. 115-154.
- Cicio lu, M.N. (2023). Kır ız Destanlarında Hz. Ali: Bir Kült ve Bir Bahadır, sayfa 1279, Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi Cilt 7, Sayı 2,
- Connely, Bridget. Arab Folk Epic and Identity. Berkeley, CA: U of California P, 1986
- Co an, E. (1983). İslamî Türk Edebiyatında '  kk  e Hikâyesi' Ankara Üniversitesi İ ahiyat Fakültesi Dergisi, cilt XXVI.
- Curayev, M. (1993). İpek Yolu Efsaneleri, Taşkent,
-  a rı ı, M. (1995). TDV. İslam Ansiklopedisi, 11. Cilt, 138-141, İstanbul.
-  etin, İ. (1997). Türk Edebiyatında Hz. Ali Cenknâmeleri, Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
-  etin, İ. (2002). Tursun Fakih Hayatı-Edebî  ahsiyeti- Mesneveleri, Ankara: İletişim Yayınları.
-  etin, İ. (2008). Tursun Fakih Hayatı ve Edebî  ahsiyeti, Ankara: Ertuğrul Gazi'yi Anma ve S   t  enlikleri Vakfı Yayınları.
-  obano lu,  . (2003). Türk Dünyası Epik Destan Geleneği, Ankara: Akçağ Yayınları.
-  oruhlu, Y. (2013). Türk Mitolojisinin Ana Hatları, İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

- Demir, R. (2019). Manzum Hz. Ali Cenkerlerinden Yemâme Cengi Üzerine Bir İnceleme, Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Kastamonu.
- Devellioğlu, F. (2010). Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara: Aydın Kitabevi.
- Erşahin, S. (2005). SSCB’de İslami İnancın Korunmasında Hz. Ali Kültünün Rolü, Hayatı Kişiliği ve Düşünceleriyle Hz. Ali Sempozyumu, 08-10 Ekim 2004 Bursa, s. 257-284.
- Fedakâr, S. (2003). Özbek Destan Geleneği ve Rüstem Han Destanı, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı, Doktora tezi, İzmir.
- Fedakâr, S. (2016). “Özbek Destancılık Geleneği”, N. Ata-Yıldız ve F. A. Turan (Ed), Türk Dünyası Âşık Edebiyatı içinde (593-664). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Fığlalı, E. R. (1989). TDV İslâm Ansiklopedisi, 2. Cilt, 375-378, İstanbul.
- Fığlalı, E. R. (1997), TDV İslâm Ansiklopedisi, 16. Cilt, s.282-285, İstanbul.
- Glück, H. (1925). Die indischen Miniaturen des Haemzae-Romanes im österreichischen Museum für Kunst und Industrie in Wien und in anderen Sammlungen.
- Güleç, İ. (2013). Kan Kalesi Hikâyeleri ve Cevahirzade’nin Manzum Kan Kalesi Hikâyesi, Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Veli Araştırmaları Dergisi. Sayı 65, s. 251-270.
- Gülüm, E. (2014). “Muhammed Hanefî Hazretleri Cengi” Tabut Savaşı Hikâyesi Motif Denemesi ve Transkripsiyonlu Metin, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 9/12 Fall 2014, p. 301-348.
- Güzel, A. (2005). Dini-Tasavvufî Türk Edebiyatı El Kitabı, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kairanbayeva, N. ve Shadkam, Z. (2023). Türk Kültüründeki Hz. Ali ile İlgili Kıssalar Üzerine Bir Araştırma, Edeb Erkan Dergisi, sayı: 4, s. 93-104.
- Kaplan, M. (2004). Oğuz Kağan Destanı ile Dede Korkut Kitabında Eşya ve Aletler, Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar I, İstanbul: Dergâh Yayınları.

- Kaplan, M. (2010). Dede Korkut Kitabında Kadın, *Türkiyat Mecmuası*, Sayı 9, s. 99-112.
- Kocatürk, M.V. (1964), *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara: Edebiyat Yayınları.
- Kocatürk, V.M (1970), *Türk Edebiyatı*, Edebiyat Yayınevi.
- Koyuncu, Z. (2020). Edebî Türlerden Cenk-nâme/Gazavat-nâme Karşılaştırılması ve Muhammed Hanifi-Tabut Cengi'nin yeni Nüshası, *Alevilik Bektaşilik Araştırma Dergisi*, 21. s.133.
- Köprülü, M.F. (1986). “Meddahlar” Edebiyat Araştırmaları (2. Bs.) Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, A
- Köprülü, M.F. (1991). *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Ankara: DİB Yayınları.
- Kuş, F. (2019). İkı Kazak Cenknâmesi: Äziret Älidiñ Soğısı” Ve “Üşbüv Qissa Zeñgir Jühüd” (Metin-İnceleme, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Alevi Bektaşi Kültürü Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Mahmudov, N., & Naskali, E. G. (1996). Özbek edebîyatında edebî türler. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, (2).
- Mattei, J.L. (2004). Hz. Ali Cenknâmeleri, İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Öz, M. (2020). “Muhammed b. Hanifiye”, *DİA*, İstanbul, C.30, s.534-536.
- Özcan, A. (2011). *Türkiye’de Popüler Tarihçilik (1908-1960)*, Ankara: TTK Yayınları
- Özkan, İ. (Ed.). (1989). Yusuf Bey-Ahmet Bey (Bozoğlan) Destanı (Vol. 1012). Kültür Bakanlığı.
- Öztürk, A. (2018). Bilinmeyen Bir Hz. Ali Cenknâmesi, 4. Uluslararası Alevilik ve Bektaşilik Sempozyumu Bildiriler Kitabı, 18-22.
- Reichl, K. (2011), *Türk Boylarının Destanları*, (Metin Ekici Çev.), Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Reichl, K. (2019). Türk Sözlü Destanlarında İslami Esintiler, (Çeviren: Nabi Kobotarian (Azeroğlu)). *Batman Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Hakemli Dergisi*, cilt 3, sayı 1.

- Sağlam, S. (2015). Türkmenistan Sahasında Bir Kahramanlık Hikâyesi: “Baba Rövsen” Alevilik Araştırmaları Dergisi, Sayı:9 s. 169-230.
- Saluk, R.G. (2018). Hz. Ali Cenknâmeleri ve Bir Metin: Esed ile Şâh-ı Merdân Cengi, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, 85, s.76.
- Serdar, M. (2008), “Hıristiyanlık ve İslam’da Meleklerin Varlık ve Kısımları”, Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 13:2, s. 227-245.
- Şener, M. (2010). Muhammed Hanefî Cengi: Metin-Muhteva-Tahlil, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Ana Bilim Dalı, İslam Tarihi ve Sanatları Programı, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Terzi, M.Z. (2020) TDV İslam Ansiklopedisi, Cilt. 30, s.3-4, Ankara.
- Toprak, İ. (2014). Hz. Ali Cenknâmeleri, İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları
- Üşenmez, E. (2021). Modern Özbek Edebiyatının Ana Kaynakları, Journal Of Social, Humanities And Administrative Sciences, 7(47): 2541-2551.
- Yardımcı, M. (2000). “Geleneksel Kültürümüzde ve Âşıkların Dilinde Sayılar”, III. Uluslararası Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni Sempozyumu, s. 636-647.
- Yavuz, E. (2018). Özbek Türkçesi-Türkiye Türkçesi Arasındaki aktarım Ve Çeviri Yazı Problemleri, Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi dergisi, Sayı 61, s.215-253.
- Yetkin, H. (2016). Muhammed b. Hanefiyye Cenknâmesi (Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 9260/1) Transkripsiyon-Metin-Tahlil, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Türk İslam Edebiyatı Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır.
- Yıldırım, S. (2015). Kazakların Dariyğa Kız Dastanı, Ankara: KalemKitap Yayınları.
- Yıldırım, S. (2024). V.V. Radloff (Radlov)’un Kazak Türkleri Arasında Derlemiş Olduğu Kuru Kafa (Cümcüme) Kıssası. Türklük Bilmine Adanmış Bir Ömür Prof. Dr. İsmet Çetin’e Armağan-2, (Ed. Seyfullah Yıldırım vd). Ankara: TKAE Yayınları, s. 473-486.

Yılmaz, B. (2022). Türk Halk Anlatılarında Devler ve Devlerin Mitolojik Ana ile İlişkisi, Sosyal Bilimler Dergisi /The Journal of Social Science, Yıl;9, sayı: 60, s.163-171.

Zaloğlu, P. (2011). Orta Asya ve Güney Sibirya Türklerinin Kahramanlık Destanlarında Yardımcı Tipler, Balıkesir Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir.

ELEKTRONİK KAYNAK

URL-1: <https://milliycha.uz/kr/zufunun/> (Erişim Tarihi: 14.08.2024)

EK-1: ZUFUNUN KISSASI'NDAN SAYFALAR

ТОШКЕНТ
АБДУЛЛА ҚОДИРИЙ
НОМИДАГИ
ХАЛҚ МЕРОСИ
НАШРИЕТИ

www.ziyouz.com kutubxonasi

Resim 1: Zufunun Kısası kitabının kapağı

Зуфунун қиссаси. Т., А. Қодирий номидаги халқ мероси нашриёти, 1993, 72 б.

АЗИЗ КИТОБХОНИ

«Қиссайи Зуфунун» ва «Жангномайи Зуфунун» туркий халқлар орасида кенг тарқалган ва узоқ ўтмишдан бери ўқилиб келаётган ишқий-саргузаштлар қиссаларнинг энг ажойиб ва ғаройибларидан бири. Бу қиссада Ҳазрат Али, ўғли Муҳаммад Ҳанифия, Биби Ҳанифия, Хожа Умар ҳамда баҳодир, гўзал Зуфунун ҳақида қикоя қилинади. Ота-боболаримиз ўз эътиқодлари, эзгу мақсадлари учун қандай кураш олиб борганликлари қиссанинг бош мавзудир. Қиссада шу воқеалар асносида Муҳаммад Ҳанифия ва Зуфунуннинг такрорланмас инсоний севгиси ажойиб латиф услубда тасвирланади. Зуфунун қиссасини ўқиётиб, Тўмарис, Ойсулув, Ойбарчинлар қаҳрамонлигига тақдир кўз олдимиздан ўтади.

Китоб Мулло Зафар ибн Бек Муҳаммад ўғли ҳиммати ила 1904 йилда В. И. Ильин типо-литографиясида босилган нусха асосида тайёрланди.

Легенда о Зуфунуне.

Нашрга тайёрловчилар: Муҳаммад Амин-Олимжон ЖУРА
ўғли. Нуриддин МУҲИДДИН ўғли

Муҳаррирлар: Бахтиёр ОМОН, Муҳаммад ҲОЗИЙ.

ББК 82.3 Уз

34803620000—51
М 361 (04)—93 77—93

© А. Қодирий номидаги халқ мероси
и нашриёти, 1993 йил.

ISBN 5—86484—095—5

www.ziyouz.com kutubxonasi

Resim 2: Zufunun Kısası künye bilgileri

ЫСМИЛЛОҲИР РАҲМОНИР РАҲИМ

Қиссаи Зуфунун Имом Муҳаммад Ҳанифия бирла Зуфунунни жанг қилғони. Билинлар ва огоҳ бўлинлар! Бу қисса андоғ қиссадурким, пур аз ажойиб ва ғаройиб қиссаларни ширини ва ширин сўзларнинг нигини! Бу қиссани Абдуллоҳ ибн Аббос нақл қилибдурлар: Тойинки инқироzi оламға ёдгор бўлсин! Имом Ҳанифия ва анолари Биби Ҳанифа Зуфунун бирла жанг қилғонлари ва Ҳазрат Шоҳ Мардон ва шери Яздон, Муртазойи Алиларнинг имонсизлар бирла уруш қилғонлари.

Аммо ровийлар андоғ ривоят қилурларким, кунлардан бир кун Имом Муҳаммад Ҳанифия орзуйи шикор қилиб, Ҳазрат Або Бакр Сиддиқ ризойаллоҳу анҳунн ўғлонлари Исмоил ва Қосим, ўз хизматкорлари Муқбил, бу уч кишини ўзлариға ҳамроҳ қилиб асбоб-жабдуқни муҳайё қилиб саҳроға юзландилар. Бир тоғ этагида шикор қилиб юрдилар. Ногоҳ биёбондин бир пойи гарди намоён бўлди. Ул гард ичидин бир гуруҳ одамлар чиқиб келди, санадилар: қирқ киши чиқдилар. Аларнинг боши Зуфунунн пок-доман эрди. Ўзгалари анинг канизаклари эдилар. Аларни ҳар бири ғаройиб отлар минган. Олдинда, югурук от устида подшоҳона либослар кийиб соҳибжамол Зуфунун борур эрди: Зуфунун ваъда қилғон эрдиким: Ҳар ким мени ерга урсалар, ман анинг никоҳларида бўлурман, деб. Аммо олам юзида анга муқобил ҳеч одам йўқ эрди. Дар боби балоғат ва фасоҳатда ҳар кимарса анга баробар келмас эрди. Дар қувват паҳлавони Рустами Дастон шатта ер эрди. Хуш сурат ва соҳиб жамолликда хурони Беҳишт(ни) таслим қилур эрди. Ва анинг турфа нозик ишлари бор эрди. Анинг таъриф жамолини эшитиб атроф оламдин подшоҳзодалар анга муқобил бўлолмади, ўзларин побуд бўлур эрди.

сўрашти. Аларга жавоб бермади, тинмай йиғлади. Имом Ҳасан ва имом Ҳусайн хабардор бўлиб келдилар. Муқбил йиғлаб аларга айди.— Эй имомзодаларим, имом Муҳаммад Ҳанифияни йўқ қилдим! Имроншоҳнинг шаҳрида ғойиб бўлдилар. Ҳеч даракларини ололмай мунда келдим,— дедилар. Имомзодалар бу сўзни эшитиб йиғладилар. Бу марсияни ўқидилар:

Кезиб саҳро-ю чўлларни ғариб бўлгон жигарим,
 Кўздинг йироқ мавҳум тупроқ узра қолгон жигарим,
 Гунча гули очилмай-о шохда сўлгон жигарим,
 Қиличлари қинида-ё кун тўлгон жигарим!
 Бўлмай киши олдида-ё ғариб бўлгон жигарим,
 Излаб борсак гар биродар, эмди ҳокинг қайдадур,
 Бизга бир бўлғай нишона, сани чокинг қайдадур?!
 Қолди шабистонинг санинг, сабза токинг қайдадур!
 Қайси ерда хоки хун оғушта бўлгон жигарим!
 Қилмади ҳаргиз вафо дунёни дунни бавафо,
 Кори бор барча одам ўзига айларму жафо?
 Хўйи феълидур бузуқ бу танда йўқ нуру сафо,
 Не ситамлар кўрди андин авлиё-у анбиё,
 Қайси ерда бедарак тани кўмилган жигарим!—

деб нолаю зори қилдилар. Бу воқеа Биби Фотима ҳазратлариға эшитилди. Ҳазрати Биби Фотима ўзларини унуттилар. Ва беҳуш бўлуб ўзлари ерга йиқилдилар. Бир фурсаттан кейин хушлариға келдилар. Ҳазрат Шоҳи Мардон Муртазойи Алининг олдилариға кирдилар. Шоҳи Мардон Муртазойи Али ибодатхонада тиловати Қуръонға машғул эрдилар. Биби Фотима бу сўзни шоҳи Мардонға хабар бердилар: — Эй шоҳи Мардон, Муқбил келибдур, бобомни ҳамномлари келмабдур. Сўрсалар аларни ғойиб бўлди, дебдур,— дедилар. Ҳазрат Али карамаллоҳуважҳа бу сўзни эшитиб бир наъра урдилар, беҳуш бўлдилар. Наъралари ўн олти фарсанг ерга етти, дебдурлар. Бу фарсанг орасидаги жониворларга ларза тушти, дебдурлар. Ул замон Ҳазрат Усмон келдилар. Ҳазрат Шоҳи Мардонни олдилариға кирдилар. Кўрдиларким Шоҳи Мардон беҳуш бўлиб ётибдур. Бир коса сув олиб келиб юзлариға урдилар. Шоҳи Мардон ўзлариға келдилар. Ўрниларидин турдилар. Ҳазрат Усмон сўрадилар:— Эй Шоҳи Мардон, бу не воқеа?— деб.

кийдурдилар. Шоҳ Ирамға узр айтурдилар. Шоҳ Ирамни
ўз отларини Мадинаға келтурдилар. Шоҳ Ирам етти
шаҳарни хирожини Мадинаға йиборур эрдилар. Ҳазрат
имом Муҳаммад Ҳанифияга саруполар йиборур эрди-
лар. Валлоҳи Аълам!

Халқ китоби

ЗУФУНУН ҚИССАСИ

Народная книга

ЛЕГЕНДА О ЗУФУНУНЕ

на узбекском языке

Мусаввир: Осимхон Восихон
Мусаҳҳиҳ: Зиёда Латифхон қизи
Тех. муҳаррир: Мирзиёд Олим

ИБ №77

Босмахонага 10.05.93 й. берилди. Босишга 20.08.93 й. да рух-
сат этилди. Бичими 84×108¹/₃₂. Босмахона қоғози. Адабиёт
гарнитура. Юқори босма. Шартли босма табоғи 3,88. Нашр табо-
ғи 4,0. Жаъми 30000 нусха. № 4340 рақамли буюртма. Баҳоси
шартнома бўйича.

Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитасининг А. Қо-
дирий номидаги халқ мероси нашриёти, Тошкент — 129. Навоий кў-
часи, 30-уй. Шартнома № 7081.

Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитасининг 1-бос-
махонасида босилди, 700002, Тошкент, Сағбон кўчаси, 1-берк кў-
ча, 2-уй

www.ziyouz.com kutubxonasi

Resim 5: Zufunun Kissası son sayfası